

Nükleer Tesis İşletenin Hukuki Sorumluluğu: Karşılaştırmalı ve Uluslararası Özel Hukuk Analizi*

Dr. Necip Kağan Kocaoğlu, Esq.**

Nuclear Plant Operator's Civil Liability (Nuclear Civil Liability): A Comparative and International Law Analysis

In order to encourage entry into the nuclear power market, international conventions and federal laws have channeled the civil liability on nuclear power plant operators and limited operator liability significantly. The limitation of civil liability has reduced the costs of private investment in nuclear energy. Thus, nuclear power plants have rapidly grown in number globally. Nevertheless, proliferation of the nuclear technology due to liability subsidy has increased nuclear incidence risk. More compensation became available as the nuclear power industry matured.

Turkey neighbors Bulgaria in the west and Armenia in the east. Both Bulgaria and Armenia operate Soviet type nuclear power plants. The International Atomic Energy Agency categorized the severity of the nuclear incident occurred at İkitelli, Istanbul as a Category 3 incident Based on the International Nuclear and Radiological Event Scale ("INES"). Chernobyl victims have encountered numerous challenges in enforcing their local and international rights against Ukraine and Russian Federation. Recently, Turkey and Russian Federation plan to install a nuclear power plant on Turkish soil. Therefore, the most contemporary legal matter for Turkey is nuclear civil liability.

* Bu makale hakem incelemesinden geçmiştir.

** Member of New York & Ankara Bar Associations; J.S.D (Georgetown), LL.M (Virginia), LL.M (Ankara). kagan@kocaoglu.av.tr

GİRİŞ

Nükleer enerji temiz, ucuz ve güvenli bir enerji kaynağıdır. Ancak, bu temiz ve ucuz enerji, kaynağı, içinde Çernobil büyüklüğünde riskler barındırmaktadır. Bu sebeple nükleer enerji kullanımı ile ihmal asla birleşmemelidir¹. 26.4.1986 tarihinde gerçekleşen Çernobil (Ukrayna) nükleer enerji santrali kazasının etkileri çok büyük olmuştur. Bu kazada ilk anda 35 kişi, hayatlarını kaybetmiştir. Uzun dönemde de binlerce insan üzerinde olumsuz etkileri görülmeye devam etmektedir².

Uluslararası anlaşmalar ve federal yasalar nükleer enerji sektörüne girişi teşvik etmek üzere işletenin sorumluluğunu miktar olarak kısıtlamış ve santral tedarikçilerinin sorumluluklarını kaldırmışlardır. Bu teşvik sonucunda özel sektör nükleer enerji sektörüne yatırım yapmış ve dünyada nükleer enerji santrallerinin sayısı artmıştır. Santrallerin sayısının artması sonucunda istatistiki olarak nükleer zarar riski de buna paralel olarak artmıştır. Buna karşın, bu kurallar özel sektörün santral işletmeciliğini teşvik ederek devleti nükleer santral işletmeciliğine soyunmasına engel olmuştur. Bu sebeple idari ihmal sonucu ortaya çıkacak nükleer kaza riskini azaltmışlardır.³

Batısında Bulgaristan doğusunda Ermenistan tarafından işletilen nükleer santraller bulunan Türkiye için nükleer hukuki sorumluluk meselesi çok önemlidir. Nükleer kazalardan kaynaklanan zararın çok büyük olması ve bu zararın sınıraşan bir karakterde oluşu yüzünden nükleer kazalardan sorumluluk, milletlerarası hukukta, ulusal özel hukuktan farklı esaslara bağlanmıştır. İki bölümden oluşan çalışmada “Milletlerarası Özel Hukukta Nükleer Tesis İşletenin Sorumluluğu” işlenecektir. İlk bölümde karşılaştırmalı hukuk bakış açısı ile ulusal mevzuatlara genel bir bakış sunulmaya çalışılmıştır. Uluslararası hukuk günümüzde iç hukukun içine işlemiş olduğu için, yer yer sınırlı olarak iç hukuk meselelerine değinilecektir. Bu bölümün ikinci kısmında belirli başlı nükleer hadiselerde hukuki tazminatların durumu ele alınacaktır. İkinci bölümde ise nükleer hukuki sorumluluğa ilişkin uluslararası kurallar incelenecektir.

1 PELZER, Norbert : BASIC PRINCIPLES FOR THE DEVELOPMENT OF NUCLEAR LEGISLATION AND EXPERIENCE IN VARIOUS OECD COUNTRIES, THE CASE OF GERMANY ; Seminar On Nuclear Law And Liability ; Ankara ; 8-9 Eylül 1999, s. 1

2 <<http://www.taek.gov.tr/nukener/nuken/okul/chernobil.html>> (28.05.2002); Çernobilden 10 Yıl Sonra Kazanın Sonuçlarının Değerlendirilmesi Hakkında Uluslararası Konferans (*International Conference : One Decade After Chernobyl, Summing up the Consequences of the Accident*), Viyana’da 8-12 Nisan 1996 tarihinde düzenlenmiştir. Konferansta Çernobil Kazasının sonuçları ortaya konulmuştur. Konferansta yapılan değerlendirmeler için bkz. IAEA websitesi:

<<http://www.iaea.or.at/worldatom/thisweek/preview/chernobyl/conclns9.html>> (28.05.2002)

3 ABD Anayasa mahkemesinin belirttiği gibi özel sektörün sorumluluğunu kısıtlayan yasalar olmayınca Devlet bizatihi nükleer enerji sektörüne girebilir ve devletin işlettiği santrallerde de aynı riskler söz konusudur (*Duke Power Co. v. Carolina Env. Study Group*, 438 U. S. 77 (1978)).

KARŞILAŞTIRMALI HUKUK BAKIMINDAN DÜZENLEMELER

İÇ HUKUK DÜZENLEMELERİ

I. GENEL OLARAK

Nükleer enerjiye yönelik düzenlemeler, şu amaçlar etrafında toplanmaktadır:

1. Radyasyon güvenliği (Standartlaştırma) : 1994 tarihli Nükleer Güvenlik Konvansiyonu (*Nuclear Safety Convention*), ulusal nükleer güvenlik mevzuatının nasıl düzenleneceğine ve etkin bir nükleer tesis lisanslama sisteminin nasıl kurulacağına dair hükümler içermektedir⁴. Taraf Devletler, iç hukuklarını bu sözleşmeye göre düzenlemişlerdir.
2. Tesislerin işletme ruhsatı (Lisanslama) : Bu konu, Devletlerin idare hukukunu ilgilendirmektedir. ABD’de ve Avrupa’da açılan nükleer enerji santrallerin açılmasını engelleme amaçlı komşu mülk sahipleri ve aktivist çevre grupları tarafından açılan davalar bu kategoridedir.⁵ Genelde bu davalar yargılama hukukundan doğan yargılama konusunun yokluğu (*ripeness*) ilkesi üzerinden reddedilmektedir.⁶
3. Hukuki sorumluluk : Ulusal devlet nükleer sorumluluk düzenlemelerinde, nükleer risk ve nükleer enerjiden beklenen fayda arasında yeterli denge kurulmalıdır⁷.
4. Nükleer felakete ilişkin hazırlık ve nükleer afet yönetimi : Bu konu da, Devletlerin idare hukukunu ilgilendirmektedir.
5. Atıkların depolanması ve Tesislerin sökülmesi: Bu meseleler de çevre hukukunu ilgilendirmektedir. Bu alanlardaki düzenlemeler menfaat dengesini işleyen ve devlet arasında paylaştırmaktadır. Pek çok ülke nükleer enerji tesislerinin sökülmesi konusunda önceden düzenleme yapmıştır. Örneğin İsveç Nükleer Enerjinin Devreden Çıkarılması Yasası’na dayanarak 1999 ve 2005’te iki reaktör sökülmesi yapmıştır.⁸ Belçika ise nükleer tesislerin sökülmesi için ayrı yasa çıkararak reaktör ömrünü 40 sene ile sınırlandırmıştır.⁹

4 PELZER, *Germany*, s. 5

5 Bu tip davalar için bkz. *Duke Power Co. v. Carolina Env. Study Group*, 438 U. S. 59 (1978); *Case of Balmer-Schafroth and Others v. Switzerland* (67\1996\686\876) [Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi]; *Athanassoglou & Others v. Switzerland* (No. 27644/95).

6 Örneğin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, çalışmakta olan bir nükleer santralin lisansının yenilenmesi işlemine karşı açılan davayı gerçekleştirmiş bir metan gazı faciasındaki zararlardan ayırt etmiştir (bkz. *Case of Öneriyıldız v. Turkey* (Application no. 48939/99) [30 Kasım 2004]).

7 PELZER, *Germany*, s. 1

8 OECD, *Sweden*, s. 3.

9 OECD NEA Web Sitesi: <http://www.nea.fr/law/nlb/nlb-71/099_117.pdf>

6. Bilgi Edinme Hakkı: Vatandaşların nükleer enerji faaliyetlerine ilişkin bilgi edinme hakkı insan hakları hukukunu ilgilendirmektedir.¹⁰

Genellikle, nükleer felaketlerden etkilenmiş veya sosyal demokrat ülkeler korumacı bir hukuk düzenini tercih ederek nükleer enerji tesisleri işletenlerin sorumluluğunu kısıtlamamıştır. Milli nükleer enerji endüstrisi olan ülkeler ise nükleer enerjiyi desteklemek amacıyla sorumlukta çeşitli sınırlamalar öngörmüşlerdir.

Nükleer hukuki sorumluluk nükleer enerji santrali yatırımına başlanmadan evvel mümkün olan en güçlü hukuki araçlar ile kodifiye edilmiştir. Nükleer sorumluluk hukuku eyaletlere bırakılmamış ve federal hukuk düzeyine çıkartılarak ulusallaştırılmıştır. Nükleer hukuk Nükleer hukuki sorumluluk A.B.D.¹¹, Meksika Birleşik Devletleri,¹² İsviçre Konfederasyonu¹³, Rusya, Çin, Kanada ve Güney Afrika ülkelerinde federal düzeydedir. Federalizasyon ile nükleer hukuki sorumluluk eyalet seviyesinden ulusal düzeye çıkartılmakta ve her reaktör kurulduğu zaman eyalet bazında dava açılması engellenmektedir. Federalizasyonun bir diğer sonucu da eyalet bazında değişen hukuki sorumluluğun yetersizliğidir. Örneğin, Amerikan Anayasa Mahkemesine göre davanın somut özelliklerine bağlı eyalet haksız fiil tazminatı nükleer zarar için yeterli bir çare olmayacaktır.¹⁴

II. KORUMACI İÇ HUKUK DÜZENLEMELERİ

1. JAPONYA

Japonya, Hiroşima ve Nagazaki felaketlerine uğramış ve toplumsal olarak radyasyonun olumsuz sonuçlarını 64 yıldır yaşamakta olan bir ülkedir.¹⁵ Japonya'da

10 Bu konuda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararları bulunmaktadır (Bkz. Decision by the European Court of Human Rights (Fifth Section), Case of *Sdruzeni Jihočeské Matky v. Czech Republic*, Application no. 19101/03 of 10 July 2006).

11 ABD federal bir hukuk düzenine sahiptir. Federal hükümet elini çabuk tutarak federal düzenleme çıkarmış ve eyaletlerin nükleer sorumluluk hukuku geliştirmesine izin vermemiştir. eyaletlerin egemenlikleri olmasına karşın federal bir düzenlemenin olduğu alanlarda eyaletler yasa çıkaramazlar (federal düzenlemelerin önceliği anayasal ilkesi –*supremacy clause*-). Federal düzenleme işleyen sorumluluğunu sınırlandırdığı için, ABD uluslararası anlaşmalara taraf olmaya ihtiyaç duymamıştır.

12 Nükleer Zararlardan Dolayı Üçüncü Taraf Sorumluluğu Yasası (The Act on Third Party Liability for Nuclear Damage) Meksika Birleşik Devletleri, Resmi Gazetesi, Yayın Tarihi: 31 Aralık 1974; Yürürlük Tarihi: 1 Ocak 1975 (OECD NEA: REGULATORY AND INSTITUTIONAL FRAMEWORK FOR NUCLEAR ACTIVITIES: MEXICO, in Nuclear Legislation in OECD Countries (2009)).

13 İsviçre, nükleer enerjinin yol açtığı zararlardan doğan hukuki sorumluluğu, 23.11.1959 tarihinde "Radyasyona Karşı Korunma ve Atom Enerjisinin Barışçıl Amaçlarla Kullanımına İlişkin Federal Yasa" ile düzenlemiştir. Bu düzenleme öncesi sorumluluk genel hükümlere, yani İsviçre Borçlar Yasası hükümlerine tabi bulunmaktaydı (GÜNEYSU, NÜKLEER, s. 209-213; OECD, Switzerland, s. 22).

14 438 U. S. 90 (1978).

15 Japonya'nın bugüne kadar yaşamış olduğu sıkıntılar için bkz. Hiroşima ve Nagazaki'de Atom Bombası Sonucu Ortaya Çıkan Zararla İlgili Materyalleri Toplama Komisyonu (*The Committee for the Compilation of Materials on Damage Caused by the Atomic Bombs in Hiroshima and Nagasaki*), HIROSHIMA AND NAGASAKI: THE PHYSICAL, MEDICAL, AND SOCIAL EFFECTS OF THE ATOMIC BOMBING (1982).

nükleer enerjiye ilişkin ilk hukuki düzenleme, Atomik Enerji Temel Yasası'dır¹⁶. Daha sonra, Nükleer Kaynak Maddeleri, Nükleer Yakıt Maddeleri ve Nükleer Reaktörlerin Düzenlenmesi hakkında Yasa¹⁷ (Düzenleme Yasası) ile Radyoizotop Kaynaklı Radyasyon Risklerinin Önlenmesine ilişkin Yasa¹⁸ çıkarılmıştır. Düzenleme Yasası'nda nükleer enerji kullanımına yönelik bütün faaliyetlere ilişkin çerçeve öngörülmüştür. Yasada ayrıntılı bir lisanslama rejimi bulunmaktadır.¹⁹

Japonya Paris ve Viyana konvansiyonlarına taraf olmadığı halde ulusal mevzuatı bulunmaktadır.²⁰ Japonya'da nükleer kazalardan dolayı hukuki sorumluluk, iki ayrı düzenlemede ifade bulunmaktadır; Nükleer Zararlardan Sorumluluk Yasası²¹ (*Law on Compensation for Nuclear Damage*) ve Tazminata ilişkin Sorumluluk Anlaşmaları Yasası²² (*Law on Indemnity Agreement for Compensation*).²³

Nükleer Zararlardan Sorumluluk Yasası (NZSY), nükleer reaktör işletilmesi, nükleer yakıt maddelerinin kullanımı ve imali, kullanılmış nükleer yakıt maddelerinin saklanması ve yeniden işlenmesi gibi faaliyetlerden doğan nükleer zararın tazmin edilmesini öngörmektedir. NZSY'de nükleer zarar, nükleer yakıt maddelerinin ayrıştırılmasının, nükleer yakıt maddelerinin ışınımının (*radiation*) ya da böyle maddelerin toksik doğasının etkilerinden sonuçlanan zarar olarak tarif edilmektedir (NZSY md. 2)²⁴. Nükleer zarar tarifinin özel hukuktaki kişisel, eşyaya ilişkin ve çevresel zararı kapsadığı da kabul edilmektedir. NZSY olağanüstü doğal afetler hariç olmak üzere nükleer zarardan tesis işleteneni²⁵ ve nükleer maddelerin taşınması esnasında ortaya çıkan nükleer zararlardan da göndereni sorumlu tutmaktadır²⁶. Japonya, Paris ve Viyana Konvansiyonlarına taraf olmamasına rağmen, mevzuatını bu Konvansiyonlardaki işletenin kusursuz sorumluluğu ve sadece işletenin sorumluluğu (*channelling*) gibi ilkelerle uyumlu hale getirmiştir. Ancak, NZSY uyarınca işletenin sorumluluğu, sınırsızdır.²⁷

1994 yılında Tazminat Yasası md. 85'te yapılan bir değişiklik ile nükleer zararlar ürün yapımından mesuliyet hükümleri kapsamından çıkartılmıştır. Bu yasanın sonucu olarak nükleer tesisin tedarikçilerinin sorumluluğu ortadan kaldırılmıştır²⁸ ve işletenin münhasır sorumluluğu ilkesi hayata geçirilmiştir.

16 Yasa No : 186, KT. 19.12.1955

17 Yasa No : 166, KT. 10.6.1957

18 Yasa No : 167, KT. 21.5.1957

19 YAMAMURA, s. 2

20 OECD NEA, Japan, s. 11.

21 Yasa No : 147, KT. 17.6.1961

22 Yasa No : 148, KT. 17.6.1961

23 OECD, Japan, s. 11.

24 YAMAMURA, s. 2; OECD, Japan, s. 12.

25 Md. 3/I, Yasa No : 148, KT. 17.6.1961.

26 Md. 3/II, Yasa No : 148, KT. 17.6.1961.

27 YAMAMURA, s. 2; OECD, Japan, s. 11.

28 OECD, Japan, s. 12.

NZSY, çıkarılmış bulunan Tüzük'te tarif edilen faaliyetin niteliğine göre değişen miktarlarda, işletenin tazminat sorumluluğunu karşılaması için, sigorta²⁹ veya diğer mali güvenceler yaptırılmasını öngörmektedir. 1999 yılında NZSY'da Değişiklik Yapılması hakkında Yasa ile bu mali yükümlülükler, azami 60. 000. 000. 000 Japon Yeni'ne yükseltilmiştir (NZSY md. 7) ³⁰. NZSY uyarınca işleten, olağanüstü karakterde tamamıyla öngörülemez derecede ve yıkıcı olan doğa olayları sonucu olan zararlardan sorumlu değildir. Bu gibi hallerde zararın artmasını önlemek ve mağdurların zararını tazmin etmek, Devletin sorumluluğundadır³¹. Tazminat Yasası Nükleer Zarar Tazmini için İhtilafların Uzlaştırılması Komitesi'ni öngörmüştür. Bu Komite Tokai Köyü hadisesinin uzlaştırılması için toplanmıştır.³²

İbra Yasası (Indemnity Act) uyarınca Japon hükümeti mesuliyet sigortaları tarafından karşılanmayan kısmı karşılamak için işleten ile bir anlaşma yapabilir. Bu durumda Devletin sorumluluğu sigorta kuvertürünü aşamaz. Devletin bu sorumluluğu işletenin Japon devletine yıllık ödeme yapılmasına bağlıdır.³³

Nükleer zararlara ilişkin herhangi bir hak düşürücü süre veya zamanaşımı öngörülmediği için, Japon Medeni Kanunu'ndaki genel zamanaşımı süreleri nükleer zararlara uygulanacaktır³⁴. Bunun sonucunda işletenin sorumluluğu, mağdurların zararı ve sorumlu işleteni öğredikleri tarihten itibaren 3 sene geçtikten sonra, her halükarda 20 yıl geçtikten sonra zamanaşımına uğrayacaktır³⁵.

Nükleer zararlar toplamı işletenin yaptırdığı sigorta ve mali güvence miktarını aştığı zaman NZSY uyarınca Devlet mağdurlara yardım edebilir. Ancak bunun için Japon Parlamentosunun (*Diet*) onayı alınmalıdır³⁶. Japon hükümeti işleten ile özel sigortaların karşılamadığı kısmı karşılamak için anlaşma yapabilir. Bundan yararlanmak için tesis işleteni hükümete aylık belirli bir ödeme de bulunmak zorundadır.³⁷ Japonya'da deprem ve doğa afetleri çok olmaktadır. Özel sigortalar bu tür zararları karşılamamaktadır.

29 Nükleer sigortacılık, işletenleri bir sigorta havuzunda toplama ilkesine dayanmaktadır (REITSMA, Sebastian : NUCLEAR INSURENCE POOLS, WORLDWIDE PRACTICE AND DEVELOPMENT ; Seminar On Nuclear Law And Liability ; Ankara ; 8-9 Eylül 1999, s. 3). Bunun sebebi ise bu sigorta teminatının tek bir sigortacının kapasitesi ile karşılanamayacak olmasıdır (EKENER, Haşim : NÜKLEER ENERJİ REAKTÖRLERİ MALİ MESULİYET SİGORTASI ; Seminar On Nuclear Law And Liability ; Ankara ; 8-9 Eylül 1999, s.1). Nükleer sigortacılığın diğer ilkeleri için bkz. REITSMA, s. 4 – 7.

30 YAMAMURA, s. 4; OECD, Japan, s. 12.

31 YAMAMURA, s. 4

32 OECD, Japan, s. 12. Sözü edilen hadise için bkz. "Önemli Nükleer Hadiseler ve Hukuki Tazminat" başlığı altındaki açıklamalar

33 OECD, Japan, s. 12.

34 YAMAMURA, s. 4; OECD, Japan, s. 12.

35 YAMAMURA, s. 4

36 YAMAMURA, s. 5

37 OECD NEA, Japan, s. 13.

2. ALMANYA

Alman nükleer enerji programı 1950'lerin sonunda başlamıştır. Federal Cumhuriyetin nükleer programının hukuki dayanağını 1959 tarihli Atom Enerjisi Yasası³⁸ ve ona dayanılarak çıkartılan tüzükler oluşturuyordu. Atom Enerjisi Yasası'nın (AEY) amaçları arasında, nükleer enerji ve iyonlaştırıcı radyasyon sonucu doğan zararların tazmini ile Federal Alman Cumhuriyeti'nin nükleer enerji ve radyasyon korunmasına ilişkin uluslar arası yükümlülüklerini yerine getirilmesi de sayılmıştır (AEY § 1). Günümüzde radyasyon kaynaklı zararlar 2002'de çıkarılmış olan Alman Atomik Enerji Yasası'nda (*Gesetz über die friedliche Verwendung der Kernenergie und den Schutz gegen ihre Gefahren (Atomgesetz, AtG)*) düzenlenmektedir³⁹.

Almanya Paris ve Brüksel Konvansiyonlarını 1 Ekim 1975'te onaylamıştır. Almanya Paris Konvansiyonu'nu onaylamıştır ve Alman hukukunda Paris Konvansiyonu doğrudan uygulanır.⁴⁰ Almanya, bunlara ek olarak Müşterek Protokol'e de üyedir⁴¹. Federal Almanya'daki eski hükümet, ticari amaçlarla nükleer enerji kullanımının önüne geçmek istemekteydi. Bu amaçla Federal Hükümet ile nükleer tesis işletenleri arasında bir anlaşma yapılmıştır⁴². Bu anlaşmadan sonra Ticari Elektrik Üretimi için Nükleer Enerji Kullanımının Yapısal Tasfiyesi hakkında Kanun⁴³ (*Gesetz zur geordneten Beendigung der Kernenergienutzung zur gewerblichen Erzeugung von Elektrizität*) çıkarılmıştır.

Atomik Enerji Yasası izin prensibi üzerine inşa edilmiştir. Nükleer enerji ve radyoizotop kullanımı alanındaki bütün faaliyetler, izin alınmadıkça (lisans) yasaklanmıştır⁴⁴. Nükleer yakıtın ayrıştırılması ve yeniden işlenmesine yönelik olarak; inşaat, tamir, üretim ve işletim faaliyetleri izne tabidir. Bu iznin verilebilmesinin ön şartlarından birisi de nükleer zarar için tazminat taleplerini karşılayacak mali güvencenin sağlanmasıdır (AEY § 7). Bu konuda 2/83 sayılı "Atom Enerjisi Yasasındaki Mali Güvenceye ilişkin Tüzük" (*Verordnung über die Deckungsvorsorge nach dem Atomgesetz ; Edition : 2/83*) çıkarılmıştır. Almanya'da Federal Radyasyon Korunması Ajansı (BFS/*Bundesamt für Strahlenschutz*) Almanya'da nükleer tesislere lisans veren idari otoritedir. Lisanslama işlemleri, 1/83 sayılı "Atom Enerjisi Yasası § 7 Uyarınca Çıkarılan Tesislerin Lisanslanması hakkında Tüzük" (*Verordnung über das Verfahren bei der Genehmigung von Anlagen nach*

38 KT. 23.12.1969, YT. 1.1.1960. Bu Yasa en sonucusu 27.4.2002'de olmak üzere, defalarca değişikliğe uğramıştır.

39 Carroll, *Perspective*, 90.

40 OECD, *Germany*, s. 20.

41 Carroll, *Perspective*, 90, DN. 54.

42 Bu anlaşmanın İngilizce metni için bkz. <<http://www.kernenergie.de/public/datas/Vereinbarung14-06-englisch.pdf>> (19.5.2002)

43 KT., 27.4.2002, YT. 28.4.2002 ; Yasanın Almanca tam metni için bkz. <http://www.kernenergie.de/public/datas/atgesetz04_2002.pdf> (19.5.2002)

44 PELZER, *Germany*, s. 3

§ 7 des Atomgesetz ; Edition 1/83) hükümlerine göre yapılmaktadır. Yetkili idare tarafından nükleer tesisin lisanslanması esnasında nükleer zararlara karşı 2,5 Milyar Euro'yu aşmamak üzere finansal güvence zorunluluğu getirilir.⁴⁵ Bu miktarın 256 Milyon Euro kısmı sigorta tarafından güvence altındadır. Geri kalan kısım işletenlerin kurmuş olduğu karşılıklı sigorta havuzu tarafından karşılanmaktadır.⁴⁶ Atomik Enerji Yasasının 34. Maddesi uyarınca sigorta edilemeyen kısım eyaletler ve federal hükümet tarafından nükleer işletenlere ödenecektir.⁴⁷

Almanya sınırları içerisinde gerçekleşen nükleer zararlardan dolayı işletenlerin sorumluluğu sınırsızdır. İşletenler yapmış oldukları ödemelerden dolayı özel sigortalar tarafından karşılanmayan toplam 2,5 Milyar Euro miktarı Alman Federal Hükümeti (bu miktarın %75'i) ve tesisin bulunduğu eyalet Hükümeti (bu miktarın %25'i) tarafından karşılanacaktır (Alman Atomik Enerji Yasası md. 34-36)⁴⁸. Atomik Enerji Yasasının 26. Maddesi uyarınca, Paris Konvansiyonu kapsamında olmayan radyasyon veya radyoaktif maddeler sebebiyle zararlar için sorumluluk kusursuz ve sınırsızdır. Sorumlu kişiler alınan bütün önlemlere rağmen zararın gerçekleşeceğini ispat ederlerse sorumluluktan kurtulurlar.⁴⁹ Nükleer hadise başka bir ülkede gerçekleşirse ve Almaya'da alınabilecek tazminat hadisenin kaynak ülkesi hukukunca sağlanmıyorsa, Atomik Enerji Yasasının 38. Maddesi uyarınca Federal hükümet bu zararı karşılayacaktır.⁵⁰ İsviçre hukukunda da aynı yönde hüküm bulunmaktadır (İNHSK md. 16/e).

3. AVUSTURYA

Avusturya 1964 yılında Nükleer Hasarlardan Hukuki Sorumluluk Yasası'nı (*Atomhaftpflichtgesetz*) kabul etti. Avusturya Paris veya Viyana Konvansiyonları'na taraf olmamasına karşın bu yasa sadece işletenin sorumluluğu ilkesi (*channeling*) kabul edilmişti.⁵¹

Bu yasa 1 Ocak 1999'da yürürlüğe giren Radyoaktif Kaynaklı Zararlardan Hukuki Sorumluluk hakkındaki Federal Yasa⁵² ile değiştirildi. 1998 tarihli düzenleme geriye etkili olarak yürürlüğe girdi.⁵³

45 OECD, *Germany*, s. 21.

46 OECD, *Germany*, s. 21.

47 OECD, *Germany*, s. 21.

48 Carroll, *Perspective*, 92.

49 OECD, *Germany*, s. 21.

50 OECD, *Germany*, s. 21.

51 HINTEREGGER, Monika : THE NEW AUSTRIAN ACT ON THIRD PARTY LIABILITY FOR NUCLEAR DAMAGE, 35 Denv. J. Int'l L. & Pol'y 193 (Winter, 2006) [İlk basım için bkz. Monika Hinteregger, *The New Austrian Act on Third Party Liability for Nuclear Damage*, Nuclear Law Bulletin: December No. 62 Volume 1998 Issue 2, © OECD 1998], s. 194; OECD, *Austria*, s. 13. .

52 Bundesgesetz über die zivilrechtliche Haftung für Schaden durch Radioaktivität [AtomHG 1999] Bundesgesetzblatt Teil I [BGBI I] No. 170/1998.

53 Hinteregger, *Austrian*, s. 193.

Yabancı ülkelerde işletilen nükleer santrallardan kaynaklanan zararlardan sorumluluk haksız fiil hukuku ile düzenlenmekteydi. Haksız fiil hukuku ise komşular arasındaki uyuşmazlıklar gözönüne alınarak çıkartıldığı için yeterli olmamaktaydı.⁵⁴ Hukuki sorumluluktaki kısıtlamalar ise nükleer enerji endüstrisine tanınmış adil olmayan avantajlar olarak görülmekteydi.⁵⁵ Bu yüzden, yeni Avusturya hukuku, nükleer kaynaklı hadiselerden sorumluluğa maddi kısıtlamalar getirmemektedir. Avusturya Yasasının 22. Maddesi gereğince, mağdurlar zararın meydana geldiği ülkede veya kaynaklandığı ülkede dava açabilir veya ihtiyati tedbir talebinde bulunabilir.⁵⁶ Bu yasanın amacı Avusturya hukukunu ve mahkemelerini nükleer kaynaklı hadise nerede gerçekleşirse gerçekleşsin yetkili kılmaktır.⁵⁷

Radyoizotoplar işletenlerin sorumluluğu kısıtlanmamış kusur sorumluluğudur.⁵⁸ 1999 yılında yapılan değişiklik ile nükleer zarardan mesuliyet, çevrenin eski hale getirilmesini de kapsamaktadır.⁵⁹ Yeni Avusturya Yasası uyarınca nükleer kaynaklı zarar görenler zarar gördükleri yer mahkemesinde dava açabilirler. 1999 yılında yapılan değişikliğin sebebi Avusturya mahkemelerini yetkisini nükleer hadise esnasında korumaktır.⁶⁰ Avusturya mahkemelerinin uzun kol yasası (long arm statute) uyarınca verdikleri hükümlerin nükleer hadisenin kaynak ülkesinde uygulanıp uygulanmayacağı belli değildir.⁶¹ Avusturya yasası eleştirilmekte ve Avusturya yasasının uluslararası hukukun nükleer sorumluluğa ilişkin temel ilkelerini reddettiği ileri sürülmektedir.⁶²

4. İSVİÇRE

İsviçre, nükleer enerjinin yol açtığı zararlardan doğan hukuki sorumluluğu, 23.11.1959 tarihinde “Radyasyona Karşı Korunma ve Atom Enerjisinin Barışçıl Amaçlarla Kullanımına İlişkin Federal Yasa” ile düzenlemiştir. Bu düzenleme öncesi sorumluluk genel hükümlere, yani İsviçre Borçlar Yasası hükümlerine

54 Hinteregger, Austrian, s. 193-194.

55 Hinteregger, Austrian, s. 195.

56 Hinteregger, Austrian, s. 200.

57 Hinteregger, Austrian, s. 200. Avusturya referandum ile tamamen yapımı bitmiş Zwetendorf nükleer santralini kapatmış ve nükleer enerjiyi terk etmiştir. Çek Cumhuriyeti’nde Avusturya sınırına 80 km mesafede yapılan Temelin Nükleer Santrali iki ülke arasında siyasi soruna yol açmıştır. Bunun sonucunda Avusturya ve Avrupa mahkemelerind pek çok dava açılmıştır. Avusturya mahkemeleri bu davalarda kendilerini yetkili bulmuşlardı (HOFSTÖTTER, BERNHARD: NUCLEAR POWER PLANTS AND THE RIGHTS OF NEIGHBOURING STATES: A CASE STUDY ON THE MANAGEMENT OF THE DISPUTE BETWEEN THE REPUBLIC OF AUSTRIA AND THE CZECH REPUBLIC CONCERNING THE NUCLEAR POWER PLANT IN TEMELÍN, Freiburg Studies of European Law No. 11 (2010) < <http://www.unifr.ch/euroinstitut/n/pdf/Cahiers%20fribourgeois/cahier11.pdf> >).

58 OECD, Austria, s. 13.

59 OECD, Austria, s. 13.

60 OECD, Austria, s. 13.

61 OECD, Austria, s. 13.

62 SCHWARTZ, CHERNOBYL, s. 59.

tabi bulunmaktaydı.⁶³Bu yasa, 1983 yılında Nükleer Medeni Sorumluluk Yasası (*Loi sur la responsabilité civile en matière nucléaire*) ile değiştirilmiştir. Yasa ile kusursuz ve sınırsız sorumluluk ve sorumluluğun işletene yöneltmesi kabul edilmektedir.⁶⁴

İsviçre’de nükleer tesis işletenleri, sigorta yaptırmak veya eşit mali güvence getirmek zorundadırlar. İsviçre Federal Hükümeti (Konfederasyon) işlettiği tesisler için sigorta yaptırmak zorunda değildir (İNHSK md. 17). Yasa ile bir tüzük öngörülmüştür. Bu tüzük ile hükümet zorunlu sigorta miktarını zamanla artırabilir. Federal Hükümet, zorunlu sigorta miktarını 1985, 1990 ve 1995 yıllarında artırmıştır.⁶⁵ Tüzük tüzel kişiliği olmayan ama mali bakımdan bağımsız bir Nükleer Zarar Fonu’nu düzenlemektedir.⁶⁶ Federal Hükümet yasanın 12. Maddesi uyarınca sigorta ile karşılanmayan nükleer zararların 1 milyar İsviçre Frankı kadar kısmını karşılar.⁶⁷ 11 Eylül olayından sonra İsviçre Milli Sigorta Fonu özel sigorta poliçelerini değiştirerek terör saldırılarını güvence kapsamından çıkarmıştır.⁶⁸ İsviçre’de nükleer kaynaklı sorumluluk taleplerinin tek bir mahkemede görülmesi ilkesi kabul edilmemiştir. İsviçre eyaletleri (Kantonlar) Nükleer zarar sonucu yargılama için her bir eyalet için bir tane olmak üzere bir mahkeme tayin ederler ve yargılama bu makamda yapılır (İNHSK md. 24). Federal hükümete karşı Nükleer Hukuki Sorumluluk Yasası uyarınca açılacak davalar için yetki federal mahkemeye verilmiştir (İNHSK md. 36).

İsviçre imzalamış olduğu Paris Konvansiyonu ve Brüksel Konvansiyonu’nu 23 Ağustos 1989 tarihinde onaylamayacağını ilan etmiştir.⁶⁹ İsviçre daha sonradan Brüksel Konvansiyonu’nu ve 1964, 1982 ve 2004 Protokollerini onay entrümanlarını 11.3.2009’da OECD Sekreteryası’na tevdi etmiştir. 2004 Protokolü henüz yürürlüğe girmedigi için İsviçre’nin uluslararası bir yükümlüğü bulunmamaktadır.⁷⁰

5. AVRUPA BİRLİĞİ’NİN TUTUMU

Avrupa Birliği’nin Çevre Konulu Direktifi (2004/35/EC) nükleer zararı açıkça Direktif kapsamı dışında bırakmıştır (md. 4/4)⁷¹. İspanya Avrupa Birliği Direktifin (2004/35/EC (21 Nisan 2004)) uygulamak üzere çıkardığı 26/2007 nolu Çevre Mesuliyeti Yasası md. 3/5 nükleer zararları yasa kapsamından çıkarmıştır.⁷² İkinci-

63 GÜNEYSU, NÜKLEER, s. 209-213; OECD, *Switzerland*, s. 22.

64 OECD, *Switzerland*, s. 22.

65 OECD, *Switzerland*, s. 22.

66 OECD, *Switzerland*, s. 22.

67 OECD, *Switzerland*, s. 23.

68 OECD, *Switzerland*, s. 22.

69 GÜNEYSU, NÜKLEER, s. 209. İsviçre hukuku’nda nükleer hukuki sorumluluk ile ilgili olarak kapsamlı için bkz. GÜNEYSU, NÜKLEER, s. 209-213; OECD, *Switzerland*, s. 22.

70 OECD NEA Websitesi: <<http://www.nea.fr/law/brussels-convention-ratification.html> >

71 Directive 2004/35/EC of the European Parliament and the Council (21 Nisan 2004) [*Official Journal* No. L 143 of 30/04/2004 p. 0056-0075].

72 OECD NEA, *Spain*, s. 25-27.

ci Stratejik Enerji Politikası Değerlendirmesinde, A.B. Komisyonu, uluslararası konvansiyonlardan daha tutarlı ve uyumlu bir sorumluk politikasının geliştirilerek A.B. vatandaşlarına daha çok koruma sağlanmasını önermektedir. Buna ek olarak, nükleer hukuki sorumluluk konvansiyonlardaki sınırların üzerinin sigorta ile veyahut üye devletler garanti ile kapsanmasını önermektedir.⁷³

III. DESTEKLEYİCİ İÇ HUKUK DÜZENLEMELERİ

1. FRANSA

Fransa Cumhuriyeti'nde yaklaşık 60 tane nükleer tesis bulunmaktadır ve bu tesisler toplam elektrik üretiminde % 75 ile % 80 arasında bir paya sahiptir. Fransa dünyada nükleer enerji üretiminde ABD'den sonra ikinci sırayı almaktadır.⁷⁴ Fransa, Paris Konvansiyonu'nu 9 Mart 1966 tarihinde, Paris Konvansiyonu'na Ek Protokol'ü 30 Mart 1966 tarihinde onaylamıştır. Fransa ayrıca 25 Mart 1965 tarihli Nükleer Maddelerin Deniz Yolu ile Taşınmasına dair Sorumluluğa ilişkin Brüksel Konvansiyonu'na (*Brussels Convention related to the Liability in the Field of Maritime Transportation of Nuclear Materials*) da taraftır.⁷⁵

Fransız nükleer hukuku, ticaret ve iş hukuku gibi homojen ve kodifiye edilmiş kuralardan oluşmaktaydı. Nükleer enerjiye ilişkin değişik alanlarda çok sayıda mevzuat bulunmaktadır. Bunlar arasında kamu hukuku karakterli olanlar olduğu gibi özel hukuka ilişkin olanlar da vardır. 1934'te İşçileri Radyoaktif Maddelere Karşı Koruma hakkında Kararname çıkarıldıktan sonra 1937 yılında Doğal Radyoelementlerinin Sınıflandırılmasına ilişkin Kararname çıkarılmıştır. 1945 yılında çıkarılan bir Kanunla⁷⁶ Atom Enerjisi Komiserliği (*Commissariat à l'Energie Atomique*) kuruldu. Bu güçlü merkezi kuruluş Fransız nükleer tesis ve radyasyon korunması rejimini düzenlemek için kurulmuştu⁷⁷. Önem arzeden nükleer tesisler, 11. 12. 1963 tarihli Kararname uyarınca izin sistemi ile kurulmaktadır. Söz konusu tesisler, nükleer güç santralleri ile nükleer sanayi tesisleridir⁷⁸. Diğer tesisler ise 19. 7. 1976 tarihli Çevre Koruma Kanunu'na tabidir⁷⁹.

73 COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, UPDATE OF THE NUCLEAR ILLUSTRATIVE PROGRAMME IN THE CONTEXT OF THE SECOND STRATEGIC ENERGY REVIEW, s. 11 (Kasım 2008) < http://ec.europa.eu/energy/strategies/2008/doc/2008_11_ser2/nuclear_illustrative_programme_pinc_updt_communication.pdf>

74 OECD Nuclear Energy Agency, NUCLEAR ENERGY DATA 2007 EDITION, (OECD; 2007) s. 20

75 BENSADOUN, Maurice: IMPLEMENTATION OF THE NUCLEAR LIABILITY REGIME INTO FRENCH LAW; Seminar On Nuclear Law And Liability; Ankara; 8-9 Eylül 1999, s. 3

76 KT. 18. 10. 1945

77 BENSADOUN, Maurice: DEVELOPMENT OF NUCLEAR LAW AND REGULATIONS IN FRANCE; Seminar On Nuclear Law And Liability; Ankara; 8-9 Eylül 1999, s. 3

78 Fransız hukuku'na göre nükleer sanayi tesisleri şunlardır (BENSADOUN, France, s. 6): zenginleştirme (*enrichment*) tesisleri, nükleer yakıt üretim fabrikaları, yeniden işleme tesisleri, nükleer yakıtın depolanması tesisleri.

79 BENSADOUN, France, s. 6

Fransa'da nükleer hukuki sorumluluk, 30. 10. 1968 tarihli Uyum Yasası ile düzenlenmiştir. Yasa, Paris Konvansiyonu hükümlerini Fransız hukukuna aktarmakta ve Paris Konvansiyonu uyarınca taraf Devletlere takdir yetkisi tanınmış önlemleri düzenlemektedir. Bu Yasa, 16. 6. 1990 tarihli Yasa ile değişikliğe uğratılmıştır⁸⁰. Bu Yasada, nükleer kazadan doğan zarar, kişisel zararlar (ilaç ve hastane masrafları, ölüm halinde mirasçılara ödenen miktar), bölgenin tahliyesi ve halkın barınması için masraflar, dolaylı zararlar (kazanç, üretim ve değer kaybı), çevre kirliliğinin temizlenmesi masraflarıdır. Uyum Yasasında, nükleer tesis işletenlerinin azami sorumluluk miktarı 600. 000. 000 FF. (yaklaşık 74.500.000 SDR.⁸¹) ile sınırlandırılmıştır. Nükleer madde taşınmasında nükleer tesis işletenin sorumluluğu ise 150. 000. 000 FF.'dir (yaklaşık 18.500.000 SDR.). Tazminatın mağdurlar arasında nasıl bölüşüleceği, Bakanlar Kurulu tarafından hazırlanacak olan Kararınamede düzenlenir. Paris Konvansiyonu'na dayanan talepler için tek bir yetkili mahkeme belirlenmiştir. Bu da Paris İstinaf Mahkemesi'dir (*Paris Tribunal de Grande Instance*). İşletenin sorumluluğu, mağdurun zararı ve sorumlu işleteni öğrendiği tarihten itibaren 3 yıl sonra, her halükarda 10 yıl sonra sona ermektedir⁸². Bu süre geçirildikten sonra talep edilen zararlar için ise Fransız Devleti işletenin sorumlu olduğu azami miktar kadar ödeme yapacaktır⁸³. 1973 yılında çıkarılan Kararname nükleer risklerin sigortası düzenlenmiştir. Bu Kararname ile karadaki ve seyyar haldeki nükleer tesislerin sorumluluğunu sigorta etmek üzere Merkezi Reinsürans Fonu yetkilendirilmiştir⁸⁴.

Bütün bu dağınık mevzuatı tek elde toplama ihtiyacı ortaya çıkmıştır. 13 Haziran 2006 tarihli ve 2006-686 Nükleer Saydamlık ve Güvenlik Yasası⁸⁵ Fransa'nın nükleer alandaki ilk çerçeve yasasıdır.⁸⁶ Fransa'da nükleer konulu hükümler çeşitli yerlere dağılmıştı ve çerçeve yasa yokluğu demokratik eksiklik olarak değerlendirilmişti.⁸⁷ Öğretinin de belirttiği üzere yasa yenilikçi hükümler getirmek yerine mevcut durumu toplamaktadır.⁸⁸

3. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

Nükleer zararların tazmini konusunda hukuki sorumluluk düzenlemeleri, ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde (A.B.D.) yapılmıştır. A.B.D.'de ise, nükleer zararlar dolayısıyla sorumluluk konusu, ilk kez 1954 yılında Atom Enerjisi Ya-

80 BENSADOUN, *France*, s. 4 ; BENSADOUN, *Implementation*, s. 3

81 SDR. için bkz. İkinci Bölüm, § 2, II, 5, A, a

82 BENSADOUN, *Implementation*, s. 4

83 BENSADOUN, *Implementation*, s. 5

84 Kararname No. 73-322, Tarih: 15 Mart 1973 (OECD, *France*, s. 28).

85 Fransız Resmi Gazetesi: T. 14.6.2006, s. 8946.

86 LÉGER & GRAMMATICO, *Transparency*, s. 8.

87 LÉGER & GRAMMATICO, *Transparency*, s. 8.

88 LÉGER & GRAMMATICO, *Transparency*, s. 11, 15.

sası⁸⁹ (*Atomic Energy Act*) ile gündeme gelmiştir. Bu yasa, daha sonradan 1957 yılında PAA. (*Price Anderson Yasası/Price Anderson Act*) ile değişikliklere uğramıştır⁹⁰.

ABD Kongresi 1946'da Atomik Enerji Yasası'nı kabul ettiği zaman nükleer enerjinin devlet tekelinde olmasını öngörmüştü.⁹¹ 1954 yılında yapılan bir değişiklik ile özel sektöre de nükleer enerji alanına girme imkanı tanındı. Özel sektör bir konsorsiyum olarak deneme amacıyla ilk reaktörü inşa ettikten sonra işletim ile ilgili çok büyük sorumluluk riskini gördü.⁹² Özel sektör temsilcileri konuyla ilgili kurulan Kongre komisyonuna⁹³ sorumluluğu kısıtlanmaz ise nükleer elektrik piyahasından çekilmek zorunda kalacağını bildirdi.⁹⁴

PAA.'nın çıkarılma amacı, Amerikan nükleer enerji sanayiini desteklemektir⁹⁵. A.B.D.'de özel sigortalar nükleer zararı poliçelerde kapsam dışı tuttuklarından dolayı, nükleer tazminat talepleri PAA tarafından karşılanmaktadır.⁹⁶ Anayasa Mahkemesi PAA'nın yasama gerekçelerine bakışı ile ABD Kongresi'nin niyeti özel sektör eliyle nükleer enerji üretiminin önündeki ekonomik engellerin ortadan kaldırarak aynı anda nükleer felaket esnasında kamusal tazminat sağlamaktır.⁹⁷

PAA. federal bir yasadır. Kural olarak ABD.'de hukuki sorumluluk, federe devletlerin (eyaletler) yetkisine giren bir konudur. Hukuki sorumluluk, eyaletler tarafından düzenlenmektedir. PAA.'da eyalet düzenlenmelerinin uygulanmayacağı açıkça belirtilmemiştir. Bu sebeple eyalet düzenlemeleri de federal düzenlemeler ile çatışmadıkları ölçüde uygulanabilecektir⁹⁸.

PAA.'ya tabi olan reaktörler 100 MW (e) gücündeki reaktörler ile belirli cinsteki araştırma reaktörleridir. Nükleer Düzenleme Komisyonu'nun (NRC-*Nuclear Regulatory Commission*) PAA.'nın kapsamını diğer nükleer tesislere genişletme

89 Yasanın tam metni için bkz. <<http://epw.senate.gov/atomic54.pdf>> (10.6.2002)

90 KREMEN, David : *NUCLEAR LIABILITY REGIME IN THE U.S.A.* ; Seminar On Nuclear Law And Liability ; Ankara ; 8-9 Eylül 1999, s. 1. PAA, Atomik Enerji Yasası'nın bir parçasıdır (OECD, *U.S.*, s. 23).

91 438 U. S. 62 (1978).

92 438 U. S. 63-64 (1978).

93 Bkz. Joint Committee on Atomic Energy on Government Indemnity for Private Licensees and AEC Contractors Against Reactor Hazards, 84th Cong., 2d Sess., 122-124 (1956).

94 438 U. S. 64-65 (1978). Anayasa Mahkemesi'ne konu olan davanın taraflarından Duke Enerji şirketi tedarikçilerin tedarik sözleşmelerine sorumlulukları artırılırsa sözleşmeyi iptal etme hakkı veren şartlar olduğu sebebi ile PAA'nın uzatılması için bu komiteye bir dilekçe ile başvurmuştu (438 U. S. 76 (1978)).

95 Bizzat A.B.D. Enerji Bakanlığı raporunda PAA.'nın nükleer güç sektörüne maliyet düşürücü bir etki sağladığı ve bu düzenlemenin bir nevi sübvansiyon belirtildiği (U.S. Department of Energy, Energy Information Administration : *FEDERAL ENERGY SUBSIDIES : DIRECT AND INDIRECT INTERVENTIONS IN ENERGY MARKETS* ; Rapor no : SR/EMEU/92-02 ; Washington D.C. 1992, s. 77); OECD, *U.S.*, s. 23; U.S. NRC, *Fact*, s. 1.

96 NRC, *Fact Sheet*, s. 1.

97 438 U. S. 83 (1978) (S.Rep. No. ,6, 85th Cong., 1st Sess., 15 (1957)).

98 KREMEN, s. 2; OECD, *U.S.*, s. 23.

yetkisi bulunmakla birlikte, söz konusu Kurul bu yetkisini henüz kullanmamıştır. Nükleer yakıt üretimi fabrikaları ve bu yakıtın yeniden işleme tesisleri PAA.'nın kapsamı dışında kalmaktadır⁹⁹. PAA.'da nükleer kazaların (*nuclear incident*) ne olduğu tanımlanmaktadır. Nükleer kazalar, olağanüstü nükleer kazalar (ENO) dahil olmak üzere, A.B.D. içinde veya dışında, nükleer maddelerin radyoaktif, toksik, patlayıcı veya diğer tehlikeli özelliklerinden kaynaklanan cismani zarar, hastalık, ölüm, eşyanın kaybedilmesi veya zarara uğraması, eşyanın kullanımının yitimi gibi olaylardır¹⁰⁰.

Kamusal sorumluluk (*public liability*) da PAA.'da tanımlanmaktadır. Kamusal sorumluluk, nükleer kazadan veya ihtiyati tahliyeden (*precautionary evacuation*) doğan aşağıdakiler hariç her türlü hukuki sorumluluktur¹⁰¹: (1) Nükleer kazanın gerçekleştiği nükleer tesis çalışanlarının Federal ve Eyalet işçi tazminatları düzenlemelerinden kaynaklanan talepleri, (2) Savaş hukukundan kaynaklanan tazminatlar, (3) Nükleer tesiste yer alan malların kaybı, zarara uğraması veya kullanımının kaybı zararlarından veya nükleer kazanın olduğu yerlerde lisanslı faaliyetle ilişkili olan zararlar.

PAA., nükleer maddelerin radyoaktif, toksik, patlayıcı veya diğer tehlikeli özelliklerinden kaynaklanan bütün kişisel veya bütün eşyaya ilişkin zararları (nükleer tesisin kendisindeki zararlar hariç) kapsamaktadır. PAA. sisteminde yargılama, savunma ve soruşturma giderleri de karşılanmaktadır¹⁰². PAA kullanılmış nükleer yakıt, geçici saklama alanlarında yapılan nükleer atık depolaması, nükleer yakıt veya atıkların nükleer reaktör güzergahında içermeyen taşıma ve planlanmış taşıma bittikten sonra olan hırsızlık veya sabotajı kapsamamaktadır. Bunun haricinde nükleer yakıtın reaktöre taşınması esnasında olan hırsızlık ve sabotaj dahil tüm kazaları, nükleer yakıt veya atıkların depolanmasını, nükleer tesisin işletilmesini ve irradiate edilmiş nükleer yakıt veya atıkların tesisten taşınmasını kapsamaktadır.¹⁰³

A.B.D. sisteminde *omnibus* denilen bir kurum mevcuttur. A.B.D.Federal Hükümeti hariç nükleer kazadan sorumlu olan herkes bu kurumdan yararlanırlar. Sadece sorumluluğu işletene yöneltmek yerine PAA., eyalet haksız fiil düzenlemelerine göre sorumlu olan kişilerin istisnasız hepsini kapsayan bir tazminat sistemini öngörmektedir. Bu sisteme omnibus denilmektedir¹⁰⁴.

Bir nükleer kaza meydana geldiği zaman, sorumlular eyalet hukukuna daya-

99 KREMEN, s. 4

100KREMEN, s. 2; OECD, U.S., s. 23.

101 KREMEN, s. 2

102KREMEN, s. 2

103 U.S. NRC, Fact, s. 1.

104KREMEN, s. 2

nan şu hukuki savunmaları ileriye sürerek sorumluluktan kurtulabileceklerdi¹⁰⁵: (1) Ortak Kusur (*contributory negligence*), (2) Riski Üzerine Alma (*assumption of risk*), (3) Kamuya Yararlı Kuruluş veya Devletin Bağışıklığı (*charitable or government immunity*), (4) Umulmadık Hal (*unforseeable intervening cause*), (5) Süresi Üç Seneden Az Olan Zamanaşımı (*statue of limitation*). Bu durum mağdurlar için avantajlı değildi. Price Anderson Yasası'na ilişkin 1966 Değişiklik Yasası (*Price Anderson Amendment Act (1966)*) ile nükleer hukuki sorumluluğun kapsamını olağanüstü nükleer kazalar (*extra ordinary nuclear occurrence -ENO*) ile genişletmiştir¹⁰⁶. Federal hükümet (Nükleer Düzenleme Komisyonu veya Enerji Bakanlığı) ENO'nun varlığına ilişkin karar vermekte tekel sahibidir.¹⁰⁷ ENO'nun varlığı NRC. tarafından saptanan kriterlere göre belirlenmektedir. Bu kriterlerden bir tanesi, nükleer tesis civarından 5 veya daha fazla kişinin, nükleer kaza gerçekleşikten sonra 30 gün içerisinde ölümü veya hastaneyi kaldırılmasıdır¹⁰⁸.

ENO'nun hukuki sonucu, nükleer kazadan sorumlu olanların eyalet haksız fiil hukuku uyarınca sahip oldukları kurtuluş kanıtlarını getirememeleridir¹⁰⁹. Bunun sonucu olarak sorumluluk kusursuz sorumluluğa yaklaşmaktadır.¹¹⁰ ENO. kurumunun amacı, eyalet haksız fiil hukuku uyarınca yapılabilecek hukuki savunmaları ortadan kaldırma suretiyle mağdurların tazminata kavuşmalarını federal bir hak yaratmaksızın kolaylaştırmaktır. ENO'nun varlığı durumunda nükleer kazadan sorumluluk, diğer ülkelerdeki gibi mutlak sorumluluğa dönüşmektedir¹¹¹. ABD Anayasa Mahkemesi kararında da bu değişikliğin sonucunun kusursuz sorumluluğa (*strict liability*) sonucunu doğurmak olduğu vurgulanmıştır.¹¹² Eyalet bazında mümkün olan hukuki savunma imkanlarını kaldırmak federal bir kusursuz sorumluluk yasasından daha az müdahaleci olduğu düşünülmüştü.¹¹³ ENO sonucunda eyalet zamanaşımı süreleri zararlarını talep edenlere karşı sürülemezdir¹¹⁴. ENO'nun gerçekleşmesi halinde mağdurlar; (1) Kişisel veya eşyaya ilişkin zararı, (2) Bu zararın parasal miktarını, (3) Bu zararın gerçekleşmesi ile nükleer maddelerin açığa çıkması arasındaki illiyet bağıını, ispatlayarak tazminata hak kazanabilirler.¹¹⁵ Şu ana kadar bir ENO vakası yaşanmamıştır. 1979 yılında gerçekleşmiş

105 KREMEN, s. 3

106 KREMEN, s. 3

107 OECD, U.S., s. 23.

108 KREMEN, s. 3

109 KREMEN, s. 3

110 OECD, U.S., s. 23.

111 KREMEN, s. 3

112 438 U. S. 65 (1978).

113 438 U. S. 66 (1978).

114 42 U.S.C. § 2209(n)(1) (OECD, U.S., s. 23).

115 KREMEN, s. 3

olan TMI kazası¹¹⁶ da ENO. kapsamı dışında kalmıştır. Bu olayda zarar, PAA. çerçevesinde sigortacılar tarafından ödenmiştir. ¹¹⁷ 1988 yılında yapılan değişiklikle önleyici tahliye (*precautionary evacuation*) nükleer hadise olmasa bile tazmin edilebilir bir nükleer zarar kapsamına sokulmuştur.¹¹⁸

İşletenin kaza sonunda sorumlu olduğu miktar, 1957 yılında 560. 000. 000 USD. olup, bunun 60. 000. 000 USD. özel sigorta, özel sigortanın yetişmediği hallerde ise 500. 000. 000 USD. A.B.D. Federal Hükümeti tarafından karşılanmaktaydı. Zamanla özel sigorta miktarı artarken A.B.D. Federal Hükümeti'nin sorumluluk miktarı azaldı. 1982 yılında A.B.D. Federal Hükümeti'nin sorumluluğu kaldırılmıştır¹¹⁹. Günümüzde, geçmişe yönelik değerlendirme yapan Standart Ertelenmiş Prim Sistemi (SDPS.-*Standard Deferred Premium System*) denilen ve nükleer güç tesislerinin işletenleri tarafından primleri ödenen bir sistem mevcuttur¹²⁰. SDPS., aşağıda belirtildiği üzere, aşamalı olarak çalışan bir sistemdir:

1. Birinci Tertip : Nükleer kaza sonrasında toplam zarar, 375. 000. 000 USD. miktarını aşmayabilir. Bu takdirde zarar, Amerikan Sigortacılar Birliği (*American Nuclear Insurers*) tarafından, nükleer tesis işletenin işletme lisansı alabilmek için yaptırdığı sigortadan ödenir. Nükleer kazadan doğan tazminat talepleri toplamı ilk dereceyi aşarsa, ikinci dereceye geçilir¹²¹. Amerikan Nükleer Sigortacılar Birliği (*American Nuclear Insurers*) reaktör başına 400.000 USD. senelik prim ile tesisleri sigortalamaktadır. Aynı mevkide birden fazla nükleer tesis işletenler için prim oransal olarak indirilmektedir.¹²²

2. İkinci Tertip (Secondary Financial Protection Layer / Retro Call) : Nükleer kaza sonrası zarar toplamı, 300. 000. 000 USD. miktarını geçebilir. Bu durumda, A.B.D.'nde bulunan her nükleer tesis, tesis başına azami 117. 495. 000 USD. tutan standart ertelenmiş prim (retro call) öderler. Zarar azami miktarı aşmazsa bu miktar oransal olarak (pro rata) ödenir. Bu prim, yargılama masraflarını karşılayabilmek için %5 artırılabilir. Prim miktarı 5 yılda bir defa enflasyon oranında değiştirilir. NRC., bahsedilen primleri toplamaya ve tazminat talepleri kabul edilen mağdurlara oransal ödemeye bulunmaya yetkilidir¹²³. Amerikan Nükleer Sigortacılar Birliği NRC adına İkinci Mali Koruma Programı (Secondary Finan-

116 TMI, kazası bir nükleer kazadır fakat ENO. değildir

117 KREMEN, s. 3

118 OECD NEA, United States, s. 24.

119 KREMEN, s. 3; OECD, U.S., s. 23.

120 KREMEN, s. 3

121 KREMEN, s. 4; OECD, U.S., s. 24; U.S. NRC, Fact, s. 1.

122 2009 yılındaki poliçe sahipleri toplantısında bu miktar 300 Milyon USD'den 375 Milyon USD'ye artırıldı (ANI, Increase). U.S. NRC, Fact, s. 1.

123 ANI, Increase; KREMEN, s. 4; OECD, U.S., s. 24.

cial Protection Program (SFP)) olarak bilinen bu tertibi idare etmektedir.¹²⁴ İkinci tertibin %15'i harcandıktan sonra geri kalan kısmın harcaması yerel hükümetlere bırakılmıştır.¹²⁵

SPSS sistemindeki para harcandıktan sonra eyaletler ve yerel yönetimler Birleşik Devletler Kongresine felaket yardımı için başvurabilirler.¹²⁶ ABD Kongresi PAA'da 1975 yılında yapılan bir değişiklik ile nükleer hadise sonucunda bu boyutta bir felaketten toplumu korumak için gereken bütün önlemleri alacağını açıkça kanunlaştırmıştır. Amerikan Anayasa Mahkemesi bunu bir güvence olarak görmektedir.¹²⁷ Yüce Mahkemeye göre Sorumluluk sınırı sadece bir başlangıç noktasıdır ve uzmanlar tarafından hesaplanan sorumluluk miktarı nükleer hadisenin oluşumu riskinin düşük oluşuna dayanmaktadır.¹²⁸ Bu minvalde, eyaletler ve yerel yönetimler nükleer hadise Başkan tarafından acil durum veya büyük afet olarak deklare edilmişse Robert T. Stafford Afet Yardımı ve Acil Destek Yasası (Robert T. Stafford Disaster Relief and Emergency Assistance Act) uyarınca afet yardımı için başvurabilirler. 18 aya kadar geçici iskan, mesken tamiri, geçici ipotek veya kira yardımı ve felaketzedelerin diğer karşılanmayan ihtiyaçlarının %25 kısmı eyaletler tarafından, geri kalan kısım da federal hükümet tarafından karşılanır.¹²⁹

Şu an ABD'de faal durumda olan 104 adet nükleer tesisten dolayı nükleer tesis başına bir tek nükleer kazadan doğan toplam sorumluluğun azami miktarı yaklaşık 13 Milyar USD.'dir¹³⁰. Bu miktarlar enflasyon miktarınca güncellenmektedir.¹³¹ Nükleer tesis işletenin sorumluluğu, kusursuz ve sınırlıdır. İşletenin sorumluluğu tehlike sorumluluğudur. İşleten, bu sorumluluğunu, A.B.D.'de mevcut olan iki havuzdan birine sigorta ettirebilecektir¹³². PAA'nın ilk 43 yıllık süresinde, nükleer sigortacılar, 151 Milyon USD ve Amerikan Enerji Bakanlığı (Department of Energy), 65 Milyon USD tazminat ödemiştir¹³³.

124 ANI, Increase.

125 U.S. NRC, Fact, s. 1.

126 U.S. NRC, Fact, s. 1.

127 Yasa şu şekildedir: "in the event of a nuclear incident involving damages in excess of [the] amount of aggregate liability, the Congress will thoroughly review the particular incident and will take whatever action is deemed necessary and appropriate to protect the public from the consequences of disaster of such magnitude. . . ." (438 U. S. 66-67 (1978) (42 U.S.C. § 2210(e) (1970 ed., Supp. V))).

128 438 U. S. 85 (1978).

129 U.S. NRC, Fact, s. 2.

130 42 U.S.C § 2209(b) (OECD, U.S., s. 24); KREMEN, s. 4; U.S. NRC, Fact, s. 1.

131 Örneğin bkz. Inflation Adjustment to the Price-Anderson Financial Protection Regulations, 73 Fed. Reg. 56451 (29 September 2008).

132 KREMEN, s. 3

133 American Nuclear Society, Background for Position Statement 54, available at: <<http://www.ans.org/pi/ps/docs/ps54-bi.pdf>>

TABLO 1

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDE NÜKLEER ZARARIN TAZMİNİ

TERTİP	AZAMI KUVERTÜR			PRİM BORÇLUSU
BİRİNCİ TERTİP	375. 000. 000 USD.			İşleten (Amerikan Sigortacılar Birliği)
İKİNCİ TERTİP	SDPS 104 Tesis · 117. 495. 000 USD	=	12. 219. 480. 000 USD.	Bütün nükleer tesis işletenleri
			+	
	%5 Yargılama Masrafları	=	610. 974. 000 USD.	
			=	
	İkinci Tertip Toplam	=	12. 830. 454. 000 USD.	
TOPLAM KUVERTÜR	Birinci ve İkinci Tertip Toplamı		13. 205. 454. 000 USD.	

SDPS. sisteminin ABD Anayasası'na aykırı olduğu iddiası ile A.B.D.Yüce Mahkemesi'ne (*Supreme Court*) yapılan başvuruyu, mahkeme 1978'de reddetmiştir. Söz konusu mahkeme hükmünde; eğer toplam tazminat mağdurların zararlarını yeterince karşılamaya yetmezse, A.B.D.Kongresi'nin (*Congress*) kamu yararı için gereken önlemleri alabileceği belirtilmiştir¹³⁴.

PAA., 1988'de ek bir hukuki kurum getirmek üzere değişikliğe uğradı; ihtiyati tahliye (*precautionary evacuation*) kurumu. İhtiyati tahliye ABD Hükümeti tarafından nükleer tesiste hakiki bir nükleer kaza oluşmamasına (*actual nuclear release*) rağmen ortaya çıkabilecek bir zararı¹³⁵ önlemek için ilan edilir. Halk, Hükümet tarafından, etkilenmiş/etkilenebilecek alandan tahliye edilir. Tahliye sonucu kişisel ve eşyaya ilişkin zararlara uğrayan kişilerin zararı PAA. sistemi dahilinde tazmin edilir. 1997 yılında imzalanan Nükleer Zarara İlişkin Ek Tazminat Konvansiyonu hükümleri de buna paraleldir¹³⁶.

PAA uyarınca, eyalet hukukları nükleer hukuki sorumluluğa federal hukuk ile çatışmadıkları kapsamda uygulanacaktır.¹³⁷ Nükleer hukuki sorumluluk konusunda

134 KREMEN, s. 4

135 *imminent danger of bodily injury or property damage*

136 KREMEN, s. 4

137 OECD, *U.S.*, s. 23.

yetkili mahkeme federal bölge mahkemeleridir.¹³⁸ ABD sınırları dışında gerçekleşen nükleer hadiseler için yetkili mahkeme başkentte bulunan District of Columbia Federal Bölge Mahkemesidir.¹³⁹

PAA., geçici bir yasadır. PAA 1957’de ilk çıkarıldığında on senelik olarak çıkarılmıştı.¹⁴⁰ Bu yasanın süresi Ağustos 2002’de dolmaktaydı. Ancak A.B.D. Kongresi, 31.10.2001 tarihinde Yasanın süresini uzatmıştır¹⁴¹. 2005 yılında yapılan düzenleme ile yasa 31 Aralık 2025 tarihine kadar 20 yıl uzatıldı.¹⁴²

A.B.D., Paris ve Viyana Konvansiyonlarına taraf değildir. Bunun sebebi ise bu Konvansiyonlara taraf olmanın Amerikan nükleer sanayisini hukuken zayıf bir konuma koyması olduğu belirtilmektedir¹⁴³. ABD gelişmiş iç hukukunun varlığı sebebiyle uzun zaman uluslararası nükleer hukuki sorumluluk konusundaki uluslararası anlaşmalara taraf olmamıştı. İlave Tazminat Konvansiyonu’nda Konvansiyonu’nu (“*Convention on Supplementary Compensation for Nuclear Damage*”) bulunan ve taraf ülkelerin mevcut mevzuatlarını saklı tutmalarına imkan veren hüküm sayesinde ABD sadece bu anlaşmaya taraf olabilir.¹⁴⁴ Bu yüzden, A.B.D., İlave Tazminat Konvansiyonu’nun (“*Convention on Supplementary Compensation for Nuclear Damage*”) çıkartılmasında aktif olarak rol oynamıştır.¹⁴⁵ 19 Aralık 2007’de başkan tarafından imzalanan Enerji Bağımsızlığı ve Güvenliği Kanunu (*Energy Independence and Security Act of 2007*) İlave Tazminat Konvansiyonu’nu iç hukuka almaktadır.¹⁴⁶

4. İNGİLTERE

1965 yılında çıkarılan Nükleer Tesisler Yasası¹⁴⁷ (*Nuclear Installations Act*) İngiltere’de nükleer tesis işletme lisansı alan kişilerin sorumluluğunu ve sorumluluk anlaşmalarını düzenlemekteydi¹⁴⁸. Paris ve Brüksel Konvansiyonlarını Tadil eden Protokolleri iç hukuka almak üzere 1983 tarihli Enerji Yasası (*Energy Act*) çıkartılmıştır. Bu yasa 1965 tarihli Yasayı tadil etmektedir.¹⁴⁹ İngiltere Protokoller ile artırılan sorumluluk miktarları bu Yasa ile uyum sağlamış ve ileride Konvansiyonlardaki miktarlar artırılırsa bunun kararname (order) ile yansıtı-

138 KREMEN, s. 4; OECD, U.S., s. 23.

139 OECD, U.S., s. 25.

140 OECD, U.S., s. 23.

141 <<http://www.safeenergy.org/PriceAnderson.htm>> (8.5.2002) ; Yasanın süresinin uzatılmasına karşı eleştiriler için bkz. <<http://www.safeenergy.org/PAArguments.pdf>> (8.5.2002)

142 OECD, U.S., s. 23; U.S. NRC, Fact, s. 1.

143 KREMEN, s. 5

144 PELZER, HARD, s. 113.

145 Carroll, Perspective, s. 75, DN. 88.

146 Carroll, Perspective, s. 75.

147 Nükleer Tesisler Yasası, Enerji Yasası (*Energy Act*) ile sonradan değişikliklere uğratılmıştır.

148 OECD, U.K., s. 19.

149 OECD, U.K., s. 19.

lacağı karara bağlanarak ileride ortaya çıkacak yasa değişikliği ihtiyacı ortadan kaldırılmıştır.¹⁵⁰ Bu Kararnameler, Avam Meclisi'nin (*House of Commons*) onayı ile çıkartılacaktır.¹⁵¹ En son durum itibariyle, Nükleer tesis işletmek için lisans alan kişi, sorumluluğunu¹⁵² karşılamak için olmak üzere, 140. 000. 000 £ miktarınca sigorta veya diğer mali güvence yaptırmak zorundadır. Yukarıda bahsedilen, Yasa uyarınca nükleer tesis kaynaklı kişisel veya eşyaya ilişkin zararlarda, işleten azami 140. 000. 000 £ miktarınca sorumlu olacaktır¹⁵³.

Nükleer Tesisler Yasası'nın değişik 7. Maddesi uyarınca, nükleer tesis ruhsatı sahipleri nükleer madde ve radyasyon kaynaklı kişisel ve maddi zarar ortaya çıkacak herhangi bir hadisenin oluşumunu engellemek konusunda mutlak vazife altındadırlar. Ekonomik kayıp, gayri maddi varlıkların hasarı ve mülkiyet hakları maddi zarar kapsamında değildir. Zarar maddi varlıklara fiziksel hasarı kapsamaktadır (*Merlin v. BNFL* (1990) 3WLA 393).¹⁵⁴ İngiliz devleti (Kraliyet ve UKAEA) aynı vazife altındadır.¹⁵⁵ 1976 tarihli Kalıtsal Sakatlıklar Yasası (*Congenital Disabilities Act*) uyarınca bu vazifenin ihlalinden dolayı bebeklerin uğramış oldukları zararı ebeveynlerinin uğradıkları zararlarla bir tutmaktadır.¹⁵⁶ Sigorta anlaşmaları, Ticaret ve Sanayi Bakanlığı (*Secretary of State for Trade and Industry*) tarafından, nükleer tesise lisans verilmeden önce onaylanır. İngiltere'de 1957'de gerçekleşmiş olan Windscale nükleer hadisesi'nden dolayı tazminat talebi ileri sürülmemiştir.¹⁵⁷

5. KANADA

Kanada'nın olgunlaşmış bir nükleer güç sanayisi bulunmaktadır. Toplam 22 nükleer tesis 16. 000 MW tutarında enerji sağlamaktadır. 1998 yılında Kanada elektrik üretiminin %14'ü nükleer tesisler tarafından sağlanmaktaydı. K a n a d a ' d a nükleer enerji alanındaki ilk düzenleme, 1946 yılında Atom Enerjisinin Denetimi Yasası'dır (*AECA-Atomic Energy Control Act*). Kanada'nın nükleer alandaki düzenleyici kurumu olan Atom Enerjisi Denetleme Kurulu (*AECB-Atomic Energy Control Board*) bu Yasa ile kurulmuştur. Yasa çok kısa olmasına rağmen AECB'yi geniş yetkiler ile donatmıştır. AECA, 50 yıl yürürlükte kaldıktan sonra, ile 1997 yılında Nükleer Güvenlik ve Denetim Yasası (*NSCA -Nuclear Safety and Control Act*) ile kaldırılmıştır.

Kanada'da nükleer hukuki sorumluluk ise 1970 yılında çıkarılan Nükleer Sorumluluk Yasası'nda (*NLA-Nuclear Liability Act*) düzenlenmiştir¹⁵⁸. Bu yasa 1976'da

150 OECD, U.K., s. 19.

151 OECD, U.K., s. 20.

152 Nükleer madde taşınması sırasında doğan sorumlulukları da sigorta kapsamındadır.

153 <<http://www.dti.gov.uk/nid/liability.htm>> (8.4.2002)

154 OECD, U.K., s. 20.

155 OECD, U.K., s. 20.

156 OECD, U.K., s. 20.

157 Hançin, Xue: *TRANSBOUNDARY DAMAGE IN INTERNATIONAL LAW* (Cambridge Studies in International and Comparative Law; 2003) s. 33.

158 BROWN, Peter/MCCAULEY, David : *A NEW GLOBAL REGIME OF CIVIL NUCLEAR LIABILITY. CANADIAN MEMBERSHIP IN THE INTERNATIONAL CONVENTIONS*; Seminar On Nuclear Law And Liability ; Ankara ; 8-9 Eylül 1999 , s. 1; OECD, CANADA, s. 18.

yürürlüğe girmiştir. Bu yasa Paris ve Viyana Konvansiyonları dikkate alınarak aynı prensipler üzerine inşa edilmiştir. İşletenin mutlak (kusursuz) ve sınırlı olarak sorumlu olması ilkesi öngörülmüştür.¹⁵⁹

İşletenin azami sorumluluğu, 75. 000. 000 Kanada Dolarıdır. Bu sorumluluk, Kanada Nükleer Sigorta Birliği (*Nuclear Insurence Association of Canada*) tarafından sigortalanmaktadır. NLA., nükleer kazalardan doğan zararın karşılanması için yargısal ve idari olarak iki yol öngörmektedir. Küçük olaylarda yargısal sistem kullanılırken işletenin azami sorumluluğunun aşıldığı büyük olaylarda idari sistem devreye girecektir. NLA., idari sistemin çerçevesini belirleyerek, Nükleer Zarar Talepleri Komisyonu'nu (NDCC-*Nuclear Damage Claims Commission*) kurmaktadır. İdari sistemin faaliyetine ilişkin detaylar ise nükleer kaza sonrası belirlenecektir¹⁶⁰. NLA. uyarınca işletenler, Kanada dışında ortaya çıkan zararlardan sorumlu değildir. Kanada mahkemelerinin de bu şekildeki davalara bakmaya yetkisi bulunmamaktadır. Bununla birlikte NLA., ülke dışındaki nükleer kazalardan dolayı Kanada'daki mağdurların zararını tazmin eden anlaşmalara taraf olan Devletler için karşılık ilkesini sağlamaktadır. Bu konuda Kanada, A.B.D. ile iki taraflı bir anlaşma imzalamıştır.¹⁶¹

Kanada, çok taraflı nükleer hukuki sorumluluk anlaşmalarına taraf değildir. Bunun iki sebebi bulunmaktadır¹⁶²: (1) Kanada'nın Coğrafi Konumu : Paris ve Viyana Konvansiyonlarına taraf Devletlerde gerçekleşecek olan nükleer kazalar, Kanada'yı çok az etkileyecektir. (2) Hem Paris Konvansiyonu'nda hem de Viyana Konvansiyonu'nda bulunan mali sınırlar : Kanada'da bu mali sınırların düşük olduğu düşünülmektedir.

6. RUSYA & UKRAYNA

Çernobil hadisesi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde Ukrayna toprakları üzerinde Rusya, Belarus ve Ukrayna sınırlarının keştiği noktaya yakın bir tesiste oluşmuştur. Felaket esnasında, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği nükleer hukuki sorumluğa ilişkin herhangi bir uluslararası sözleşmeye taraf değildi ve iç hukukunda mevzuatı bulunmamaktaydı.

Ukrayna 1995 yılında Nükleer Enerjinin Kullanımı ve Radyasyondan Korunma Yasası'nı kabul etmiştir. Ukrayna 2001 yılında Nükleer Zararlardan Hukuki Sorumluluk ve Mali Güvence Yasasını kabul etmiştir. Ukrayna Nükleer Sigorta havuzu 21 adet Ukrayna sigorta şirketinin üyeliği ile Mart 2003'te kuruldu. Energoatom şirketinin hukuki mesuliyetini kapsayan 150 milyon kuvertürü olan sözleşme Nisan 2004 yılında imzalandı. Rusya nükleer sigorta fonu ile bu kuvertür Mayıs 2004'te 40 milyon SDR ile reinsürans edildi.¹⁶³ Ukrayna 20.12.1996'da Rusya

159 OECD, CANADA, s. 18. .

160 BROWN/McCAULEY, s. 2

161 OECD, CANADA, s. 19.

162 BROWN/McCAULEY, s. 3

163 OECD NEA, Nuclear Law Bulletin No. 75. s. 127 (2007).

Federasyonu 13.8.2005’de Viyana Konvansiyonu’na taraf olmuşlardır¹⁶⁴. Rusya ile Fransa arasında nükleer taşımacılık esnasındaki hukuki sorumluluklara ilişkin bir anlaşma bulunmaktadır.¹⁶⁵

Rusya Federasyonu’nun toplam 29 santrallik geniş bir nükleer enerji programı bulunmaktadır. Buna karşın Rusya Federasyonu, nükleer hukuki sorumluluğa ilişkin herhangi bir sözleşmeye katılmadığı gibi iç hukukunda da bir düzenlemeye gitmemiştir¹⁶⁶. 1995 yılında Atom Enerjisinin Kullanımına İlişkin Federal Yasa kabul edilmiştir. Rusya ile Fransa nükleer madde taşınmasından doğan hukuki sorumluluk üzerine bir sözleşme imzalamışlardır¹⁶⁷.

7. TÜRKİYE

A. GENEL OLARAK

Türkiye’de genel bir nükleer enerji yasası bulunmamaktadır. 2690 sayılı Türkiye Atom Enerjisi Kurumu Kanunu (TAEKK.) ise ana olarak radyasyon iyonizasyonuna karşı koruma ve nükleer tesislerin lisanslanmasını kapsamaktadır. Nükleer enerji santralleri pek çok kere hükümet programına konulmuş ve ihalelere çıkmıştır.¹⁶⁸

B. MEVZUAT ÇERÇEVESİ

Türkiye’de nükleer enerjiye ilişkin olarak düzenleyici çerçeve aşağıdaki gibidir¹⁶⁹:

a. Anayasal Yapı

Anayasa, herkesin, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğunu (T.C. 1982 Anayasası md. 56/I) ve çevreyi geliştirmenin, çevre sağlığını korumanın ve çevre kirlenmesini önlemenin Devletin ve vatandaşların ödevi (T.C. 1982 Anayasası md. 56/II) olduğunu belirtmektedir.

164IAEA Websitesi: < http://www.iaea.org/Publications/Documents/Conventions/liability_status.pdf >

165 Fransa Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti arasında Fransa Cumhuriyeti’nden Rusya Federasyonu’ndaki Nükleer Tesislere Yapılacak Teslimatlardan Doğan Hukuki Sorumluluk Hakkındaki Anlaşma (*Agreement between the Government of the French Republic and the Government of the Russian Federation on Third Party Liability for Nuclear Damage Caused in Connection with Deliveries from the French Republic for Nuclear Installations in the Russian Federation*).

166 BROWN, Omer F. : NUCLEAR LIABILITY: A CONTINUING IMPEDIMENT TO NUCLEAR COMMERCE ; Uranium Institute ; 24. Yıllık Uluslararası Sempozyumu – 1999 ; <<http://www.world-nuclear.org/sym/1999/brown.htm>> (22.5.2002).

167 Fransa Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti arasında Fransa Cumhuriyeti’nden Rusya Federasyonu’ndaki Nükleer Tesislere Yapılacak Teslimatlardan Doğan Hukuki Sorumluluk Hakkındaki Anlaşma (*Agreement between the Government of the French Republic and the Government of the Russian Federation on Third Party Liability for Nuclear Damage Caused in Connection with Deliveries from the French Republic for Nuclear Installations in the Russian Federation*).

168 Türkiye’nin nükleer enerji serüveni için bkz. PALABIYIK, H. & YAVAŞ, H.: BAŞLAMAYAN SENFONİ: TÜRKİYE’NİN NÜKLEER SANTRAL SERÜVENİNİN ÜZERİNE, *Yönetim Bilimleri Dergisi* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Cilt 4, Sayı 2, 17-25 (2006).

169 ALAT, Ali : TÜRKİYE’DE NÜKLEER ALANDA KURUMSAL VE DÜZENLEYİCİ ÇERÇEVE ; Seminar On Nuclear Law And Liability ; Ankara ; 8-9 Eylül 1999 , s. A-1 – A-7

b. Uluslararası Sözleşmeler

i. Nükleer Enerji Alanındaki Uluslararası Sözleşmeler

Türkiye Cumhuriyeti nükleer enerji alanında pek çok anlaşmanın tarafı bulunmaktadır¹⁷⁰.

ii. Nükleer Hukuki Sorumluluk Alanında Uluslararası Sözleşmeler

Genel olarak karşılaştırmalı hukukta yüksek risk taşıyan reaktörlerin işletiminin hukuki sorumluluğu kısıtlanırken düşük risk taşıyan reaktör işletiminden sorumluluk genel sorumluluk ilkelerine bırakılmaktadır. Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi (ÇNAEM) TAEEK'e bağlı devlet kuruluşudur. Bu tesisten kaynaklanan zararlar için BK md. 41 vd. değil idare hukuku ilkeleri uygulanacaktır.¹⁷¹ Fakat, Türkiye, OECD bünyesinde 15 ülke tarafından imzalanan Paris Konvansiyonu'nu imzalamış ve Yasa ile iç hukukuna geçirmiştir. Türkiye, bu Konvansiyonun değişikliklerine de katılmıştır.

170 (1) Kuzey Atlantik Anlaşmasına Taraf Olan Devletler Arasında Atom Enerjisi Alanında İşbirliğine Dair Anlaşma ve Bu Anlaşmanın Değişikliği (*Convention on the Cooperation in the Atomic Energy Field between the NATO Members and its Amendment*) [AIT. 22.06.1955 ; Kanun No : 6847, KT. 01.09.1956, RG., T. 10.09.1956, S. 9403]; (2) Atom Enerji Alanında Bir Güvenlik Denetimi Kurulması Hakkında Sözleşme ile Kurulan Mahkeme ile ilgili Protokol ve Radyoaktif Yakıtlar Kimyevi Ayırma Avrupa Şirketi Sözleşmesi (*Convention on the Establishment of a Security Control in the Field of Nuclear Energy, Protocol on the Establishment of a Court and Convention on the European Company for the Chemical Separation of Radioactive Fuel (EUROCHIME)*) [AIT. 20.12.1957 ; Kanun No : 7300 , KT. 25.05.1959]; (3) Nükleer Güvenlik Sözleşmesi (*Convention on Nuclear Safety*) [Bakanlar Kurulu Kararı, S. 94/6376, T. 15.12.1994 ; RG., T. 14.01.1995 , S. 22171]; (4) Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Andlaşması (*Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons*) [Bakanlar Kurulu Kararı, S. 7/18274, T. 24.09.1979]; (4) Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Uluslararası Atom Enerji Ajansı Arasında Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Andlaşmasına İlişkin Olarak Güvenlik Denetimi Uygulanmasına Dair Anlaşma (*Agreement between the Government of Turkey and The IAEA for the Application of Safeguard in Connection with the Treaty on the NPT*) [Karar sayıs:8/3527 ; RG., T. 20.10.1981 , S. 17490]; (5) Nükleer Maddelerin Fiziki Korunması Hakkında Uluslararası Sözleşme (*The International Convention on the Physical Protection of Nuclear Material*) [AIT. 23.08.1983 ; RG., T. 07.08.1986 , S. 19188 ; Y.T. 08.02.1987]; (6) Bir Nükleer Kaza ve Radyolojik Tehlike Durumu Halinde Uluslararası Yardımlaşma Sözleşmesi (*The International Convention on the Emergency Assistance in the Case of a Nuclear Accident or a Radiological Emergency*) [AIT. 26.09.1986 ; Kanun No : 3609 ; Bakanlar Kurulu Kararı, S. 90/565, T. 08.06.1990 ; RG., T. 03.09.1990 , S. 20624]; (7) Bir Nükleer Kaza ve Radyolojik Tehlike Durumu Halinde Erken Bildirim Uluslararası Sözleşmesi (*The International Convention on the Early Notification in the Case of a Nuclear Accident or a Radiological Emergency*) [Kanun No : 3610 ; Bakanlar Kurulu Kararı, S. 90/565, T. 08.06.1990 ; ; RG., T. 03.09.1990 , S. 20624]; (8) Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Andlaşmasına İlişkin Olarak Güvenlik Denetiminin Uygulanmasına Dair Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı Arasındaki Anlaşmaya Ek Protokol (*Protocol Additional To The Agreement Between The Government Of The Republic Of Turkey And The International Atomic Energy Agency For The Application Of Safeguards In Connection With The Treaty On The Non-Proliferation Of Nuclear Weapons*) [AIT. 06.07.2000 ; Karar Sayısı: 2001/2643 ; RG., T. 12.07.2001 , S. 24460 ; Y.T. 17.07.2001]; (9) Amerika Birleşik Devletleri ile Nükleer Enerjinin Barışçıl Amaçlar ile Kullanılması Anlaşması (*Agreement for cooperation concerning peaceful uses of nuclear energy*) [YT. 02.6.2008]; (10) Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında Nükleer Kazaların Erken Bildirimine Dair Anlaşma; [Bakanlar Kurulu Kararı, Karar Tarihi: 25/4/2008, Karar Sayısı : 2008/13592 Resmî Gazete, Sayı : 26878, Yayın Tarihi: 16/5/2008].

171 Öğretide araştırma amaçlı nükleer tesislerden dolayı doğan zararlar için “Türk hukukuna bakımından haksız fiil ile ilgili hükümler”in yani “BK md. 41 vd.” uygulanabilmesi mümkün olduğu ifade edilmiştir. (AYDOĞDU, *Nükleer*, s. 219-220).

TABLO 2

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN TARAF OLDUĞU NÜKLEER HUKUKİ SORUMLULUĞA İLİŞKİN ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER

ULUSLARARASI DÜZENLEME	İMZA TARİHİ	ONAYLAYAN	
		KABUL TARİHİ	HUKUKİ ARAÇ
Paris Konvansiyonu	29. 07. 1960	8.5.1961	299 sayılı Kanun
Paris Konvansiyonu'nda Değişiklik Yapan Protokol	28.1.1964	01.06. 1967	878 sayılı Kanun
Paris Konvansiyonu'nda Değişiklik Yapan Protokol	16. 10. 1982	24. 10. 1984	3062 sayılı Kanun
Paris Konvansiyonu ve Viyana Konvansiyonu'nun Uygulanmasına İlişkin Müşterek Protokol ¹⁷²	21.9.1988	28.10.2005	5422 sayılı Kanun ¹⁷³
Düşük Risk Grubuna Giren Nükleer Maddelerin Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Kişi Sorumluluğuna İlişkin 29 Temmuz 1960 Tarihli ve Paris Sözleşmesi'nin Uygulama Alanı Dışına Çıkarılması Hakkında Karar ¹⁷⁴	17.10.2007	11.5.2008	2008/13515 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı: ¹⁷⁵

172 Türkiye tarafından imalanmış, ancak henüz onaylanmamıştır.

173 Viyana ve Paris Sözleşmelerinin Uygulanmasına İlişkin Ortak Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun (Kanun No. 5422; Kabul Tarihi: 28.10.2005); Bakanlar Kurulu Kararı (K.S.: 2006/11171, K.T.: 26/9/2006); R.G., Sayı: 26351; 19 Kasım 2006.

174 OECD Nükleer Enerji Yönlendirme Komitesi (OECD Steering Committee for Nuclear Energy) 18.10.2007'de yapılan 115. toplantısında nükleer tesis haricinde bulunan az miktardaki nükleer maddeleri Paris Konvansiyonu'nun uygulamasından çıkarmıştır. Bu konuda bkz. Decision on the Exclusion of Small Quantities of Nuclear Substances outside a Nuclear Installation from the Application of the Convention on Third Party Liability in the Field of Nuclear Energy (Paris Convention)(OECD Steering Committee's 115th meeting on 18 October 2007)).

175 R.G., Sayı : 26873, 11 Mayıs 2008. Karar uyarınca "[n]ükleer Enerji Ajansı Yönetim Kurulunun Paris'te düzenlenen 18-19 Ekim 2007 tarihli toplantısında alınan karar gereğince, düşük risk grubuna giren nükleer maddelerin 28 Ocak 1964 tarihli Ek Protokol ve 16 Kasım 1982 tarihli Protokol ile tadil edilmiş olan Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Kişi Sorumluluğuna İlişkin 29 Temmuz 1960 tarihli Paris Sözleşmesi'nin uygulama alanı dışına çıkarılması; Dışişleri Bakanlığının 25/3/2008 tarihli ve HUMŞ/493 sayılı yazısı üzerine, 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3 üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 4/4/2008 tarihinde kararlaştırılmıştır."

c. Nükleer Enerji İşletimine İlişkin Kanunlaşmanın Gelişimi

Anayasa'nın 90. maddesi gereği Türkiye Cumhuriyeti mahkemeleri Paris Konvansiyonu'nu doğrudan uygular.¹⁷⁶ Paris Konvansiyonu'nunda düzenlenmeyen konularda genel hükümler yani haksız fiil¹⁷⁷ veya idare hukuku uygulanacaktır.

1. Nükleer Alanda Hukuki Sorumluluk Kanunu Ön Tasarısı

“Nükleer Enerji Alanında Hukuki Sorumluluk Kanunu Öntasarısı” (NEAHSKT.) Adalet Bakanlığı ve TAEK tarafından 1990lı yılların sonunda hazırlanmış olup, TBMM'ye sevk edilmiştir. Bu Tasarı, IV bölüm, 23 madde ve bir geçici maddeden oluşmaktadır. Tasarıdaki pek çok hüküm, Paris Konvansiyonu (PK.) hükümlerinin aynısıdır. Bazı hükümleri ise İsviçre'de 18.3.1983 tarihli Kanun hükümleri örnek alınarak hazırlanmıştır¹⁷⁸.

Nükleer tesis işleteni ise TAEK tarafından işletmeye yetkili kılınmış kişidir (NEAHSKT. md. 2/I, a). Tasarıyla lisans almadan nükleer tesis işleten kişiler işleten gibi sorumlu tutulmaktadır. İşletme lisansının TAEK tarafından iptali ise iptal öncesi kişinin işleten sıfatını etkilememektedir (NEAHSKT. md. 3/IV). Tasarıyla nükleer güçle araç işletenler, Paris Konvansiyonu hükümlerinin aksine işleten sayılmaktadır (NEAHSKT. md. 3/V).

Tasarı md. 2/I, d hükmü ile nükleer tesislerde birlik karanesi¹⁷⁹ (PK. md. 1 (a) ii) kabul edilmiştir. Nükleer tesisin sahibi ile işleteni farklı kişiler ise, bunların hepsi tazminat borcundan müteselsilen sorumlu sayılacaklardır (NEAHSKT. md. 3/III). Bu hüküm Paris Konvansiyonu hükümlerine açıkça aykırıdır. Paris Konvansiyonu'na göre nükleer kazadan sadece işleten sorumludur.

İşleten tesisinde bulunan nükleer maddelerin meydana getirdiği zararlardan sorumlu tutulmuştur (NEAHSKT. md. 3/I). Tasarıda işleteni sorumluluktan kurtaran hukuka uygunluk sebepleri olarak; silahlı çatışma, iç savaş, ayaklanma, tesis dışı terör hareketleri ve öngörülmeyen tabii afetler sayılmıştır (NEAHSKT. md. 5/I). İsviçre'den alınan hüküm uyarınca (İNHSK md. 5) mağdur zarara kastı ile sebep olmuş ise, işleten ve Devlet ona karşı sorumlu olmayacaklardır¹⁸⁰.

Nükleer kaza sonrası, zarar gören bazı eşyaların tazmini genel hükümlere bırakılmıştır (NEAHSKT. md. 5/III). Bu eşyalar: (1) Nükleer tesiste bulunan eşyalar, (2) Nükleer tesis alanında işletmeye ait diğer tesislerdeki eşyalar, (3) Nükleer maddeyi taşıyan araçlar, (4) Nükleer maddeyi taşıyan araçlardaki eşyalar. Yukarıda sa-

176 GÜNEYSU, NÜKLEER, s. 216.

177 GÜNEYSU, NÜKLEER, s. 216.

178 Tasarının 17, 18 ve 19. madde gerekçelerinde bu maddelerin İsviçre'den örnek alınarak hazırlandığı belirtilmektedir. ; Tasarının T.C. 1982 Anayasası md. 10'daki eşitlik ilkesi gözönünde tutularak, Paris Konvansiyonu hükümlerine uygun hazırlandığı belirtilmektedir (KURHAN, Fatih : CURRENT STATUS OF NUCLEAR LIABILITY IN TURKEY ; Seminar On Nuclear Law And Liability ; Ankara ; 8-9 Eylül 1999, s. 5).

179 Nükleer tesislerde birlik karanesi için bkz. İkinci Bölüm, § 2, I, 2

180 Mağdur zarara ağır ihmali ile sebep olmuş ise işleten ve Devlet ona karşı kısmen veya tamamen sorumlu olmayacaklardır (NEAHSKT. md.). Ancak Tasarıda bunun neye göre sorumluluktan kısmen veya tamamen kalkacağı belirlenmesi öngörülmüştür.

yılan eşyalar, halen olası kaza anında genel hükümlere göre tazmin edilmektedir. Dolayısı ile Tasarı, bunlar açısından bir değişiklik getirmemektedir.

Nükleer tesisteki meydana gelen kazanın doğurduğu zarardan işleten sorumlu tutulmuştur. İşletenin sorumlu olduğu miktar ise azami bir miktar ile sınırlandırılmıştır. Nükleer madde taşıyıcılarının azami sorumluluğu ise, işletenlerin azami sorumluluğunun üçte biridir (NEAHSKT. md. 6/II). Azami sorumluluk miktarı, Paris Konvansiyonu'nda belirlenen azami sınırı geçmemek üzere Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir. Bakanlar Kurulu'nun bu konudaki kararları, yayımından itibaren üç ay içerisinde yürürlüğe girer (NEAHSKT. md. 6/I). Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen miktar, Paris Konvansiyonu veya Türkiye'nin taraf olduğu diğer uluslar arası sözleşmedeki asgari sınırın altına düşerse; işletenin azami sorumluluk miktarı uluslararası sözleşmedeki miktardır (NEAHSKT. md. 6/III).

Mağdurların tazmin edilebilecek zararının azami miktarı Bakanlar Kurulunca tespit edilen işleten sorumluluğunun azami miktarı üç katına kadardır. Bu miktar da işletenin azami sorumluluğu ile Devletin sorumluluğundan oluşmaktadır. Tazminatla ilgili faiz ve masraflar ise azami sınıra dahil değildir (NEAHSKT. md. 6/IV). Nükleer kazadan sorumlu olanlar, Bakanlar Kurulu'nun belirleyeceği bu miktar üzerinden işletenler tesis bakımından, taşıyıcılar taşıma bakımından sigorta yaptırmakla yükümlüdürler (NEAHSKT. md. 14/I).

İsviçre'den değiştirilerek alınan hükümler uyarınca (İNHSK md. 12, 16) Belirli hallerde ise Devletin nükleer kazadan sorumluluğu doğmaktadır. Devletin sorumluluğu da işletenlerin sorumluluğunun iki katına kadar sınırlıdır¹⁸¹. Devletin sorumluluğu ise şu hallerde doğmaktadır (NEAHSKT. md. 8): (1) Azami sorumluluk miktarını aşan zarar bulunması. (2) Zarar azami sınırın altında kalsa bile; (a) Sorumluların Aczi, (b) Sigortacının Aczi, (c) Sigorta Bulunmaması, (d) Sorumlu Şahsın Tespit Edilememesi¹⁸².

Tasarı, işletenin sorumluluğu ile ilgili sorumluluktan kurtulma anlaşmalarını geçersiz saymaktadır (NEAHSKT. md. 7). Nükleer kazadan doğan zararın saptanmasında BK.'nin haksız fiile ilişkin hükümleri uygulanacaktır. Ancak BK. md.'nin hakimnin yeniden inceleme yetkisini düzenleyen md. 46/II¹⁸³ hükmü uygulanmaz (NEAHSKT. md. 9). Tasarı, tazminatın ödenmesinin kurulacak bir komisyon tarafından ödeme planı aracılığıyla yapılmasını öngörmektedir (NEAHSKT. md. 10). Tasarı işletenin ve sosyal güvenlik kuruluşlarının rücu hakkını Paris Konvansiyonu'na uyumlu bir şekilde düzenlemektedir (NEAHSKT. md. 11 ve 12).

İşletenin ve diğer sorumluların sorumlulukları ödeme planı ile ödendiği haller hariç mağdurların zararı ve sorumlu kişiyi öğrendiği tarihten itibaren 3 yıl, her halükarda 10 yılın geçmesi ile birlikte zamanaşımına uğrar (NEAHSKT. md. 13/I). Üç

181 Böylece Bakanlar Kurulu kararı ile Devletin de sorumluluğunun üst sınırı tespit edilmektedir.

182 Lisanslama sisteminde sorumlu kişi elbette tespit edilebilir. Lisanslama sisteminde sorumlu kişinin tespit edilememesi gibi bir durum söz konusu olamaz.

183 "Eğer hükmün suduru esnasında, kâfi derecede kanaat ile cismanî zararın neticelerini tâyin etmek mümkün değil ise; hükmün tefhimi tarihinden itibaren iki sene zarfında hâkimin, tetkik salâhiyetini muhafaza etmeğe hakkı vardır." (BK. md. 46/II).

yıl geçmesine karşın on yılın geçmemesi kaydıyla mağdurların sağlığında kötüleşme görülürse, yeni olaylar veya yeni deliller ortaya çıkarsa; mağdurlar tazminat kararının gözden geçirilmesini isterler (NEAHSKT. md. 13/II).

Nükleer zararın tespitine veya tazminine ilişkin olan davalarda, nükleer tesisin bulunduğu yer mahkemesi yetkilidir (NEAHSKT. md. 16). Bu mahkeme tarafların talepleri ile bağlı değildir, delilleri de re'sen toplar ve değerlendirir (NEAHSKT. md. 17). Ayrıca mahkeme, nihai kararı etkileyemeyecek şekilde davalının avans şeklinde ödeme yapmasına izin verebilir (NEAHSKT. md. 19).

Nükleer Enerji Alanında Hukuki Sorumluluk Kanunu Öntasarısı kanunlaşmamıştır. Öğretide tasarının yasalaşmamış olması Türk medeni ve borçlar hukuku İsviçre'den alınmış olduğu olduğu için "eksiklik" olarak nitelendirilmiştir¹⁸⁴.

2. 5684 Sayılı Yasa

T.B.M.M. Genel Kurulu 08.05.2007 tarihinde 5654 sayılı "Nükleer Güç Santrallerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışına İlişkin Kanun"u kabul etmiştir. Ancak, 10. Cumhurbaşkanı, 5654 sayılı Kanun'un, 5 inci, 6 ncı ve 7 nci maddelerini TBMM tarafından bir kez daha görüşülmesi için 24.5.2007 tarihinde geri göndermiştir.¹⁸⁵ Sayın Ahmet Necdet Sezer'in ilk itirazı nükleer alanda devlet-özel sektör ilişkileri üzerinedir. Devlet tarafından kurulacak olan özel hukuka tabi tüzel kişinin denetiminin yapılacağı kurumun belirtilmesi gerektiği, şirket paylarının devrinin özel sektöre iktisabının özelleştirme işlemi olduğunu ve bunun yönteminin Anayasanın 47/3 hükmü gereğince yasayla düzenlenmesi gerektiğini, işleten şirkete hisse senetlerini almak için "özel sektöre insiyatif" bırakmış olması eleştirmiştir. Sayın Ahmet Necdet Sezer'in ikinci itirazı mali külfetin devletin üzerine bırakılmış olmasındadır. Nükleer santralin sökümünün fon kaynaklarının yetersiz kalması durumunda hazineye bırakılmış olması, söküm maliyetinin ya işletme sırasında özel sektöre katkı olarak ya da sonradan Hazine'ce geri alınarak Hazineden geri alınması gerekçeleri ile T.B.M.M. 'ye geri göndermiştir.

3. 5710 Sayılı Yasa

T.B.M.M. 9.11.2007 tarihinde 5710 sayılı Nükleer Güç Santrallerinin Kurulması ve İşletilmesi İle Enerji Satışına İlişkin Kanun'u kabul etmiştir. Sanayi ve Ticaret Komisyonu tarafından 5.maddede yapılan değişiklikle 10. Cumhurbaşkanının görüşleri uyarınca nükleer İÇH ve URAH a ödenecek bedelin 0.15 cent kWh belirlemiş ve santral gelirlerinin %1'inin AR-GE faaliyetlerine ayrılması ilkesini getirmiştir.¹⁸⁶

Kanuna göre TAEK, Kanunun yürürlük tarihinden itibaren nükleer santral kurup işletecek şirketlerin karşılaması gereken ölçütleri bir ay içinde yayımlar (md.

184 AYDOĞDU, *Nükleer*, s. 43, 300-301, 338.

185 T.C. Cumhurbaşkanlığı'nın T.B.M.M.'ne 24.05.2007 tarihli ve B.01.0KBB.01-18/A-6-2007-385 sayılı Cumhurbaşkanınca Bir Daha Görüşülmek Üzere Geri Gönderme Tezkeresi.

186 T.B.M.M. Sanayi, Ticaret, Enerji, Tabii Kaynaklar, Bilgi ve Teknoloji Komisyonu Esas No: 1/26 Karar No. 2.

3/2). Anayasa Mahkemesi bu ölçütlerin TAEK tarafından belirlenmesini yasama yetkisinin devri yani yetki bakımından Anayasa'ya aykırı bulmamıştır.¹⁸⁷ Kanun Yönetmelik öngörmektedir.¹⁸⁸ Anayasa Mahkemesi ve bunun sınırlarının Yasa'da belirlenmesinden sonra bu alana ilişkin ayrıntılı düzenlemenin ilgili Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından hazırlanıp Bakanlar Kurulunun onayı ile yürürlüğe girecek yönetmelik tarafından düzenlemeyi yetki bakımından Anayasa'ya aykırı bulmamıştır¹⁸⁹ ve gerektiğinde bu düzenlemeye ve buna dayanan idari işlemlere karşı dava yoluna gidilebileceğini işaret etmiştir¹⁹⁰. Nükleer Güç Santrallerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışına İlişkin Kanun Kapsamında Yapılacak Yarışma ve Sözleşmeye İlişkin Usul ve Esaslar ile Teşvikler Hakkında Yönetmelik Resmi Gazete'de 19 Mart 2008'de yayınlanmıştır.¹⁹¹ Ancak, Türk Mimar ve Mühendis Odaları Birliği'nin açtığı davada, 16.09.2008'de Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, nükleer santral ihalesi yönetmeliğinin 3 maddesiyle ilgili yürütmeyi durdurma kararı vermiştir.

TAEK, Kanunun yürürlük tarihinden itibaren nükleer santral kurup işletecek şirketlerin karşılaması gereken ölçütleri bir ay içinde yayınlar (md. 3/2). TAEK, Kanunun yürürlük tarihinden itibaren nükleer santral kurup işletecek şirketlerin karşılaması gereken ölçütleri bir ay içinde yayınlar (md. 3/2). Kanun'un yayınlanmasından itibaren iki ay içerisinde Bakanlar Kurulunun onayı ile yönetmelik yayınlanacak ve bundan sonra en geç bir ay içerisinde teklif almak üzere TETAŞ ilana çıkar (md. 3/4). TETAŞ nükleer enerji ihalesine 24 Mart 2008'de çıkmış ama bu ihaleyi 20 Kasım 2009'da geri almıştır. Kanımızca, ihalelerin iptal edilmesi önemli değildir. Özel sektör hala nükleer enerji alanına girebilir. Sadece alım garantisi ol-

187Bkz., T.C. Anayasa Mahkemesi'nin 5710 sayılı Kanun hakkındaki Kararı: "Nükleer enerji alanındaki faaliyetlerin düzenlenmesi ve nükleer enerji santrali kurup işletecek şirketlerin karşılamaları gereken ölçütlerin belirlenmesi, bilim ve teknik temellere dayanan ve uzmanlık gerektiren bir husustur. Yasa'da bilimsel ve teknik ölçütlere dair katı sınırlar koyan düzenlemelere yer verilmesi, yöntem olarak işin doğasıyla da uzlaşmamaktadır."

188Md. 3/2 "Bu Kanuna göre yapılacak nükleer güç santralleri için yarışmaya katılacaklarda aranacak şartlar, şirketin seçimi, yer tahsisi, lisans bedeli, altyapıya yönelik teşvikler, seçim süreci, yakıt temini, üretim kapasitesi, alınacak enerjinin miktarı, süresi ve enerji birim fiyatını oluşturma usul ve esasları bu Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra iki ay içerisinde Bakanlık tarafından hazırlanacak ve Bakanlar Kurulunun onayı ile yürürlüğe girecek bir yönetmelikle belirlenir."

189Bkz., T.C. Anayasa Mahkemesi'nin 5710 sayılı Kanun hakkındaki Kararı: "Bilim ve teknik kurallarına göre yürütülmesi gereken ve bunun dışına çıkmadığında insan ve çevre güvenliği bakımından ciddi boyutlarda tehdit oluşturabilecek konuları kapsayan ve geciktirmeden zamanında tedbirler alınması gereken bu alanın, yasakoyucu tarafından her yönüyle doğrudan doğruya düzenlenmesi yasama organının yapısı ve çalışma biçimi itibarıyla sakıncalar doğurabilir. Bütün bu hususlar göz önüne alındığında, nükleer güç santrallerinin kuruluşu ve işletilmesine dair yasama tercihinin ortaya konulup belirli temel konuların ve bunun sınırlarının Yasa'da belirlenmesinden sonra bu alana ilişkin ayrıntılı düzenlemenin ilgili Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından hazırlanıp Bakanlar Kurulunun onayı ile yürürlüğe girecek yönetmeliğe bırakılmasının yetki devri olarak değerlendirilmesi mümkün değildir."

190:"Ayrıca, fıkrada sözü edilen yönetmelik aleyhine ve bu yönetmeliğin uygulamasına ilişkin idari işlemlere karşı yargı mercilerinde dava açılmasının da olanaklı bulunduğu açıktır."

191 R.G. Sayı: 26821, Y.T.: 19/3/2008

mayacaktır. Nitekim, işletenler TETAŞ'a enerji satın alma taahhüden yararlanmak istemezler ise TAEK'in yeterlilik ölçütlerine (5710 sayılı Kanun md. 3/2) elektrik piyasası ve nükleer tesislere ilişkin mevzuata uyacak şirket seçimine ilişkin Bakanlar Kurulunun önünden geçen prosedürleri takip etmeyecektir (md. 4/2).

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı kamu şirketlerine nükleer enerji santrali yapma görevi verebilir. Bu konuda özel hukuk hükümlerine tabi şirket kurulması halinde ise denetimi 2/4/1987 tarihli ve 3346 sayılı Kamu İktisadi Teşebbüsleri ile Fonların Türkiye Büyük Millet Meclisince Denetlenmesinin Düzenlenmesi Hakkında Kanuna göre yapılır (md. 6/2).

5710 sayılı Kanun TETAŞ'a enerji satın alma taahhüden yararlanmak isteyen şirketlerin seçimi için gerekli aşamaları şu şekilde düzenlemektedir (md. 5/5). TAEK tarafından yeterlilik belgesi alan şirketler yarışmaya girebilir. TETAŞ en uygun teklifi belirleyerek Bakanlar Kurulu'na onay için sunar. Bakanlar Kurulunca ilgili şirketle TETAŞ arasında sözleşme imzalanması hususunda izin verir. Şirket bu izni aldıktan sonra EPDK lisansına başvuracaktır. EPDK Lisansı sonrası şirketle TETAŞ arasında, santralin işletmeye girmesinden itibaren onbeş yılı aşmayan enerji satışını düzenleyen sözleşme imzalanacaktır. Nükleer enerji santrali işletme deneyimi olan bir şirket bulunmalıdır. TETAŞ Yönetmeliği uyarınca diğer ön şartlar yarışma şartnamesinde belirtilecektir.¹⁹² Bu kuralın Danıştay tarafından yürütülmesi durdurulmuştur.

Bir iktisadi devlet teşekkülü bu şirketler ile 8/6/1984 tarihli ve 233 sayılı Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname çerçevesinde işti-
rak ilişkisi kurabilir (md. 6/1). Kanımızca, bu kural işletenin devlet kuruluşu ve denetleyen devlet kuruluşu olması nedeniyle uygun değildir. Etkin denetim için hizmet birimi ve denetim birimi ayrıştırılmalıdır.

İşleten mevzuatın gerektirdiği her türlü izin, ruhsat ve lisansı alır (md. 5/1). EPDK Lisansı sonrası şirketle TETAŞ arasında, santralin işletmeye girmesinden itibaren onbeş yılı geçmeyecek bir süre için sözleşme imzalanır (md. 5/5). TETAŞ nükleer enerji işleteni ile dağıtıcılar arasında aracı görevini üstlenmiştir. TETAŞ nükleer enerji üreticisi işletenden sözleşme çerçevesinde üretilen enerjiyi satın alacak ve bu enerjiyi perakende ve toptan satış lisansı sahibi tüzel kişilere çıkarılacak Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı yönetmeliği altında satacaktır (md. 4/1, a-b).

Nükleer enerji santrali işleten şirkete çeşitli teşvikler öngörülmüştür. "Bakanlar Kurulu, kurulacak santrale ilişkin teknoloji edinmeye yönelik yatırımlar ile işletme personelinin eğitimini teşviklerden yararlandırabilir" (md. 7/1). Santralin bulunduğu arazi için Hazinesinin özel mülkiyetinde veya Devletin hüküm ve tasarrufu altında, diğer kamu kurum veya kuruluşlarının mülkiyetinde bulunan arazilerde

¹⁹²Nükleer Güç Santrallerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışına İlişkin Kanun Kapsamında Yapılacak Yarışma ve Sözleşmeye İlişkin Usul ve Esaslar ile Teşvikler Hakkında Yönetmelik md.7.

bedelsiz olarak kullanma izni, irtifak hakkı tesis edilir (md. 7/2)¹⁹³. İşleten şirkete Devlet Çevresel Etki Değerlendirmesi raporu için veri sağlayacak ve santral sahası dışında koruma ve emniyet tedbirlerini sağlayacaktır.¹⁹⁴

İşletici şirket yakıt temininden ve işletme döneminin sonunda santralın devreden çıkarılması ve sökülümünden sorumludur (md. 5/3). İşletici şirket santralın kurulması aşamasında oluşabilecek herhangi bir zararın tazminine yönelik yatırım sigortası yaptırmak zorundadır (md. 5/4). Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile Hazine Müsteşarlığı birlikte araştırma, geliştirme faaliyetleri¹⁹⁵ için Ulusal radyoaktif atık hesabı ve İşletmeden çıkarma hesaplarını düzenler (md. 5/2). İşletici şirket gelirin yüzde birini araştırma ve geliştirme faaliyetlerine ayırmak zorundadır (md. 5/6).

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile Hazine Müsteşarlığı birlikte araştırma, geliştirme faaliyetleri¹⁹⁶ ve nükleer güç santralının sökülümü için Ulusal radyoaktif atık hesabı ve İşletmeden çıkarma hesaplarını düzenler (md. 5/2). İşletici şirket “santralın faaliyeti süresince oluşacak atıkların taşınması, depolanması ve/veya bertaraf edilmesi ile ilgili her türlü finansal maliyetlerin ve santralın işletme süresinin sonunda işletmeden çıkarma masraflarının karşılanması için oluşturulacak hesapların her birine 0,15 cent/kWh (ABD Doları cinsinden) katkı payı ödemekle yükümlüdür” (md. 5/4).

EPDK Lisansı sonrası şirketle TETAŞ arasında, santralın işletmeye girmesinden itibaren onbeş yılı geçmeyecek bir süre için sözleşme imzalanır (md. 5/5). Sözleşme süresinin sonunda nükleer güç santralının sökülmesi zorunludur (md. 7/2, 2.c). Sökülüm işinden ve taşınmazın çevre kuralları kapsamında kabul edilebilir hale getirilerek Hazineye iadesinden şirket sorumludur (md. 7/2, 3.c). Sökülüm maliyeti işletmeden çıkarma hesabından karşılanır. İşletmeden çıkarma hesabı yetmezse, Hazine işletmeden çıkarma hesabında birikmiş kaynakların yüzde yirmibeşine kadar

193 Maliye Bakanlığı Hazinesinin özel mülkiyetinde veya Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan araziler için, Bakanlar Kurulu kararı ile diğer kamu kurum veya kuruluşlarının mülkiyetinde bulunan araziler için bedelsiz olarak kullanma izni, irtifak hakkı tesis edilecektir (5710 sayılı Kanun md. 7/2, Nükleer Güç Santrallerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışına İlişkin Kanun Kapsamında Yapılacak Yarışma ve Sözleşmeye İlişkin Usul ve Esaslar ile Teşvikler Hakkında Yönetmelik md. 4/1).

194 Nükleer Güç Santrallerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışına İlişkin Kanun Kapsamında Yapılacak Yarışma ve Sözleşmeye İlişkin Usul ve Esaslar ile Teşvikler Hakkında Yönetmelik md. 6/1, a-b.

195 5710 sayılı Kanun bu faaliyetleri “[a]tık yönetimi kapsamında geçici depolama veya nihai depolama yerinin belirlenmesine, depolama tesisinin inşasına, lisanslanmasına, işletilmesine ve işletmeden çıkarılmasına, geçici depolama yerinde muhafaza edilecek veya nihai depolama yerinde bertaraf edilecek kullanılmış yakıt ya da yüksek radyoaktif seviyeli atıkların taşınmasına ve işlenmesine, radyoaktif atıkların yönetimini sağlayacak araştırma, geliştirme faaliyetleri” olarak saymaktadır (md. 5/2).

196 5710 sayılı Kanun bu faaliyetleri “[a]tık yönetimi kapsamında geçici depolama veya nihai depolama yerinin belirlenmesine, depolama tesisinin inşasına, lisanslanmasına, işletilmesine ve işletmeden çıkarılmasına, geçici depolama yerinde muhafaza edilecek veya nihai depolama yerinde bertaraf edilecek kullanılmış yakıt ya da yüksek radyoaktif seviyeli atıkların taşınmasına ve işlenmesine, radyoaktif atıkların yönetimini sağlayacak araştırma, geliştirme faaliyetleri” olarak saymaktadır (md. 5/2).

maliyetleri karşılar ve geri kalanı işleten şirket tarafından karşılanacaktır (md. 7/2, 5.c). Anayasa Mahkemesi Hazine desteği kuralının yatırımcılara teşvik niteliğinde olduğunu not ettikten sonra¹⁹⁷, yerindelik denetiminin anayasa yargısı ile bağdaşmadığını ve bunun burada kamu yararının gerçekleşip gerçekleşmediği denetiminin siyasi mesele olmasından dolayı T.B.M.M. yetkisinde olduğunu belirtmiştir.¹⁹⁸

5710 sayılı Kanun açıkça Paris Konvansiyonu ve ek değişiklikleri ile diğer ulusal ve uluslararası mevzuat hükümlerinin radyoaktif madde veya radyoaktif atık taşınırken veya santralde bir kaza olması durumunda uygulanacağını öngörmektedir (md. 5/5). 5710 sayılı Kanun'un nükleer hukuki sorumluluk maddesi hem dil hem hukuki yönden mahzurlar getirmektedir. Gerçekten, md. 5/5 uyarınca; “[n]ükleer yakıt, radyoaktif madde veya radyoaktif atık taşınırken veya santralde bir kaza olması durumunda 29/7/1960 tarihli Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahıslara Karşı Kanuni Sorumluluk Hakkındaki Paris Sözleşmesi ve ek değişiklikleri ile diğer ulusal ve uluslararası mevzuat hükümleri uygulanır.” Kanunun lafzı gereği kanunda olan her tür kazalara Paris Konvansiyonu hükümleri uygulanacaktır. Örneğin, nükleer madde kaplarından birisi işçilerin üzerine yuvarlanırsa Paris Konvansiyonu hükümleri uygulanacaktır. Kanun koyucunun bu tarz bir sonucu amaçlamadığı açıktır. Bu sebeple, bu fıkra hükmündeki ifadenin nükleer zararlara hasredilmesi için kanun metninde değişiklik yapılması gerekmektedir. Paris Konvansiyonu tadil eden Türkiye'nin kabul etmiş olduğu 12/2/2004 tarihli Protokol yanlış anlaşılmasını ortadan kaldırmak için üç maddede “zarar” (*damage*) terimini “nükleer zarar” (*nuclear damage*) terimi ile değiştirmiştir (PEP (2004) md. I(Y)).

Yarışma Şartnamesi ve TETAŞ Sözleşme tasarısı da nükleer hukuki sorumluluğu işletenin üzerine bırakmaktadır. Şartnamenin md 38.11 hükmü uyarınca “[s]özleşme konusu işle ilgili ve/veya santral ünitelerinden kaynaklanan herhangi bir üçüncü kişinin şahsına veya malına gelen zararlar nedeni ile sorumluluk tamamıyla Yüklenici'ye¹⁹⁹ ait olup, Yüklenici her ne sebeple olursa olsun, İdare'den herhangi bir talepte bulunmayacaktır.” TETAŞ Sözleşmesinin “Tarafaların Sorumlulukları ve Yükümlülükleri” başlıklı 4. Maddesinin j bendi uyarınca “İşbu Sözleşme sürecinde, ünitelerin gerek inşası gerek işletilmesi sırasında, üçüncü kişilerin şahsına veya malına gelen zararlar nedeniyle sorumluluk tamamıyla Satıcı'ya²⁰⁰ ait olup, Satıcı, her ne sebeple olursa olsun, Alıcı'dan²⁰¹ herhangi bir talepte bulunmayacaktır.” Şartname ve sözleşme tasarısı hükümleri Türkiye'nin imzalamış olduğu Paris Konvansiyonu hükümlerine aykırıdır.

197 Bkz., T.C. Anayasa Mahkemesi'nin 5710 sayılı Kanun hakkındaki Kararı: “İÇH'de oluşan kaynaklara Hazine katkısı öngören kuralın, ileri teknoloji ve büyük sermaye gerektiren nükleer güç santrali yatırımlarına yönelik bir teşvik niteliğinde olduğu, ülkemizde ilk defa nükleer güç santrali kurulacak olmasının yatırımcılar bakımından ortaya çıkaracağı olumsuz durumun bu yolla giderilmesinin amaçlandığı anlaşılmaktadır.”

198 T.C. Anayasa Mahkemesi'nin 5710 sayılı Kanun hakkındaki Kararı

199[“işleten”]

200[“nükleer tesis işleteni”]

201[“TETAŞ”]

4. Nükleer Denetleme Kurumu Kanunu Tasarısı

Türkiye Nükleer Denetleme Kurumu Kanunu Tasarısı Taslağı nükleer denetimde reform yapmak üzere geliştirilmiştir. TAEK, nükleer faaliyetlerin düzenlenmesi ve denetlenmesi görevini yerine getirecek yeni bir kurum kurulana kadar 9/7/1982 tarihli ve 2690 sayılı Türkiye Atom Enerjisi Kurumu Kanunu gereğince bu görevine devam edecektir (5710 sayılı Kanun, Geçici Madde 1).

5. Türkiye ile Rusya Federasyonu Hükümeti Arasında Akkuyu Sahasında Bir Nükleer Enerji Santrali Tesisi ve İşletilmesine İlişkin Anlaşma

Türkiye ve Rusya Federasyonu 1.13.2010 tarihinde ortak nükleer tesis geliştirme konusunda bir açıklamada bulunmuşlardır. Her iki devlet 12.5.2010 tarihinde “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti Arasında Türkiye Cumhuriyeti’nde Akkuyu Sahası’nda Bir Nükleer Güç Santralinin Tesisine ve İşletimine Dair İşbirliği Anlaşması”nı (“Akkuyu Anlaşması”) imzalamışlardır. Bu anlaşma uyarınca, anlaşmada açıkça zikredilen anlaşmalar ile çatışma var ise Akkuyu Anlaşması geçerli olacaktır (md. 17 (9))²⁰². Anlaşma uyarınca Türk kanunları’na tabi en az %51 Rus hissedarlığında bir anonim şirket kurulacaktır (md. 5). Proje şirketi nükleer enerji santralının sahibi ve işleticisidir (md. 5). Türkiye şirket yönetiminde veto hakkı sahibidir (md. 5). Türkiyenin uluslararası ve ulusal mevzuatı sonucu herhangi bir nükleer zarardan kurulacak Proje şirketi mesuldür.

Anlaşmada Türkiye’ye teknoloji transferi öngörülmemektedir. Anlaşmanın 3. Maddesi Türkiye’ye yapılacak teknoloji transferinin başka bir anlaşmanın konusu olduğunu belirtmektedir. Santrale ilişkin bütün teknolojik bilgiler Rus Rosatom şirketinin mülkiyetindedir ve başka ülkelere teknoloji transferi yapılamayacaktır. (md. 13). Anlaşmada çok sıkı gizlilik hükümleri bulunmaktadır (md. 14). Buna rağmen, Başbakanlık’ın T.B.M.M.’ne Sevk Gerekçesinde “teknoloji” tranferinden santralin sökülmesine kadar uzanan geniş bir yelpazede...ülkemize nükleer enerjinin kazandırılması amaçlanmaktadır” denilmektedir.²⁰³ Anlaşmanın faydaları Başbakanlık’ın T.B.M.M.’ne Sevk Gerekçesinde belirtildiği üzere projenin Rusya

202 Akkuyu Anlaşması’nda zikredilen anlaşmalar şunlardır: (1) 1 Temmuz 1968 tarihli Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması, (2) 26 Ekim 1979 tarihli Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunması Sözleşmesi, (3) 26 Eylül 1986 tarihli Nükleer Kazaların Erken Bildirimine İlişkin Sözleşme, (4) 17 Haziran 1994 tarihli Nükleer Güvenlik Sözleşmesi, (5) 6 Ağustos 2009 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti arasında Nükleer Bir Kazanın Erken Bildirimine ve Nükleer Tesisler Hakkında Bilgi Değişimine İlişkin Anlaşma, (6) 5 Eylül 1997 tarihli Kullanılmış Yakıt İdaresinin ve Radyoaktif Atık İdaresi’nin Güvenliği Üzerine Birleşik Sözleşmesi, (7) Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Taraf Sorumluluğuna İlişkin 29 Temmuz 1960 tarihli Paris Sözleşmesi, (8) Viyana Sözleşmesi ve Paris Sözleşmesi’nin Uygulanmasına İlişkin 21 Eylül 1988 tarihli Ortak Protokol, (9) 21 Mayıs 1963 tarihli Nükleer Zararlar İçin “Sivil Sorumluluğa” İlişkin Viyana Sözleşmesi, (10) Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti arasında 6 Ağustos 2009 tarihli Nükleer Enerjinin Barışçıl Amaçlarla Kullanımına Dair İşbirliği Anlaşması, (11) Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile Rusya Federasyonu Enerji Bakanlığı arasında 6 Ağustos 2009 tarihli Nükleer Güç Mühendisliği Alanında İşbirliğine İlişkin Protokol, (12) Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti arasında 15 Aralık 1997 tarihli Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşma

203 T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü’nün T.B.M.M. Başkanlığı’na Yazısı, Sayı: B.02.0.KKG..0.10/101-171/2867, Tarih: 29.6.2010.

tarafından finanse edilecek oluşu ve Türkiye'ye yabancı sermaye girişi olacaktır. Rus Atomstroyexport A.Ş. santrali inşa edecektir (md. 6). Türkiye'nin uluslararası ve ulusal mevzuatı sonucu Atomstroyexport'un herhangi bir sorumluluğu bulunmamaktadır. Anlaşmanın 16. Maddesi uyarınca, nükleer hukuki sorumluluk "Türkiye'nin taraf olduğu veya olacağı uluslararası anlaşmalara, belgeleme ve Türk Tarafı'nın ulusal kanunları ve düzenlemelerine göre düzenlenecektir." Dolayısı ile Proje şirketinin nükleer zararlardan hukuki sorumluluğu Paris Konvansiyonu'nun 1982 revizyonundaki miktar ile sınırlı olacaktır. Anlaşmanın tanımlar bölümünde Paris Konvansiyonu tanımlanmakta ancak anlaşmanın başka bir yerinde, örneğin sorumluluk ile ilgili 16. Maddede, Paris Konvansiyonu zikredilmemektedir. Viyana Konvansiyonu'nun adındaki "nükleer zararlar için hukuki/medeni sorumluluk" anlamına gelen "*Civil Liability for Nuclear Damage*" ifadesi "Nükleer Zararlar İçin Sivil Sorumlulu[k]" olarak çevrilmiştir.²⁰⁴ Bu hususlar anlaşmanın hazırlanışı konusunda tereddütler uyandırmaktadır.

Rusya ile Fransa arasındaki nükleer taşımacılıktan doğan hukuki sorumluluk anlaşması uyarınca; anlaşmaya ilişkin uyuşmazlıklar üç ay içerisinde çözülemez ise UNCITRAL (United Nations Commission on International Trade Law) hükümlerine göre oluşturulacak bir tahkim heyetine gidecektir.²⁰⁵ Türkiye Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu arasında Akkuyu Anlaşması'ndan doğan uyuşmazlıklar altı ay içerisinde çözülemez ise taraflar tahkime gider. Ancak, tahkim kurulu kendi usulünü bağımsızca belirleyecektir.²⁰⁶

9. DİĞER ÜLKELER

Güney Kore'de nükleer zararlardan sorumluluk, 1969 yılında çıkarılan ve daha sonra pek çok defa değişikliğe uğrayan Nükleer Zararların Tazmini Yasası'na²⁰⁷ (*the Act on Compensation for Nuclear Damage*) tabidir. Kore'de Viyana Konvansiyonu'na üye olmamasına karşın mevzuatta Viyana Konvansiyonunu Tadil Eden Protokol'e uygun olarak değişikliğe gidilmiştir ve nükleer tesis işletenin sorumluluğunun 300. 000. 000 SDR. ile sınırlandırılmıştır.²⁰⁸ Diğer açılardan, Kore nükleer sorumluluk hukuku Japon hukukuna genel olarak benzemektedir.

204Akkuyu Anlaşmasına göre: "Anlaşma metninin yorumlanmasına ilişkin herhangi bir uyuşmazlığın ortaya çıkması halinde İngilizce metin geçerlidir."

205Fransa Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti arasında Fransa Cumhuriyeti'nden Rusya Federasyonu'ndaki Nükleer Tesislere Yapılacak Teslimatlardan Doğan Hukuki Sorumluluk Hakkındaki Anlaşma md. IV (2) (*Agreement between the Government of the French Republic and the Government of the Russian Federation on Third Party Liability for Nuclear Damage Caused in Connection with Deliveries from the French Republic for Nuclear Installations in the Russian Federation*).

206Akkuyu Anlaşması md. 17(6)

207Yasa No : 2094, KT. 24.1.1969

208Organisation for Economic Co-Operation and Development Nuclear Energy Agency / Note by the Korean Delegation : RECENT DEVELOPMENTS IN NUCLEAR LEGISLATION OF REPUBLIC OF KOREA (AMENDING PROCESS OF NUCLEAR LIABILITY REGIME) ; Rapor No : Room Document 3 , Tarih : 19.10.2000, s. 3; OECD NEA: REGULATORY AND INSTITUTIONAL FRAMEWORK FOR NUCLEAR ACTIVITIES: UNITED STATES, in *Nuclear Legislation in OECD Countries* (2008), s. 13.

NÜKLEER HADİSELER KARŞISINDA İÇ HUKUK DÜZENLEMELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

I. GENEL OLARAK

Nükleer hukuki sorumluluk konusunda hemen hemen her gelişmiş ülkede ilgili mevzuat bulunmaktadır. Bununla birlikte mevzuat, çoğunlukla Paris ve Viyana Konvansiyonlarına paralel düzenlenmiştir. Bunun sonucunda nükleer tesis işletenlerin sorumluluğu, iç hukukta, kural olarak kusursuz ve sınırlı sorumluluk şeklinde düzenlenmiştir.

Nükleer hukuki sorumluluğu dünyada ilk düzenleyen ülke olan A.B.D.'de hem zarar hem de tazminatın kapsamı ve miktarı bakımından en kapsayıcı mevzuat bulunmaktadır. Normalde ABD'de tazminat hukukunda sınır yok Avrupa'da zenginleşme yasağı var iken nükleer hukuki sorumlukta bu dengenin tersine çevrildiğini görüyoruz. Almanya ve Avusturya'da işleten sınırsız sorumlu iken Amerika'da sınırlı sorumludur.

II. ÖNEMLİ NÜKLEER HADİSELER VE HUKUKİ TAZMİNAT

Günümüze kadar çok sayıda nükleer kaza olmuştur²⁰⁹. Uluslararası Atomik Enerji Ajansı tarafından geliştirilen ve "INES" olarak kısaltılan Uluslararası Nükleer ve Radyolojik Hadise Ölçeği ("The international nuclear and radiological event scale") nükleer hadiseleri çeşitli faktörlere göre derecelendirmektedir.²¹⁰

1. Cosmos 954

Cosmos 954 kazası uzayda gerçekleşmiştir. Cosmos 954 adındaki uydu, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) tarafından uzaya atılmıştı. Bu uydu, nükleer reaktör aracılığıyla hareket edebiliyordu. Uydu 1979 yılında Kanada üzerinden geçerken infilak etmiş ve Kanada'nın bazı bölgeleri radyasyondan etkilenmiştir. Kanada hükümetinin S.S.C.B.'den 15. 000. 000 USD. tazminat istemesine karşın, S.S.C.B. bunun yarısını teklif etmiştir. Daha sonra taraflar 7. 500. 000 USD. tazminat üzerinde anlaşmışlardır²¹¹.

2. Three-Mile Island

3 Mart 1979 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri *Three mile Island*'da ("TMI") Metropolitan Edison Şirketi²¹² (*Metropolitan Edison Company*) tarafından işletilen nükleer reaktör kısmen erimiştir²¹³. Bu hadise INES ölçeğine göre 5 şiddetinde

209Bilinen nükleer kazaların listesi için bkz. <<http://www.greenpeace.org/~comms/nukes/chenob/rep02.html>> (22.05.2002)

210 IEAA websitesi: International Atomic Energy Agency, Factsheet: The International Nuclear and Radiological Event Scale, <<http://www.iaea.org/Publications/Factsheets/English/ines.pdf>>

211 <<http://www.ssimicro.com/~ufoinfo/satellite.html>> (22.05.2002)

212 Bu şirket, *General Public Utilities* Şirketi'nin bağlı ortaklığıdır.

213 TMI kazası hakkında daha fazla bilgi için bkz. <<http://www.tmia.com/croom.html>> (28.05.2002); <<http://www.wowpage.com/tmi/>> (28.05.2002); <<http://www.libraries.psu.edu/crsweb/tmi/accidnt.htm>> (28.05.2002); <<http://www.washingtonpost.com/wp-srv/national/longterm/tmi/tmi.htm>> (28.05.2002); <<http://www.uic.com.au/nip48.htm>> (28.05.2002)

bir nükleer hadisedir²¹⁴. Birkaç hafta içerisinde reaktörden 25 millik bir çap içerisindeki halk ve işletmeler adına, bahsedilen şirkete çok sayıda dava açılmıştır. Bu davalardan 2000 kadarı, sadece gamma radyasyonu kaynaklı cismani zarar taleplerinden kaynaklanmaktaydı. Pensilvanya Bölge Mahkemesi (*Pennsylvania district court*), bu talepleri 10 davada birleştirdi. On beş yıllık bir süre içerisinde davalar A.B.D. Yüce Mahkemesi (*Supreme Court*) ile çok sayıda bölge temyiz mahkemesi arasında gitti ve geldi. 1996 Haziran ayında Bölge Mahkemesi yargıcı Sylvia Rambo, şirket lehine hüküm verdi²¹⁵.

3. Çernobil Felaketi

Çernobil felaketi INES ölçeğine göre 7 şiddetinde bir nükleer hadisedir.²¹⁶ Rusya Federasyonu'nda Çernobil Kazasından etkilenenlerin sosyal korunması için yasa çıkarılmıştır. Ancak, hak sahipleri bu yasadan yararlanmakta sıkıntı yaşamaktadırlar.²¹⁷ Ukrayna Çernobil faciasından mağdur olanlar için yasa çıkarılmıştır. Bununla beraber yasanın uygulanmasında pek çok sıkıntı yaşanmaktadır. Mağdurlar mağdur olduklarını ispat etmek için sıkıntı yaşamışlar ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvurmuşlardır.²¹⁸

Ukrayna ve Rusya'da Çernobil mağdurlarının bu yasalar çıkarılmasına ve kurumlar kurulmasına karşın hak sahibi oldukları aylıklarını alamadıklarını ve yerel mahkemelerde kazandıkları hükümlerin devlet bütçede para olmadığı için icra edildiklerini gözlemlenmektedir. Adalet mekanizmalarında yavaşlık üzerine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde adil yargılanma hakkı üzerinde dava dalgası başlamıştır. Bu davalarda kararlar genelde ilgili devletler aleyhine çıkmıştır.²¹⁹

Çernobil santralini inşa eden Atomspetsbud şirketi Ukrayna devletine aittir. Ukrayna Enerji Bakanlığı 29.6.2002 tarihinde Atomspetbud'u kâr etmediğinden ötürü tasfiye etmeye karar vermiş bu amaçla 18.7.2002 tarihinde bir tasfiye komisyonu oluşturulmuştur.²²⁰ Atomspetbud'un malvarlığı girişi yasak olan ve zorunlu

214 IEAA websitesi: International Atomic Energy Agency, Factsheet: The International Nuclear and Radiological Event Scale, s. , 2; <<http://www.iaea.org/Publications/Factsheets/English/ines.pdf>>

215 Bu hüküm tam metni için bkz. <<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/reaction/readings/tmi.html>> (22.05.2002).

216 IEAA websitesi: International Atomic Energy Agency, Factsheet: The International Nuclear and Radiological Event Scale, s. , 2; <<http://www.iaea.org/Publications/Factsheets/English/ines.pdf>>

217 The Law On Social Protection of Citizens Exposed to Radiation as a Result of the Chernobyl Nuclear Power Station Explosion. Bkz. Case of *Malinovskiy v. Russia* (Application No. 41302/02) (7 July 2005) European Court of Human Rights (First Section)

218 The Law on the Status and Social Security of Victims of the Chernobyl Nuclear Plant Disaster (28 February 1991). Bkz. Case of *Svetlana Naumenko v. Ukraine* (Application no. 41984/98) (30/03/2005) European Court of Human Rights (Second Section).

219 European Court of Human Rights (First Section): *Burdov v. Russia* (Application no. 59498/00) (04/09/2002).

220 European Court of Human Rights (First Section): *Derkach & Palek v. Ukraine* (Applications nos. 34297/02 and 39574/02) (6/6/2005).

iskana tabi tutulmuş yasak bölgede yer almaktadır. Şirket malvarlığı aleyhine haciz yapılamamaktadır.²²¹ Ukrayna devleti aleyhine gerek Ukrayna mahkemelerinde gerek Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde çıkan yüzlerce hüküm bu sebeple icra edilememektedir.²²² Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Ukrayna'yı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi hükümlerinin icrası ve ihlallerin halli için yapısal tedbirler almaya davet etmiştir.²²³

Başka ülkeler de Çernobil faciası sonrasına özel yasalar çıkararak uğranılan zararı geçmişe etkili olarak kapsama altına almışlardır. İsveç Çernobil faciasından sonra ekonomik zarara uğrayanların zararını karşılamak üzere özel yasa çıkarmıştır. Yasa ile 250 Milyon İsveç Kronu hayvan karkasları, bitki ve süt ürünlerini atmak, zirai alanlarını ıslah etmek, ticari av alanlarını terk etmek zorunda kalanlara tahsis edilmiştir.²²⁴

4. Tokai Köyü (Tokai-Mura) Nükleer Sızıntısı

30 Ekim 1999'da Tokaimura'da JCO Ltd. Şti.'ne ait uranyum zenginleştirme tesislerinde Uluslararası Nükleer Hadise Ölçeği'ne (International Nuclear Incident Scale) göre 4 şiddetinde bir nükleer hadise/sızıntı gerçekleşmiştir.²²⁵ Çalışanlar, ambulans görevlileri ve yerel halk radyasyona maruz kalmıştır. Çalışanlardan ikisi radyasyon kaynaklı sebeplerden vefat etmişlerdir.²²⁶

Devlet ve yerel yönetim, kazadan hemen sonra tahliye ve sokağa çıkma yasağı²²⁷, tarım hasatının durdurulması,²²⁸ sağlık kontrolleri²²⁹ gibi bir takım önlemler almışlardır.²³⁰ JCO şirketi kazadan üç gün sonra kaza mahallinde zarar

221 European Court of Human Rights (First Section): *Derkach & Palek v. Ukraine (Applications nos. 34297/02 and 39574/02)* (6/6/2005).

222 Department for the Execution of the judgments of the European Court, Non-enforcement of domestic judicial decisions in Ukraine: general measures to comply with the European Court's judgments (13 June 2007).

<<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1150185&Site=CM#RelatedDocuments>>

223 Committee of Ministers of Council of Europe, Interim Resolution CM/ResDH(2008)1 on the execution of the judgements of the European Court of Human Rights in 232 cases against Ukraine relative to the failure or serious delay in abiding by final domestic judicial decisions delivered against the state and its entities as well as the absence of an effective remedy (6 March 2008):

<<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1259451&Site=CM> >

224 OECD, *Sweden*, s. 13.

225 Takada, *Hazards*, s. 100.

226 Takada, *Hazards*, s. 101.

227 Kazadan hemen sonra, kaza mahallinden 350 metre yarıçaplık bölgede yaşayan 50 aile tahliye edilmiştir. Kazadan bir saat kırk dakika sonra (1:40) yerel yönetim halka dışarı çıkmaması konusunda öneride bulundu. Kazadan 12 saat sonra Iberaki Valiliği kaza mahallinden 10 km. yarıçapı olan alanda halkın binaların içinde kalmaları duyurusunda bulundu (OECD NEA, Tokai-Mura, s. 1-2).

228 Kazadan bir gün sonra Iberaki Valiliği meyve ve sebze hasatının durdurulması emrini verdi (OECD NEA, Tokai-Mura, s. 2).

229 12 Ekim 1999 tarihi itibarıyla, yaklaşık 75.000 kişi üzerinde bedava sağlık taraması yapılmıştır (OECD NEA, Tokai-Mura, s. 2).

230 Kazadan 49 dakika sonra Bilim ve Teknoloji Ajansına kaza bildirimini ulaştı. Kazadan 4 saat

bildirimleri için ofis açmıştır.²³¹ Tazminat Yasası md. 18 gereğince, Hükümet Uyuşmazlıkların Giderilmesi Komitesi'nin oluşturulması için kazadan 22 gün sonra kararname yayınlamıştır. Bilim ve Teknoloji Ajansı da uzmanlardan oluşan tazminat taleplerinin nasıl karşılanması hakkında Nükleer Tazminat Araştırma Komisyonu adı altında bir uzman komisyonu oluşturmuştur.²³² Uzman komisyon, sağlık kontrolü, tahliye, emlak kontrolü, radyasyona maruz kalmış taşınabilir mülk, taşınmazların uğradıkları bazı zararları, idari kararlar sonucunda oluşan gelir kaybı, fiziksel ve söylentiler sonunda ortaya çıkan ticari zarar ve manevi zararın tazmin edilmesini önermiştir.²³³ Japon Sigorta Havuzu uzman grup görüşlerini dikkate almıştır.²³⁴

Yaklaşık 7000 civarında tazminat talebi ile JCO Şirketi'ne başvurulmuştur. JCO'nun malvarlığı tazminat taleplerini karşılamaya yetmemektedir. JCO'nun holding şirketi Sumitomo Metal Madencilik Şirketinin katkısı ile birlikte 12 Milyar JPY tazminat ödenmiştir. Sigorta Havuzu poliçe değeri olan 1 Milyar JPY miktarı JCO'ya ödeme yapmıştır.²³⁵

İş Kazası Sigortası Yasası işçiler belirli miktarda radyasyona maruz kalırlar ise Sigorta Fonundan tazminat ödemesini öngörmektedir. İşçiler, zararlarının sigorta tazminatını aşan kısmını Nükleer Zarar Tazminat Yasası uyarınca işverenlerinden talep edebileceklerdir.²³⁶ Tokai-Mura'da ölen ve hastalanan işçilerin zararları iş kazası sigortasından ödenmiştir.²³⁷

5. İkitelli Hadisesi

İlgaz ailesi özel bir şirket tarafından kurallara uygun atılmayan tıbbi cihazlar nedeniyle İstanbul İkitelli'de radyasyona maruz kalmıştır. INES ölçeğine göre 3 şiddetinde gerçekleşen bu olaydan²³⁸ dolayı, İdari yargı, 3 yıl önce Türk Atom Enerjisi Kurumu ("TAEK") ağır kusurlu bulup manevi tazminata hükmetmiştir. Mağdur aile bu tazminatın ödenmemesi üzerine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurmuştur.²³⁹ Bu hadise denetimin önemini vurgulamaktadır. Denetleyen kurumda gerektiğinde tazminatların gecikmeksizin ödenmesi için bir fon oluşturulmalıdır.

sonra Bilim ve Teknoloji Ajansı 1961 tarihli Felaketslere Karşı Alınacak Temel Önlemler Yasası uyarınca iki tane kriz merkezi oluşturdu. Kazadan 5 buçuk saat sonra Bilim ve Teknoloji Ajansı kaza mahallinde kriz masasını oluşturdu. Japon Başbakanı başkanlığında bir Görev gücü kazadan 6 saat sonra görev başladı (OECD NEA, Tokai-Mura, s. 3).

231 OECD NEA, Tokai-Mura, s. 3

232 OECD NEA, Tokai-Mura, s. 3

233 OECD NEA, Tokai-Mura, s. 3-4.

234 OECD NEA, Tokai-Mura, s. 3

235 OECD NEA, Tokai-Mura, s. 5

236 OECD NEA, Tokai-Mura, s. 5

237 OECD NEA, Tokai-Mura, s. 5

238 IEAA websitesi: International Atomic Energy Agency, Factsheet: The International Nuclear and Radiological Event Scale, s. 3, <<http://www.iaea.org/Publications/Factsheets/English/ines.pdf>>

239 Sabah Gazetesi (14.10.2006): <<http://arsiv.sabah.com.tr/2006/10/14/gnd107.html>>

III. NÜKLEER SİGORTA

Nükleer santral işletenlerin kurmuş oldukları sandık (operators' pool) aracılığıyla mağduların alabilecekleri tazminat miktarı artmaktadır. Amerikan sisteminde bu sandık kanun gereğince kurulmuşken, Almanya'da nükleer enerji şirketleri kendiliklerinden bu sandığı oluşturmuşlardır.²⁴⁰ Ortak havuz sisteminde ABD'de 12 Milyar Dolar Almanya'da 2,5 Milyar Euro tazminat karşılanabilmektedir ²⁴¹.

Amerikan Sigortacılar Birliği ABD içerisindeki nükleer faaliyetleri yerel sendika (Domestic Syndicate) programı altında reisürans edilmektedir. Nükleer tesisler Nükleer Varlık Programı (NEIL's nuclear property program) altında reisürans edilmektedir.²⁴² ABD dışında nükleer tesis işletimlerini yurt dışı sendikası (Foreign Syndicate) altında reisürans edilmektedir. Reisürans Japonya hariç olmak üzere ihtiyari bazda yapılmaktadır. Japonya'da nükleer hukuki sorumluluk kota paylaşım anlaşması (quota share treaty) ile üstlenilmektedir. Yurt dışı sendikası ile ABD dışındaki Amerikan tedarikçilerini doğrudan sigorta etmektedir. Kanada içerisindeki Amerikan nükleer yatırımları ise Kanada havuzu ile ortak sigorta (co-insurance) edilmektedir.²⁴³

Almanya'da 1970'lerin ortalarında ortak sandık fikri gelişmiştir. Tesis İşleteni 200 Milyon Alman Markı değerinde sigorta satın alacak ve buna ek olarak da diğer nükleer tesis işletenleri, sigortacılar ve resürans şirketleri tarafından 300 Milyon Alman Markı eklenerek tesis başına 500 Milyon Alman Markı fon oluşturulmuştur. Bu sistem 2002 yılına kadar devam etti²⁴⁴. Alman Atomik Enerji Yasası'nda 2002 yılında esaslı değişiklikler yapıldı. Yeni Alman Yasası bu sorumluluğun sigorta, ve karşılıklı teminatlar ile karşılanabileceğini belirterek Paris Konvansiyonu md. 10/a doğrultusunda bir düzenleme yapmıştır²⁴⁵. Avrupa Nükleer Sanayi Karşılıklı Sigortası (The European Mutual Assurance for the Nuclear Industry (EMANI)) ve Avrupa Sigorta Endüstrisi Mesuliyet Birliği (the European Liability Insurance Industry (ELINI)) 2002'de kurulmuştur. Avrupa Birliği'nde nükleer santral işletenlerinin çoğu ELINI üyesidir. ELINI üyeleri €50 milyon fon sağlayarak, 2007'nin sonunda €100 milyonluk bir fon oluşturmuşlardır. EMANI'nin fonları ise €500 milyon civarındadır.²⁴⁶

240 Carroll, *Perspective*, s.87.

241 Carroll, *Perspective*, 93. Ortak fon sistemi için daha fazla bilgi için bkz. PELZER, Norbert: INTERNATIONAL POOLING OF OPERATORS FUNDS: AN OPTION TO INCREASE THE AMOUNT OF FINANCIAL SECURITY TO COVER NUCLEAR LIABILITY?, 79 Nuclear Law Bulletin s. 37-55. (2007); FIORE, Karine & FAURE, Michael: THE CIVIL LIABILITY OF EUROPEAN NUCLEAR OPERATORS: WHICH COVERAGE FOR THE NEW 2004 PROTOCOLS? EVIDENCE FROM FRANCE, <<http://ssrn.com/abstract=1086287>> (2008).

242 American Nuclear Insurers, About American Nuclear Insurers: Overview, (14 Haziran 2010) <<http://www.nuclearinsurance.com/About%20ANI.html>>

243 American Nuclear Insurers, About American Nuclear Insurers: Overview, (14 Haziran 2010) <<http://www.nuclearinsurance.com/About%20ANI.html>>

244 Carroll, *Perspective*, 90.

245 Carroll, *Perspective*, 91.

246 COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, UPDATE OF THE NUCLEAR ILLUSTRATIVE PROGRAMME IN THE CONTEXT OF THE SECOND STRATEGIC

Nükleer zarara karşı üreticiler tarafından oluşturulacak olan sandık (pooling) mağdurlara şu anda mevcut olan seviyeden daha avantajlı tazminat sağlayacaktır.²⁴⁷

IV. İHTİYARİ TAZMİNATLAR

Tokai Köyü kazasından sonra, işleten şirketin malvarlığı dağıtılan tazminatları karşılamaya yetmiyordu. İşleten şirketin holding şirketi olan JCO Şirketi, hukuki yükümlülük altında olmamasına rağmen, Japon geleneklerine uygun olarak kazadan 350 metre yarıçapındaki alanda yaşayanlara ek tazminat vermiştir²⁴⁸. İhtiyari tazminatlar yasal güvence getirmemektedir. Gelişmiş ülkelerdeki şirketlerin ihtiyari tazminat ödeme ihtimali gelişmekte olan ülkelere nazaran daha yüksektir.

MİLLETLERARASI ÖZEL HUKUKTA DÜZENLEMELER

NÜKLEER HUKUKİ SORUMLULUK ALANINDA ULUSLARARASI YAPI

I. ULUSLARARASI DÜZENLEMELER

1. GENEL OLARAK

Nükleer alandaki çok taraflı uluslararası düzenlemeler; nükleer silahların yayılmasının engellenmesi ve bu silahların azaltılmasına²⁴⁹, nükleer alandaki güvenlik önlemlerine²⁵⁰, uluslararası örgütlerin kurulmasına, nükleer kazalara ve kaza sonrası uluslararası yardımlaşmaya²⁵¹, nükleer atıklara²⁵², çevre korumasına²⁵³ ve

ENERGY REVIEW, ANNEX – II, s. 2 (Kasım 2008) < http://ec.europa.eu/energy/strategies/2008/doc/2008_11_ser2/nuclear_illustrative_programme_annexe2.pdf>

247 Carroll, *Perspective*, s. 75.

248 OECD NEA, Tokai-Mura, s. 5

249 Nükleer silahların yayılmasının engellenmesi ve bu silahların azaltılmasına ilişkin uluslararası anlaşmaların listesi için bkz. <<http://www.nuclearfiles.org/docs/treaties-all.html>> (2.6.2002)

250 Örneğin Nükleer Güvenlik Konvansiyonu (*Convention on Nuclear Safety*). Anlaşmanın tam metni için bkz.

<<http://www.iaea.org/ns/nusafe/safeconv.htm>> (2.6.2002) (10.5.2002). ; EURATOM üyesi ülkeler Avrupa Birliği'nin radyasyon güvenliği konusundaki direktifleri uyarınca mevzuatlarını uyumlaştırmışlardır. Avrupa Birliği de radyasyon güvenliği direktiflerini Uluslararası Radyasyon Güvenliği Komisyonu'nun (*International Commission on Radiological Protection/ICRP*) önerileri doğrultusunda yapmıştır (PELZER, *Germany*, s. 6).

251 Nükleer Kazaların Erken Bildirimi Konvansiyonu (*Convention on Early Notification of a Nuclear Accident*) Anlaşmanın tam metni için bkz. <<http://www.iaea.or.at/worldatom/Documents/Legal/cenna.shtml>> (2.6.2002) ; Nükleer Kaza veya Radyolojik Acil Durumlarda Yardım Konvansiyonu (*Convention on Assistance in the Case of a Nuclear Accident or Radiological Emergency*). Anlaşmanın tam metni için bkz.

<<http://www.iaea.or.at/worldatom/Documents/Legal/cacnare.shtml>> (2.6.2002)

252 Kullanılmış Yakıt Güvenliği ve Radyoaktif Atık Yönetimine ilişkin Müşterek Protokol (*Joint Convention on the Safety of Spent Fuel Management and on the Safety of Radioactive Waste Management*) Anlaşmanın tam metni için bkz. <<http://www.iaea.org/worldatom/Documents/Legal/jointconv.shtml>> (28.05.2002)

253 Sınırötesi Bağlamda Çevresel Etki Değerlendirme Konvansiyonu (*The Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context*). 10.9.1997 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Anlaşmanın tam metni için bkz. <<http://www.unece.org/env/eia/eia.htm>> (28.05.2002);

nükleer kazalar sonrası hukuki sorumluluğa ilişkindir. Uluslararası alanda nükleer enerjiye ilişkin iki taraflı düzenlemeler²⁵⁴ de mevcut bulunmaktadır.

Genel hükümlerin bu alandaki sorunlara uygun olmaması sonucu, nükleer alanda üçüncü taraf sorumluluğuna ilişkin olarak özel bir rejimin tesisine ihtiyaç baş göstermiştir. Genel hukuk kuralları sonucu nükleer kazalardan dolayı ortaya pek çok sorumlu çıkabilecek ve zarar görenler sorumlulara başvurmakta büyük sorunlar yaşayabileceklerdir. Buna ek olarak sorumlular tam bir sigorta koruması kapsamı olmaksızın sınırsız sorumlu olabileceklerdir.

Uluslararası nükleer hukuki sorumluluk anlaşmalarının üç amacı bulunmaktadır²⁵⁵:

1. Nükleer kaza durumunda etkin bir tazminat sisteminin çerçevesini kurmak,
2. Nükleer güvenliği geliştirebilmek için uygun bir hukuki rejim oluşturmak,
3. Nükleer gelişmeler için olumlu bir ortam sağlamak.

Nükleer alandaki özel rejimin ana amacı, kişisel ve eşyaya ilişkin zarara uğrayanlara yeterli tazminat sağlayabilmektir. Nükleer tesis işletenleri aşırı derecede külfetli bir sorumluluğa tabi tutulmamalı ve nükleer tesislerin inşası ve işletimi ile ilgili olan diğer kimseler (müteahhitler ve tedarikçiler) sorumluluktan muaf tutulmalıdır [Paris Convention Exposé des Motifs (PCÉM) md. 2, ve 7/I]. Nükleer üçüncü taraf sorumluluğuna ilişkin özel rejim mümkün olduğu kadar yeknesak bir sistem sağlamalıdır. Nükleer kazaların doğrudan ve dolaylı sonuçları, siyasal veya coğrafi sınırlarda durmamaktadır. Sınırın bir tarafında olan insanların bu sonuçlardan diğer tarafta olanlardan daha az etkilenmelerine sağlayacak bir sistem de bulunmamaktadır. Nükleer kazaların muhtemel büyüklüğü ulusal sigorta havuzları arasında uluslararası işbirliğini de gerekli kılmaktadır. Ancak, uluslararası sigorta piyasalarında etkin bir birlikte sigorta (*coinsurance*) ve reasürans sisteminin kurulması ile muhtemel tazminat talepleri karşılanabilecektir (PCÉM md. 4). Nükleer üçüncü taraf sorumluluğu probleminin çekirdeği, hangi şartlarda ve han-

Çevresel Konularda Karar Alma Sürecine Kamusal Katılım, Bilgiye ve Yargıya Erişim Konvansiyonu/Aarhus Konvansiyonu (*The Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters/Aarhus Convention*). Anlaşmanın tam metni için bkz. <<http://www.unece.org/env/pp/documents/cep43e.pdf>> (28.05.2002) ; 29.12.1972'de imzalanan Çöp ve Diğer Maddelerin Dökülmesi Yoluyla Deniz Kirlenmesinin Önlenmesi Konvansiyonu/Londra Çöp Dökme Konvansiyonu (*Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and Other Matter/London Dumping Convention*). Anlaşmanın tam metni için bkz. <<http://sedac.ciesin.org/pidb/texts/marine.pollution.dumping.of.wastes.1972.html>> (28.05.2002) ; 12.10.1978 tarihinde Londra Çöp Dökme Konvansiyonunda Değişiklik Yapan Anlaşmanın (*Amendments To The Convention On The Prevention Of Marine Pollution By Dumping Of Wastes And Other Matter Concerning Settlement Of Disputes*) tam metni için bkz. <<http://sedac.ciesin.org/pidb/texts/marine.pollution.dumping.wastes.amendments.1978.html>> (28.05.2002)

254Uluslararası alanda başlıca iki taraflı anlaşmalar şu ülkeler arasındadır: Almanya-İsviçre arasında, Ukrayna-Rusya Federasyonu arasında, Ukrayna ve Rusya Federasyonu ile A.B.D., Almanya, Norveç, Avrupa Birliği Komisyonu arasında (PELZER, Norbert: STRUCTURE OF THE CURRENT INTERNATIONAL REGIME AND BASIC PRINCIPLES ; Seminar On Nuclear Law And Liability ; Ankara ; 8-9 Eylül 1999, s. 3).

255 BROWN/McCAULEY, s. 4

gi oranlarda nükleer kazalardan hukuki sorumluluğun doğacağıdır. Bu problem, ancak değişik kişilerin menfaatleri uzlaştırılarak çözülebilecektir. Bu menfaatlerde; mağdurlara mümkün olabildiğince tazminat vermek, nükleer tesisin işletenin sorumluluğunu sınırlamak ve işleten dışındaki kimseleri sorumluluktan muaf tutmaktır (PCÉM md. 5). Bununla birlikte ülkeler mevzuatlarında kamu fonları aracılığıyla ek tazminatlar öngörebileceklerdir (PCÉM md. 5 ve 8/I).

Nükleer zararların tazmin edilmesine ilişkin uluslararası sistem, uzlaşma sonucu ulaşılan şu ilkelere dayanır²⁵⁶:

1. Objektif Sorumluluk (Kusursuz Sorumluluk),
2. Sadece nükleer tesisin işletenin sorumluluğunun söz konusu oluşu,
3. Sorumluluğun zaman ve miktar olarak sınırlandırılması,
4. Nükleer tesisin işletenin sorumluluğunu sigorta veya diğer mali güvenceler ile küverte²⁵⁷ (cover) etmesi.

Bu ilkeler nükleer enerji alandaki bütün sorumluluğa ilişkin uluslararası sözleşmelerde yer almaktadır. Zamanla yapılan değişiklik ise sözleşmelerin coğrafi alanı, sorumluluk miktarı gibi konulardadır²⁵⁸.

1996 yılı Nisan ayında Moskova'da toplanan G – 7 ülkelerinin Nükleer Güvenliğe ilişkin Doruk toplantısında, nükleer tesise sahip olan bütün ülkelerde nükleer kazadandoğan zararı karşılayabilmek için etkin tazminat sistemi kurulması gerektiği öngörülmüştür²⁵⁹.

Mevcut uluslararası hukuki sistem, nükleer hukuki sorumluluk açısından çok seçenekli ve grift bir menü arz etmektedir²⁶⁰: (1) 1960 tarihli Paris Konvansiyonu, (2) Değiştirilmiş Paris Konvansiyonu, (3) 1963 tarihli Viyana Konvansiyonu, (4) Değiştirilmiş Viyana Konvansiyonu, (5) Paris ve Viyana Konvansiyonlarını Birleştiren Müşterek Protokol, ve (6) İlave Tazminat Konvansiyonu.

Sanayileşmiş ülkelerin çoğu uluslararası konvansiyonlara taraf değildir. Örneğin, Japonya, Kore, Çin, ve Kanada bu konvansiyonlara taraf değildir. İsviçre, yakın zamana kadar ABD bu konvansiyonlara taraf olmamışlardır. ABD'nin taraf olduğu ek tazminat konvansiyonu kendi milli hukukuna bir değişiklik getirmemektedir. Her ne kadar İsviçre taraf oldu ise de bu konvansiyonlar daha yürürlüğe girmemiştir.

256 REYNERS, Patrick : GENERAL PRINCIPLES GOVERNING LIABILITY FOR NUCLEAR DAMAGE ; Seminar On Nuclear Law And Liability ; Ankara ; 8-9 Eylül 1999, s. 2-4
Nükleer zararların tazmininin bu ilkelere dayanması gerektiği de Paris Konvansiyonu'nun Expose de Motifs'inde belirtilmektedir (PCÉM md. 6).

257 Sigorta hukukuna mahsus bir terim olup, riskin sigorta tarafından kapsanmasını ifade eder.

258 REYNERS, Patrick : MODERNISATION OF THE CIVIL LIABILITY REGIME FOR NUCLEAR DAMAGE, AMENDMENT OF THE VIENNA CONVENTION AND ADOPTION OF THE NEW CONVENTION ON SUPPLEMENTARY COMPENSATION ; Seminar On Nuclear Law And Liability ; Ankara ; 8-9 Eylül 1999, s. 4 - 5

259 BROWN/McCAULEY, s.4

260 MCRAE, Supplementary, s. 22-23.

TABLO 4²⁶¹

NÜKLEER HUKUKİ SORUMLULUĞA DAİR ULUSLARARASI ANLAŞMALAR

ALAN	ANTLAŞMALAR	İmza Tarihi	Yürürlük Tarihi	Not		
Hukuki Sorumluluğa (Üçüncü taraf sorumluluğuna) ilişkin sözleşmeler	Nükleer Taşımacılık Alanındaki Anlaşmalar	Nükleer Maddelerin Deniz Yolu ile Taşınmasında Hukuki Sorumluluğa İlişkin Sözleşmesi ²⁶²	17 Aralık 1971 (Brüksel)	15.06.1975	Depozitör : Uluslararası Denizcilik Örgütü ²⁶³	
		Nükleer Gemi İşletenlerin Sorumluluğuna İlişkin Konvansiyon ²⁶⁴	25 Mayıs 1962	-	Depozitör : Belçika Hükümeti	
	Nükleer Tesis İşletimi Alanındaki Anlaşmalar	OECD Çerçevesinde İmzalanan Anlaşmalar	Paris Konvansiyonu	29 Temmuz 1960	1 Nisan 1968	-
			Paris Konvansiyonu'na Ek Konvansiyon (Brüksel Ek Konvansiyonu) ²⁶⁵	31 Şubat 1963	4 Aralık 1974	(²⁶⁶)
			1964 Ek Protokolü	28 Ocak 1964	1 Nisan 1968	-
			1982 Protokolü	16 Kasım 1982	7 Kasım 1982	-
		IAEA Çerçevesinde İmzalanan Anlaşmalar	Viyana Konvansiyonu	21 Mayıs 1963	12 Kasım 1977	-
			1963 tarihli Nükleer Zararlar hakkında Viyana Konvansiyonu'nun Tadiline ilişkin Protokol ²⁶⁷	29.9.1997	4.10.2003	-
			Nükleer Zararların Ek Tazminine ilişkin Konvansiyon ²⁶⁸	29.9.1997	-	-
	Müşterek Protokol	21 Eylül 1988	27 Nisan 1992	Depozitör IAEA (²⁶⁹)		

261 Bu tablo hazırlanırken yararlanılan kaynaklar: REYNERS, *General Principles*, s. 14 – 17 ; <http://www.imo.org/Conventions/mainframe.asp?topic_id=256&doc_id=662> (03.06.2002)

262 *Convention relating to Civil Liability in the Field of Maritime Carriage of Nuclear Materials*

263 *International Maritime Organization* ; Uluslararası Denizcilik Örgütü hakkında daha fazla bilgi için bkz. <<http://www.imo.org/home.asp>> (03.06.2002)

264 *Convention on the Liability of Operators of Nuclear Ships*

265 *Convention of 31st January 1963 Supplementary to the Paris Convention of 29th July 1960 (Brussels Supplementary Convention)*

266 Paris Konvansiyonu'na Ek Protokol, 31.1.1963'de imzalanmış olup, 28.2.1964'te Ek Protokol (*Additional Protocol*) ve 16.10.1982 tarihli Protokol ile değişikliğe uğramıştır. ; Paris Konvansiyonu'na Ek Protokol'nun depositeurü Belçika Hükümetidir (BEK. md. 13 (b)).

267 *Protocol to Amend the 1963 Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage*

268 *Convention on Supplementary Compensation for Nuclear Damage*

269 Müşterek Protokol, en az beş Devletin onaylaması ile yürürlüğe girer (BEK. md. VII).

TABLO 6²⁷⁰

**NÜKLEER ENERJİ ÜRETİCİ ÜLKELER HUKUKİ SORUMLULUK ENDEKSİ
(NÜKLEER HUKUKİ SORUMLULUĞA DAİR ULUSLARARASI ANLAŞMALAR & İÇ HUKUK)**

	Reaktör Operasyonel Olma Yılı (271)	İç Hukuk Düzenlemeleri	Paris Konvansiyonu	Brüksel Ek Konvansiyonu (1963)	1964 Ek Protokolü	1982 Protokolü	2004 Protokolü	Viyana Konvansiyonu	Viyana Konvansiyonu Revizyon Protokolü (12/9/1997)	Ek Tazminat Konvansiyonu	Müşterek Protokol
1	Amerika Birleşik Devletleri	1957								21/5/2008	
2	Almanya	1961	20/9/1975	1/10/1975	30/9/1975	25/9/1985					13/9/2001
3	Arjantin	1974						12/11/1977	4/10/2003	14/11/2000	
4	Belçika	1962	3/8/1966	20/8/1985	3/8/1966	3/8/1966		26/6/1993			
5	Brezilya	1982									
6	Bulgaristan	1974						24/8/1994			24/11/1994
7	Çek Cumhuriyeti	1985						24/6/1994			24/6/1994
8	Çin	1991									
9	Ermenistan	1976 (1991)						24/11/1993			
10	Finlandiya	1977	16/6/1972	14/1/1977	16/6/1972	22/12/1989					
11	Fransa	1959	9/3/1966	30/3/1966	9/3/1966	22/12/2989					
12	Güney Afrika	1984									

270 Tablo şu kaynaklardan yararlanarak hazırlanmıştır: International Atomic Energy Agency, Power Reactor Information System ve IAEA internet sitesi.

271 Parantez İçi: Ülke Bağımsızlık Yılı

Hakemli

		Reaktör Operasyonel Olma Yılı (27)	İç Hukuk Düzenlemeleri	Paris Konvansiyonu	Brüksel Ek Konvansiyonu (1963)	1964 Ek Protokolü	1982 Protokolü	2004 Protokolü	Viyana Konvansiyonu	Viyana Konvansiyonu Revizyon Protokolü (12/9/1997)	Ek Tazminat Konvansiyonu	Müşterek Protokol
13	Hindistan	1969										
14	Hollanda	1968	1965	28/12/1979	28/09/1979	28/12/1979	1/11/1991					27/4/1992
15	İngiltere	1956	1965	23/2/1966	24/3/1966	5/4/1968	21/1/1986					
16	İran	2010										
17	İtalya	1963	1962	17/9/1975	3/2/1976	17/9/1975	28/6/1985					31/7/1991
18	İspanya	1968	1964	31/10/1961	27/7/1966	30/4/1965	7/10/1988					
19	İsveç	1964	1968	1/4/1968	3/4/1968	1/4/1968	8/3/1983					27/4/1992
20	İsviçre	1969	1959	9/3/2009		9/3/2009	9/3/2009	9/3/2009				
21	Litvanya	1983 (1990)	1996						15/12/1992			20/12/1993
22	Japonya	1963	1961									
23	Kanada	1962	1985									
24	Kazakistan	1973 (1990)										
25	Kore Cumhuriyeti	1977	2001									
26	Macaristan	1982	1986						28/10/1989			27/4/1992
27	Meksika	1989	1975						25/7/1989			
28	Ukrayna	1977 (1991)	1995						20/12/1996			24/6/2000
29	Pakistan	1971										
30	Romanya	1996	2001						29/3/1993	4/10/2003	2/3/1999	29/3/1993
31	Rusya Federasyonu	1964 (1991)	1995						13/8/2005			
32	Slovakya	1972 (1993)	1998						7/6/1995			7/6/1995
33	Slovenya	1981 (1991)	1977	16/10/2001	5/6/2003	16/10/2001	16/10/2001					27/4/1995

2. PARİS VE BRÜKSEL KONVANSİYONLARI

Paris Konvansiyonu nükleer kazalardan dolayı zarara uğrayanlar için yeterli ve hakkaniyete uygun tazminat sağlanması arzusu ve bu sorumluluğa değişik ülkelerde uygulanacak temel kuralları yeknesaklaştırma²⁷² ihtiyacını göz önüne alarak hazırlanmıştır²⁷³. Paris Konvansiyonu iç hukuk kurallarını değiştiren maddi milletlerarası hukuk kuralları getirmektedir²⁷⁴. Bu Konvansiyon, 29 Temmuz 1960 yılında imzalanmış olup, 28 Şubat 1964'te Ek Protokol (*Additional Protokol*) ile değişikliğe uğramıştır. Paris Konvansiyonu 1 Nisan 1968'te yürürlüğe girmiştir. Paris Konvansiyonu Protokoller aracılığıyla 1964, 1982 ve 2004'te üç defa değişikliğe uğramıştır.²⁷⁵

Paris Konvansiyon'ndaki tazminat miktarlarını artırabilmek için Brüksel Konvansiyonu imzalanmıştır. 31 Şubat 1963 tarihli Paris Konvansiyonu'na Ek Brüksel Konvansiyonu,²⁷⁶ 28 Şubat 1964 tarihinde bir Ek Protokol ile değişikliğe uğratılmıştır. Brüksel Konvansiyonu, 4 Aralık 1974 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Brüksel Konvansiyonu Paris Konvansiyonu'nun bir üst seviyesi gibi görev görür. Gerçekten, Brüksel Konvansiyonu'na taraf olabilmek için Paris Konvansiyonu'na taraf olmak gereklidir (BK. md. 19) ve Brüksel Konvansiyonu'nun yürürlük süresi Paris Konvansiyonu'na bağlanmıştır (BK. md. 23(a)). Brüksel Konvansiyonu Protokoller aracılığıyla 1964, 1982 ve 2004'te üç defa değişikliğe uğramıştır²⁷⁷. Türkiye Brüksel Konvansiyonu ve eklerine taraf değildir.

NEA, Paris Konvansiyonu'na taraf olan ülkelerde üçüncü taraf sorumluluğu ve atomik risklere ilişkin sigorta konularında nükleer enerji mevzuatının harmonizasyonu konusunda görevlendirilmiştir (Paris Konvansiyonu Başlangıç/II). Paris Konvansiyonunun kabulü tarihinden itibaren OECD Konseyi ve OECD Nükleer Enerji Yönlendirme Komitesi (*Steering Committee*) tarafından bu alanda pek çok karar verilmiş, tavsiye ve yorumlarda bulunulmuştur. Paris Konvansiyonu'nun md. 1 (a), ii ve iii hükümleri OECD Nükleer Enerji Yönetim Komitesi'ne Konvansiyon tarafı olan ülkeleri bağlayacak kararlar alma yetkisini tanımaktadır. Buna ek olarak NEA kuruluş statüsüne göre OECD Nükleer Enerji Yönetim Komitesi Paris Konvansiyonu'na ilişkin olarak bağlayıcı olmayan tavsiye ve yorumlarda da bulunabilir. Buna benzer şekilde OECD Konseyinin de OECD Konvansiyonu'na dayanarak Paris Konvansiyonu'na ilişkin olarak bağlayıcı olmayan tavsiyelerde bulunabilme yetkisi bulunmaktadır²⁷⁸. Bu kararlara ek ola-

272 Ancak bu yeknesaklaştırma Paris Konvansiyonu'na taraf ülkelere uygun olduklarını düşündükleri ek önlemleri almakta serbest bırakacak derecededir (Paris Konvansiyonu Başlangıç/IV).

273 (Paris Konvansiyonu Başlangıç/III, IV)

274 GÜNEYSU, NÜKLEER, s. 214-215.

275 Carroll, *Perspective*, s. 76.

276 *Brussels Convention Supplementary to the Paris Convention of 29 July 1960*.

277 OECD NEA, *Brussels Supplementary Convention: Latest status of ratifications or accessions*, available at: <<http://www.nea.fr/law/brussels-convention-ratification.html>>

278 NEA (OECD) : PARIS CONVENTION, DECISIONS, RECOMMENDATIONS, INTERPRETATIONS ; Paris 1990, s. 3

rak Paris Konvansiyonu'nun Gerekçesi (*Paris Convention Exposé des Motifs*) de, Konvansiyona ilişkin ciddi bir kaynaktır.

Avrupa Nükleer Enerji Mahkemesi (ENET-*European Nuclear Energy Tribunal*), 20.12.1957 tarihinde Nükleer Enerji Alanında Güvenlik Denetiminin Kurulması hakkında Konvansiyon (*Establishment of a Security Control in the Field of Nuclear Energy*) ile kurulmuştur. 1957'de kurulan Avrupa Nükleer Enerji Mahkemesi²⁷⁹ Paris ve Brüksel Konvansiyonları'nın uygulanmasına ilişkin olarak yorumlama yetkisi bulunmaktadır. Taraf Devletler Konvansiyonların uygulanmasına ilişkin yorumlama ihtilaflarını diğer tarafın onayı olmaksızın getirebilir. Bunun için uyuşmazlıklarını önce altı ay boyunca dostça çözmek için çabalayacaklardır ((PEP (2004) md. I(Q) ile değişik PK md. 17). Mahkeme bağımsız 7 üyeden oluşmaktadır. İhtifa taraf devlet vatandaşlarından birisi ek yargıç olarak atayacaktır.²⁸⁰ Ancak, bu durumda mahkemenin toplam üye sayısı çift sayı olacağından dolayı eşitlik olması durumunda sorun çıkacaktır. Şu ana kadar sözkonusu mahkemeye bir ihlilaf gelmemiştir.

3. VIYANA KONVANSİYONU

Nükleer zarardan hukuki sorumluluğa ilişkin bir uluslararası sözleşmenin, anayasal ve sosyal açıdan farklı ulusların arasındaki dostluğu geliştireceği inancı ile Nükleer enerjinin barışçıl amaçla ile kullanılması sonucunda oluşabilecek zararlara karşı mali korumanın asgari standartlarını oluşturmak amacı ile Viyana Konvansiyonu (VK.) imzalanmıştır (VK. Başlangıç).

Viyana Konvansiyonu'na taraf olan ülkeler Konvansiyon üzerine doğacak ihtilafları önce barışçıl yollar ile çözmeye çalışacak eğer başaramazlar ise; tarafların birisinin talebi üzerine tahkime veya Uluslararası Adalet Divanı (International Court of Justice) gidecektir (VEP md. 17 ile değişik VK md. XX A(1), (2)). Viyana Konvansiyonu'na taraf ülkeler uyuşmazlık çözümüne ilişkin hükümleri kabul etmek zorunda değillerdir (VEP md. 17 ile değişik VK md. XX A(3)). Viyana Konvansiyonu evrensel karaktere sahip bir antlaşmadır. Halen 31 ülke Konvansiyona taraf olarak bulunmaktadır²⁸¹. 1997 yılında Viyana Konvansiyonu'nu Tadil Eden Protokol (VEP) ile değişikliklere uğramıştır.²⁸²

²⁷⁹Avrupa Nükleer Enerji Mahkemesi Nükleer Enerji Alanında Güvenlik Konvansiyonu ("The Convention on the Establishment of a Security Control in the Field of Nuclear Energy and the Protocol on the Tribunal") ve Mahkemeye Mütedair Protokol (the Protocol on the Tribunal) ile kurulmuştur.

²⁸⁰OECD NEA Web Sayfası: <<http://www.nea.fr/law/european-nuclear-tribunal.html>>

²⁸¹BOULANENKOV, Vladimir : STRENGTHENING THE INTERNATIONAL REGIME OF LIABILITY FOR NUCLEAR DAMAGE ; Seminar On Nuclear Law And Liability ; Ankara ; 8-9 Eylül 1999, s. 1

²⁸²*Protocol to Amend the 1963 Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage*

4. NÜKLEER ZARARIN İLAVE TAZMİNİ KONVANSİYONU

Nükleer zararın tazminini artırma düşüncesiyle Viyana ve Paris Konvansiyonlarının sağladığı araçları geliştirmek ve bu araçlara ilave araçlarla dünya çapında bir sorumluluk rejimi kurma amacıyla Nükleer Zararın Ek Tazmini Konvansiyonu (*Convention on Supplementary Compensation for Nuclear Damage*), 29.9.1997 tarihinde imzalanmıştır (NZET. Başlangıç, md. II (1)).

Nükleer Zararın İlave Tazmini Konvansiyonu (“İTK”) hem nükleer enerji üreticisi hem de nükleer enerji üreticisi olmayan ülkelere fayda sağladığı öğretide belirtilmektedir. Nükleer zarardan kaynaklanan taleplerin tek bir mahkemede görülecek olmasından dolayı mağdurlar birden fazla ülkede takipte bulunmaktan kurtulmaktadır. İTK ayrımcılık yasağı getirerek bütün mağdurların eşit faydalanmasını hedeflemektedir.²⁸³ İTK’nın getirmiş olduğu uluslararası fon sisteminde başlıca katkı nükleer enerji üreten ülkeler tarafından yapılmaktadır. Gerçekten, fona yapılan katkının %90’ı katkı nükleer enerji üreten ülkeler tarafından yapılmaktadır²⁸⁴.

İlave Tazminat Konvansiyonu üye olan ülkelere Viyana ve Paris konvansiyonlarına üye olmadan uluslararası nükleer hukuki sorumluluk rejimine tabi olma imkanı vermektedir.²⁸⁵ İlave Tazminat Konvansiyonu her üye devletin Viyana veya Paris Konvansiyonu veya İlave Tazminat Konvansiyonu Ek Metni’ne dayanan millî hukuku olmasını öngörmektedir (Md. 2/I)²⁸⁶. İlave Tazminat Konvansiyonu террör olaylarını kapsarken ayaklanma, iç savaş ve savaş hallerini kapsamamaktadır.²⁸⁷ Dünyada en çok nükleer enerjiyi üreten ülke olan A.B.D. taraf olmasına karşın, bu sözleşme, henüz yürürlüğe girmemiştir.

5. VİYANA VE PARİS KONVANSİYONLARININ UYGULANMASINA İLİŞKİN MÜŞTEREK PROTOKOL

A. PARİS, VİYANA VE NÜKLEER ZARARIN EK TAZMİNİ KONVANSİYONLARININ ÜLKESEL UYGULAMA ALANI

Paris Konvansiyonu, Konvansiyona taraf olmayan ülke topraklarında meydana gelen nükleer kaza veya söz konusu topraklarda²⁸⁸ meydana gelen zarara Konvansiyona taraf olan ülke mevzuatınca o nükleer tesisin ve nükleer tesisin işletenin sorumluluğunda olacağı belirtilmedikçe uygulanmayacaktı (PK. md. 2, PCÉM md. 7/II). Bu durumun tek istisnası Paris Konvansiyonu uyarınca işletenin sorumlu olmadığı durumlardaki belirli bazı kişilerin talepleri idi²⁸⁹ (PCÉM md. 7/II).

283 MCRAE, *Supplementary*, s. 19-20.

284 MCRAE, *Supplementary*, s. 21.

285 MCRAE, *Supplementary*, s. 24.

286 MCRAE, *Supplementary*, s. 31

287 MCRAE, *Supplementary*, s. 34.

288 Paris Konvansiyonu’ndaki “Toprakları” (*territory*) terimi, karasularını (*territorial seas*) da kapsamaktadır (Paris Konvansiyonu Exposé des Motifs md. 7/II).

289 Bu konuda bkz. Paris Konvansiyonu Exposé des Motifs md. 37

Paris Konvansiyonu'na Ek Brüksel Konvansiyonu ile getirilen değişiklikler sonucu Paris Konvansiyonu'nun uygulama sahası şu zararları kapsayacak şekilde genişletilmiştir (BEK. md. 2 (a) ii): (1) Taraf Devlet ülkesindeki zarar, (2) Açık denizlerde gemi güvertesindeki veya Taraf Devlette tescil edilmiş hava aracındaki zarar, (3) Açık denizlerde taraf Devlet uyruklarının²⁹⁰ uğradığı zarar. Bunlara ek olarak, Paris Konvansiyonu'nu 2004 Tadilat Protokolü ile (PEP (2004) md. I(C) ile değişik PK md. 2); (5) nükleer tesislere sahip olmayan taraf ülkelerdeki zararlar, (5) Paris Konvansiyonu'na denk ve karşılıklılık ilkesini haiz nükleer hukuki sorumluluk yasasına sahip Taraf Olmayan Ülkelerde uğranılan zararlar, (6) Viyana Konvansiyonu'na taraf olup Müşterek Protokol'ü kabul etmiş Taraf Olmayan Ülkelerde uğranılan zararlar, (7) Taraf devletin ulusal mevzuatınca tanınan daha kapsamlı uygulama alanı .

Nükleer Zararın Ek Tazmini Konvansiyonu'nun coğrafi kapsamı da Paris Konvansiyonu'na Ek Brüksel Konvansiyonu ile aynıdır (NZET. md. V). Viyana Konvansiyonu, nükleer enerji alanında hukuki sorumluluğu düzenleyen uluslararası diğer sözleşmelere katılan Devletlerin, diğer sözleşmedeki hak ve borçlarını etkilemeyecektir (VK. md. XVII). Bu hüküm ile başka nükleer hukuki sorumluluk sözleşmelerine katılan Devletlerin Viyana Konvansiyonu'na da taraf olması teşvik edilmektedir.

Viyana Konvansiyonu'nda uygulamanın coğrafi kapsamına ilişkin bir hüküm bulunmamakta idi. Viyana Konvansiyonu'na İlişkin Yürütme Komisyonu (*Standing Commission*), 1964 yılında uluslararası hukukun genel ilkeleri altında bu Konvansiyonun sadece taraf ülkelere uygulanacağını ve taraf olmayan ülkelere karşı hiçbir hak ve borç doğurmayacağını kabul etmişti. Taşımacılığa ilişkin olarak Komisyon, Konvansiyonun taraf ülke topraklarında ile hadisenin oluş yeriyle ilgisiz olarak açık denizlerde uygulanacağını ve taraf olmayan ülke topraklarında Konvansiyonun uygulanamacayağını kabul etmişti. Komisyonun bu çıkarımları Konvansiyonun yetkili idari otoritelerince kabul edilmediği için belirsizlik hal sürmekteydi. Viyana Konvansiyonunun Tadiline İlişkin Protokol, bu boşluğu doldurmakta ve Viyana Konvansiyonu'nun kapsamını genişletmektedir²⁹¹.

Nükleer Zararın Ek Tazmini Konvansiyonu ise Paris ve Viyana Konvansiyonlarına taraf olan Devlet topraklarında bulunan nükleer tesisin işletenin sorumlu olduğu nükleer zararlara uygulanacaktır (NZET. md. II (2)). Nükleer Zararın Ek Tazmini Konvansiyonu'na taraf olan Devletler, diğer uluslararası yükümlülükleri de izin veriyor ise, taraf olmayan Devlet topraklarında meydana gelen nükleer zararları, tazminat kapsamı haricinde tutabilirler (NZET. md. III (2) (a)).

²⁹⁰Buradaki taraf Devlet vatandaşları deyimi (*national of a Contracting Party*); Taraf Devleti ve ona bağlı kuruluşları, şirketleri, tüzel kişiliği olsun olmasın veya Taraf Devlette kurulmuş olsun veya olmasın kamu veya özel hukuk kişilerini ifade eder (BEK. md. 2 (c)).

²⁹¹ Bu konuda bkz. REYNERS, *Modernisation*, s. 4

B. MÜŞTEREK PROTOKOL

Çernobil felaketine ilk yanıt Viyana ve Paris Konvansiyonlarını birleştiren müşterek protokol oldu.²⁹² Çernobil kazasından sonra müşterek protokol hızlıca hazırlanıp imzalanarak uygulamaya sokuldu.²⁹³

Paris Konvansiyonu'nun ve Viyana Konvansiyonu'nun konu bakımından aynı oluşu, hiçbir ülkenin her iki Konvansiyona da taraf olmayışı ve aynı nükleer kazaya her iki Konvansiyonun uygulanmasının güçlük yaratma ihtimali sonucunda her iki Konvansiyonu birbirine bağlayarak nükleer zararlara karşı özel rejimin sağladığı faydayı karşılıklı olarak artırmak amacıyla Paris Konvansiyonu ve Viyana Konvansiyonu'nu Uygulanmasına dair Müşterek Protokol (*Joint Protocol Relating to the Application of the Vienna Convention and the Paris Convention*) hazırlanmıştır (MP. Başlangıç).

Yıllar boyunca Paris ve Viyana Konvansiyonlarının sistemleri birbirlerinden izole edilmişti. Global ve yeknesak bir üçüncü taraf sorumluluğuna ilişkin bir sözleşme, bulunmamaktaydı. Bir Konvansiyona taraf olan ülke, diğer konvansiyona taraf değildi. Bunun sonucu olarak bir Konvansiyon sınırları içerisindeki bir nükleer kazaya diğer Konvansiyon hükümleri uygulanmamaktaydı. Bu iki bağımsız Konvansiyon'un paralel uygulaması taşımacılık davalarında kanunlar ihtilafına yol açabileceği gibi açık denizlerdeki nükleer hadiseler her iki Konvansiyon da uygulanabilecekti²⁹⁴.

1988 yılında IAEA ile NEA kuruluşlarının ortak çalışması, Viyana ve Paris Konvansiyonlarının Uygulanmasına İlişkin Müşterek Protokol'ün (*Joint Protocol Relating to the Application of the Vienna Convention and the Paris Convention*) kabulüne yol açtı. Bu Protokol her iki Konvansiyondan bir genişletilmiş rejime geçilmesini sağladı. Müşterek Protokol tarafı olan ülkeler her iki Konvansiyonun tarafı gibi addedilmekteydi. Viyana Konvansiyonunun I ve XV. maddeleri ile Paris Konvansiyonunun 1 ve 14. maddeleri her iki Konvansiyonun taraflarına aynı kapsamda uygulanacaktı. Yetki ihtilafına yol açılmaması için Müşterek Protokol aynı kazadan dolayı diğer Konvansiyonun uygulanması için tercih kuralı da getirmektedir. Bu kural uyarınca sorumlu işletenin tesislerinin bulunduğu devletin taraf olduğu Konvansiyon uygulanacaktır.

Gerek Paris Konvansiyonu'na gerek Viyana Konvansiyonu'na taraf olan Devlet topraklarındaki nükleer tesisin işleteni diğer Konvansiyona taraf Devlet topraklarında meydana gelen zarardan dolayı hem Paris Konvansiyonu hem de Viyana Konvansiyonu hükümleri uyarınca sorumlu olabilecektir (BEK. md. II). Ancak bir nükleer kazaya bu Konvansiyonlardan sadece birisi uygulanır (BEK. md. III

292SCHWARTZ, CHERNOBYL, s. 44.

293DESART, REFORM, s. 216.

294BOULENKOV, s. 2

(1)). Uygulanacak olan Konvansiyon da nükleer tesisin bulunduğu Devlettir²⁹⁵ (BEK. md. III (2)).

Viyana Konvansiyonu md. I – XV hükümleri, Viyana Konvansiyonu'na taraf Devletler arasında nasıl uygulanıyorsa, Paris Konvansiyonu'na taraf Devletlere aynı şekilde uygulanır. Paris Konvansiyonu md. 1-14 hükümleri de, Viyana Konvansiyonu'na taraf olan Devletlere, Paris Konvansiyonu'na taraf olan Devletlere nasıl uygulanıyorsa aynı şekilde uygulanır (MP. md. IV). Müşterek Protokol, Konvansiyonların esasa ilişkin hükümlerini değiştirmemektedir²⁹⁶.

2. İŞLETENİN SORUMLULUĞU

I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Paris Konvansiyonunun ilk hükmünde (md. 1 (a)) ve sözleşmenin ilerleyen maddelerinde (md. 3) bir takım kavramların tanımlanması yapılmaktadır. Bununla birlikte, OECD Nükleer Enerji Yönetim Kurulu, küçük risk taşıyan nükleer tesisleri, nükleer yakıtları ve nükleer maddeleri Konvansiyon uygulamasından hariç tutabilir (PK. md. 1 (b)). Söz konusu Kurula, Konvansiyon ile nükleer tesis ve nükleer madde tanımlarında değişiklik yapma yetkisi tanınmıştır (PK. md. 1 (a) *ii* ve *iii*). Kurul bu yetkisini NEA'nın Statüsü'ne uygun olarak, kurul üyelerinin karşılıklı anlaşması ile alacaktır (PK. md. 16 ; PCÉM. md. 13). Zaten bu kuruldaki üyeler, Paris Konvansiyonu'na üye devletlerin temsilcileridir.

1. NÜKLEER MADDELER

Nükleer maddeler (*nuclear substances*), nükleer yakıt ve radyoaktif ürünler ile radyoaktif atıklardır. Doğal ve azaltılmış uranyum²⁹⁷ (*depleted uranium*) Paris ve Viyana Konvansiyonu gereğince nükleer madde olarak nitelendirilmeyecektir (PK. md. 1 (a), *v* ; VK. md. I (1) *h*). Viyana Konvansiyonu ise taraf Devletlere küçük miktarlarda nükleer maddelerden²⁹⁸ kaynaklanacak riskleri Konvansiyon uygulaması haricinde tutma yetkisini vermektedir (VK. md. I (2)).

A. RADYOAKTİF ÜRÜNLER VE RADYOAKTİF ATIKLAR

Radyoaktif ürünler ve radyoaktif atıklar (*radioactive products or waste*), nükleer yakıtın üretimi veya kullanımını süreci esnasında açığa çıkan radyasyon ile radyoaktif olan her türlü radyoaktif maddelerdir. Bununla birlikte bazı maddeler radyoaktif ürünler veya radyoaktif atıklar sayılmaz (PK. md. 1 (a), *iv* ; VK. md. I (1) *g*): (1) Nükleer yakıt, (2) Üretimin (*fabrication*) endüstriyel, ticari, tarımsal, tıbbi,

295 Nükleer tesis dışında nükleer madde taşınması sırasında meydana gelen nükleer kaynaklı hadiseye uygulanacak olan Konvansiyon için bkz. BEK. md. III (3)

296 BOULENKOV, s. 3

297 Azaltılmış uranyum, U-235 izotopunu doğal uranyumda bulunandan daha az bir oranda içeren uranyum çeşididir (PCÉM. md. 9/1).

298 Ancak bu miktarın azami sınırı IAEA Yönetim Kurulu (Board of Governors) tarafından belirlenen miktarı aşamaz (VK. md. I (2) a). IAEA Yönetim Kurulu bahsedilen miktarla zamanla değiştirebilir (VK. md. I (2) b).

bilimsel ya da eğitim maksatlarıyla kullanılabilir şekilde nihai aşamasına gelmiş bir nükleer tesis dışındaki radyoizotoplar²⁹⁹ (*radioisotopes*).

B. NÜKLEER YAKIT

Paris Konvansiyonu uyarınca, nükleer yakıtlar (*nuclear fuel*), uranyum metali, alaşımı veya kimyasal bileşiği (doğal uranyum dahil olarak) ve plutonyum metali, alaşımı veya kimyasal bileşiği ile OECD Nükleer Enerji Yönetim Kurulu tarafından belirlenecek sair ayrışabilir (*fissionable*) maddelerdir³⁰⁰ (PK. md. 1 (a), *iii* ; PCÉM. md. 9/I). Viyana Konvansiyonu'nda ise, nükleer yakıtlar, kendiliğinden sürdürülebilir zincirleme nükleer ayrışma sonucu enerji üretebilme yeteneğine sahip olan maddeler olarak tanımlanmıştır (VK. md. I (1) f).

2. NÜKLEER TESİS

Nükleer tesisler (*nuclear installation*), reaktörler ve radyoaktif maddeler ile çalışan fabrikalardır (PK. md. 1 (a) *ii* ; PCÉM. md. 9/I ; VK. md. I (1) j). Bir tesisin nükleer tesis olarak kabul edilebilmesi için tesisin askeri amaçlara³⁰¹ hizmet etmesi gerekmektedir (BEK. md. 2 (a) *i*).

Nükleer maddelerle ilgili madencilik faaliyetleri, Paris Konvansiyonu kapsamında dışında bırakılmıştır. Uranyum cevherinin çıkarılması, işlenmesi ve fiziksel konsantrasyonu gibi faaliyetler, yüksek seviyede radyasyon içermemektedir. Bu faaliyetlerdeki riskler kamudan daha çok, bu faaliyetlerdeki kişileri ilgilendirmektedir (PCÉM. md. 9/II).

Ayrışabilir maddelerin küçük miktarlarda bulunduğu araştırma laboratuvarları gibi tesisler Paris Konvansiyonu dışında bırakılmışlardır. Zerrecik hızlandırıcıları (*particle accelerators*) ile uranyum tuzu gibi maddelerin nükleer endüstri dışında sanayideki değişik kullanımları da Paris Konvansiyonu dışındadır (PCÉM. md. 9/III).

Nükleer füzyona ilişkin uygulamalar henüz teknik olarak bir açıklığa kavuşmadığı için, nükleer füzyon tesisleri de Paris Konvansiyonu haricinde kalmaktadır (PCÉM. md. 12).

Paris veya Viyana Konvansiyonu'na taraf olan ülkeler radyoaktif maddelerin bulunduğu sair müşterilatıyla birlikte aynı yerde bulunan ve tek bir operatör işletilen iki veya daha fazla sayıda olan nükleer tesisi tek bir nükleer tesis olarak tanımlayabilirler (PK. md. 1 (a) *ii* ; VK. md. I (1) j). Burada bir karine düzenlenmiştir (*Nükleer Tesislerde Birlik Karinesi*). Bu karine sonucu olarak, hem sigortacılık

²⁹⁹Bu maddelerden kaynaklanan riskler küçük olduğu ve genel endüstriyel sigorta tarafından küverte edildiği için Paris Konvansiyonu dışında kalmıştır (PCÉM. md. 10).

³⁰⁰Nükleer yakıtlar, uranyumun (doğal uranyum dahil) ve plutonyumun bütün türleri gibi ayrışabilir maddelerdir (PCÉM. md. 9/I).

³⁰¹Paris Konvansiyonu'na Ek Protokol'nda bu durum, tesisin barışçıl amaçlarla kullanılması (*a nuclear installation, used for peaceful purposes*) kavramı ile ifade edilmiştir (BEK. md. 2 (a) *i*).

açısından değişik nükleer tesisler grup halinde sigortalanabilecek ve mağdurlar bir grup nükleer tesisin hangi bölümünde nükleer kazanın gerçekleştiğini düşünmeksizin sorumlulara yönelebileceklerdir (PCÉM. md. 15/III).

A. REAKTÖRLER

Paris Konvansiyonu, reaktörlere (*reactors*) ilişkin bir tanım vermemektedir. Her çeşit taşıma araçlarında bulunanlar dışındaki reaktörlerin³⁰² hepsi, Paris Konvansiyonu uyarınca nükleer tesistir. Viyana Konvansiyonu ile Nükleer Zararın Ek Tazmini Konvansiyonu, nükleer reaktörleri (*nuclear reactors*), nükleer yakıtların ek bir nötron kaynağı olmaksızın kendiliğinden nükleer ayrışabilme düzeneğinin bulunduğu her tür yapı olarak tarif etmektedir (VK. md. I (1) i ; NZET. md. I (d)). Bununla birlikte, taşıma araçlarında bulunan reaktörler Viyana Konvansiyonu uyarınca nükleer tesis olarak sayılamaz (VK. md. I (1) j, i).

B. NÜKLEER MADDELERİ ÜRETEN VEYA İŞLEYEN FABRİKALAR

Bir fabrikanın nükleer tesis olarak sayılabilmesi için o tesiste nükleer madde üretimi veya işlenmesi yapılmalıdır. Şu fabrikalar Paris Konvansiyonu uyarınca nükleer tesis olarak değerlendirilecektir (PK. md. 1 (a) ii): (1) Nükleer yakıtların yeniden işlenmesi fabrikaları, (2) Nükleer yakıtların izotoplarını ayırma tesisleri, (3) Nükleer madde depolama tesisleri. Nükleer maddelerin taşınması için esnasında kullanılan tesisler, nükleer tesis kapsamında değildir³⁰³. OECD Nükleer Enerji Yönetim Kurulu, Nükleer maddelerin taşınması için esnasında kullanılanlar depoların nükleer tesis sayılacağına karar verebilecektir. Viyana Konvansiyonu ise sadece nükleer yakıtların yeniden işlenmesi fabrikaları ile nükleer yakıtların izotoplarını ayırma tesislerini fabrika olarak nitelendirmektedir (VK. md. I (1) j, ii).

C. OECD TARAFINDAN BELİRLENECEK DİĞER TESİSLER

OECD Nükleer Enerji Yönetim Kurulu, Paris Konvansiyonu açısından içinde nükleer yakıt veta radyoaktif ürünler veya radyoaktif atıklar bulunan tesisleri nükleer tesis olarak belirleyebilir. OECD'ye bu yetki gelecekte ortaya çıkabilecek yeni nükleer faaliyetlerin Paris Konvansiyonu kapsamına alınması için verilmiştir (PK. md. 1 (a) ii ; PCÉM. md. 13; PEP (2004) md. I(A)(i)). Viyana Konvansiyonu ise herhangi bir kuruma böyle bir yetki vermemişti. 1997 Tadilat Protokolü sonucu olarak IEKA Yönetim Kurulu nükleer yakıt, radyoaktif ürün ve atıkların bulunduğu yerleri nükleer tesis tanımına sokabilir (VEP md. 1(1) ile değişik VK md. 1(j)(iv)).

³⁰²Taşıma araçlarında aracın ilerlemesi için güç kaynağı olarak veya aracın aydınlatılması için elektrik sağlama gibi araçlarla kullanılması Paris Konvansiyonu haricinde bırakılmıştır (PCÉM. md. 11)

³⁰³Demiryolu istasyonu platformunda nükleer maddelerin depolanması durumu, bu konuya örnek olarak verilebilir (PCÉM. md. 9/I).

D. NÜKLEER MADDE DEPOLARI

Paris Konvansiyonu nükleer madde depolarının, nükleer fabrika kapsamında nükleer tesis sayılmasını öngörmüştür (PK. md. 1 (a) *ii*). Viyana Konvansiyonu ise nükleer madde depolarını ayrı bir kategori nükleer tesis olarak saymaktadır. Bununla birlikte, nükleer maddelerin taşınması için esnasında kullanılan depolar, Viyana Konvansiyonu uyarınca da nükleer tesis sayılmamaktadır (VK. md. I (1) *j, iii*).

3. İŞLETEN

İşleten (*operator*), o nükleer tesisin yetkisi altında bulunduğu kamu idaresi tarafından işleten olarak seçilen veya kabul edilen kişidir (PK. md. 1 (a), *vi* ; VK. md. I (1) *c*). Bir kişinin işleten olarak kabul edilebilmesi için nükleer tesisinin Viyana Konvansiyonu veya Paris Konvansiyonu'na taraf Devlet topraklarında yer alması gerekmektedir (BEK. md. 2 (a) *i* ; VK. md. I (1) *c*).

Paris Konvansiyonu, işletenin belirlemede taraf ülkelerin milli mevzuatlarına atıf yapmaktadır. Ulusal mevzuatta lisanslama sistemi varsa işleten lisans alandır. Mevzuat uyarınca izin verilmesi söz konusu ise, işleten izni alan kişidir. Paris Konvansiyonu'na dayanılarak yargı önüne gidildiği zaman, mahkeme işletenin belirlenmesi için ilgili milli mevzuata bakmak zorundadır (PCÉM. md. 15/I).

Ulusal mevzuat uyarınca işleten sıfatını kazan kişi, Paris ve Viyana Konvansiyonu uyarınca nükleer üçüncü taraf sorumluluğuna karşı mali korumayı oluşturmak zorundadır³⁰⁴ (PK. md. 10 (a) ; PCÉM. md. 15/I ; VK. md. VII). Kısa süreli deneme amaçlı reaktör çalıştırılması durumunda ortaya çıkan zararlardan, test reaktörünü tedarik eden kişi değil, ulusal mevzuat uyarınca işleten kabul edilen kişidir (PCÉM. md. 15/I). Paris Konvansiyonu'na üye ülkelerden birinde, iç hukuka uygun olmayan biçimde nükleer tesis işletenler ise Paris Konvansiyonu uyarınca işleten sayılmayacaklardır.

4. NÜKLEER KAZA

Nükleer kaza (*nuclear incident*), gerek radyoaktif maddelerden gerek radyoaktif maddelerin toksik, patlayıcı maddeler veya nükleer yakıtlardaki, nükleer atıklarındaki ve radyoaktif ürünlerdeki tehlikeli maddelerle kombinasyonundan veya nükleer tesislerdeki herhangi bir radyasyon kaynağından yayılan iyonlaştırıcı radyasyondan kaynaklanan zarara yol açan olay veya o olaylardan kaynaklanan diğer zarara yola açan olaylardır (PK. md. 1 (a), *i* ; PCÉM. md. 8/II, III ve IV). Nükleer zarar, nükleer hadise ile nükleer olmayan bir hadisenin birleşiminden kaynaklanmış ise ve nükleer olmayan hadise makul olarak ayrıştırılmıyor ise, nükleer hadiseden kaynaklanmış sayılır (PEP (2004) md. I(D) ile değişik PK md. 3(b)).

³⁰⁴İşleten bu sorumluluğunu mali garanti, likit varlıklar veya sigortalama yolu ile yerine getirebilir. İşletenin mali sorumluluğu için bkz. PK. md. 10 (a) ve ayrıca bkz. PCÉM. md. 49, 50 ve 51; Nükleer maddelerin birden çok ülkeden transit geçerek taşınması durumunda işletenin mali sorumlulukları için bkz. PK. md. 6 (b) ile 7 (e), (f) ve 10 ve ayrıca bkz. PCÉM. md. 31, 32, 33, 34, 35, 36

Viyana Konvansiyonu ise nükleer kazayı, nükleer zarara yol açan olay veya olaylar zinciri olarak kısaca tanımlamıştır (VK. md. I (1) l ve md. IV (4)). Nükleer Zararın Ek Tazmini Konvansiyonu'nda da aynı tarif yapılmaktadır (NZET. md. I (i)).

1. ZARAR

Viyana Konvansiyonu kişisel zarar, maddi zarar ve yetkili mahkeme hukukunca talep edilebilecek diğer zararlarında karşılanmasını öngörmüştür. İlave Tazminat Konvansiyonu zarar tanımını çevrenin bozulması, önleyici tedbirler, ve yetkili mahkemenin takdir edeceği ekonomik zarar ile genişletmiştir.³⁰⁵ İlave Tazminat Konvansiyonu Paris Konvansiyonu'ndaki ekonomik zararın doğrudan olması gereğini ortadan kaldırmıştır.³⁰⁶ Nükleer tesis işletenin kendi zararları Paris Konvansiyonu kapsamı dışında kalır.³⁰⁷ Nükleer hadise sonrası doğanın bozulmasından kaynaklanan zarar ancak doğanın unsurları özel mülkiyete konu olduğu çerçevede kapsanabilecektir.³⁰⁸

A. PARİS VE VİYANA KONVANSİYONU

Paris Konvansiyonu'nun 3. maddesinde ve Viyana Konvansiyonu'nun I. maddesinde zarar tanımlanmaktadır. Revize edilmiş konvansiyonlar anlamında zarar (*damage*):

1. Kişisel Zararlar³⁰⁹ : Herhangi bir kişinin³¹⁰ ölümü veya bir zarara³¹¹ uğraması (PK. md. 3 (a), *i* ; PEP (2004) md. I(B); VK. md. I (1) *i*),
2. Eşyaya İlişkin Zararlar³¹² : Herhangi bir mala gelen zarar, sorumluluğun doğumuna yol açmaktadır. Konvansiyonlar, eşyaya ilişkin bazı zararları Konvansiyon kapsamı dışına, genel ulusal sorumluluk rejimine bırakmaktadır³¹³ (PK. md. 3 (a), *ii* ; PCÉM. md. 16/I ; PEP (2004) md. I(D); VK. md. I (1) *ii* ve *iii* ile md. IV (5) a ve b):
 - a. Nükleer tesisin kendisi veya o tesisin bulunduğu yerde inşa halinde olanlar da dahil olmak üzere başka bir nükleer tesise gelen zararlar, kapsamda değildir.
 - b. Söz konusu tesislerle aynı yerde bulunup, kullanılan ve tesisle ilgili kullanılacak mallara gelen zararlar, kapsamda değildir.

305MCRAE, Supplementary, s. 24.

306MCRAE, Supplementary, s. 25.

307GÜNEYSU, NÜKLEER, s. 218.

308DESART, REFORM, s. 222.

309*damage to or loss of life of any person*

310 Paris Konvansiyonu, sorumluluğun doğması için vatandaşlık şartı aramamaktadır.

311 Mallara gelen zararlar PK. md. 3 (a) *ii* hükmünde belirtildiği için burada cismani zarar kastedilmektedir.

312 *damage to or loss of any property*

313 Bunun sebebi ise nükleer tesislerde meydana gelen zarar Konvansiyon kapsamında tazmin edildiği zaman, diğer zarar görenlerin malî güvencelerinin zayıflayacağıdır (PCÉM. md. 40/I).

3. Hak sahipleri tarafından uğranılmış kazanç kaybı gibi ekonomik zararlar (PEP (2004) md. I(B) ile getirilmiş PK md. 1(vi)(3)).
4. Zararın artmasını engelleyici önlemler ve bu önlemlerden doğan zararlar (PEP (2004) md. I(B) ile getirilmiş PK md. 1(vi)(6)).
5. Çevre ihmal edilemeyecek ölçüde zarara uğramış ise, çevrenin eski hale getirilmesi için yapılan masraflar (PEP (2004) md. I(B) ile getirilmiş PK md. 1(vii)(4)).

Paris Konvansiyonu sisteminde, hangi zararların kişisel ve hangi zararların eşyaya ilişkin olduğu ve tazminatın hangi kapsama ulaşacağı kararlarını verebilme yetkisi, uygulanacak ulusal hukuka uyumlu bir şekilde vermesi için yetkili mahkemeye bırakılmıştır (PCÉM. md. 39). İnsan hayatı ve vücut bütünlüğü ve ekonomik zarardan hangisinin önce tazmin edileceği meselesi (priority rules) ortaya çıkmaktadır. Genel olarak ülkeler bu zararların hangisinin önce tazmin edileceği konusunda bir ayırım yapmamıştır.³¹⁴ Bazı ülkelerde ise öncelik kuralları koşullara bağlıdır.³¹⁵ Bazı ülkeler ise önce ölüm ve kişisel zararların sonra ekonomik menfaatlerin zararını öngörmektedir.³¹⁶ Türkiye’de öncelik kuralları bulunmamaktadır. Öğretide bir görüş hakimlerin Medeni Kanun md. 1 uyarınca hukuk yaratırken öncelik kuralı getirebileceğini haklı olarak ileri sürmektedir.³¹⁷

Zararın sorumluluğa yol açabilmesi için, zararın nükleer tesisteki veya o tesisten gelen nükleer maddeler ile ilgili nükleer kazadan doğması gerekmektedir (PK. md. 3 (a) ; PCÉM. md. 39 ; VK. md. I (1) i). Nükleer madde taşınması esnasında taşıma araçlarının uğramış olduğu eşyaya ilişkin zarar da Paris Konvansiyonu anlamında zarardır (PCÉM. md. 40/II). Kişisel zararların karşılanmasında, nükleer tesis çalışanı ve diğer kişiler ayırımı yapılmamaktadır. Bunun sonucu olarak nükleer tesis içerisinde nükleer kaynaklı iş kazası veya mesleki hastalık şeklinde ortaya çıkan hadiseler Paris Konvansiyonu kapsamında zarardır (PCÉM. md. 42). Nükleer tesislerde nükleer enerji üretimi dışında kaynaklanan zararlar Paris Konvansiyonu dahilinde değerlendirilemeyeceklerdir.³¹⁸

314 OECD NEA’nın yakın zamanda yapmış olduğu çalışmaya göre; Avusturya ABD, Belçika Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Finlandiya, Japonya, İngiltere, İsveç, İtalya, Litvanya, Romanya, Slovakya’da öncelik kuralları bulunmamaktadır (OECD NEA, PRIORITY RULES ON COMPENSATION FOR NUCLEAR DAMAGE IN NATIONAL LEGISLATION (As of December 2009) available at: <<http://www.nea.fr/law/TABLE%20-%20Priority%20rules%2015%2012%2009.pdf>>).

315 OECD NEA’nın yakın zamanda yapmış olduğu çalışmaya göre; Almanya, Fransa İsviçre, Kanada, Norveç’te öncelik kuralları koşullara bağlıdır (*Ibid.*).

316 OECD NEA’nın yakın zamanda yapmış olduğu çalışmaya göre; Bulgaristan, İspanya, Polonya, ve Hollanda’da önce ölüm ve kişisel zararların sonra ekonomik menfaatlerin tazmini öngörülmektedir (*Ibid.*).

317 AYDOĞDU, Nükleer, s. 234.

318 GÜNEYSU, NÜKLEER, s. 217.

Paris Konvansiyonu'nun revizyonu ile Nükleer zarar tanımı kısaltılarak basitleştirildi (Md. 1/a/i).³¹⁹ Revize Edilmiş Paris Konvansiyonu ile devletler daha esnek bir nükleer zarar tanımı içinde manevra kabiliyetine kavuşmuşlardır.³²⁰ Revize edilmiş Paris Konvansiyonu uyarınca, kurallara uygun emisyon da nükleer zararın kaynağı olabilir.³²¹

B. NÜKLEER ZARARIN EK TAZMİNİ KONVANSİYONU

Nükleer Zararın Ek Tazmini Konvansiyonu uyarınca nükleer zarar (*nuclear damage*), aşağıdaki unsurlardan oluşmaktadır:

1. Ölüm veya cismani zarar (NZET. md. I (f) i),
2. Eşyanın kaybı veya hasara uğraması sonucu zarar (NZET. md. I (f) i),
3. Yetkili mahkemenin hukuku tarafından kapsamı belirlenecek olan zarar;
 - a. Ölüm veya cismani zarar ile eşyanın kaybı veya hasara uğraması sonucu zarardan kaynaklanan ekonomik kayıplar (NZET. md. I (f) i),
 - b. Bozulan çevrenin eski hale getirilmesi³²² için masraflar (NZET. md. I (f) i),
 - c. Doğanın herhangi bir şekilde kullanımını sonucu elde edilen gelirdeki kayıp (NZET. md. I (f) i),
 - d. Önleyici tedbirlerden³²³ kaynaklanan masraflar (NZET. md. I (f) i),
 - e. Yetkili mahkemenin sorumluluk hukukunda öngörülen sair ekonomik kayıplar (NZET. md. I (f) i),

Ancak bu zararların nükleer zarar olarak kabul edilebilmesi için, zararın gerek radyoaktif maddelerden gerek radyoaktif maddelerin toksik, patlayıcı maddeler veya nükleer yakıtlardaki, nükleer atıklardaki ve radyoaktif ürünlerdeki tehlikeli maddelerle kombinasyonundan veya nükleer tesislerdeki herhangi bir radyasyon kaynağından yayılan iyonlaştırıcı radyasyondan kaynaklanan zarara yol açan olay veya o olaylardan kaynaklanan diğer zarara yola açan olaylardan doğması gerekmektedir (NZET. md. I (f)). Bunun sonucunda, Nükleer Zararın Ek Tazmini Konvansiyonu'ndaki zarar tanımı ile Paris Konvansiyonu'ndaki nükleer kaza (PK. md. 1 (a), i) tanımı birbirine çok yakındır. Ancak Nükleer Zararın Ek Tazmini Konvansiyonu'ndaki zarar tanımı, Paris ve Viyana Konvansiyonu'ndakinden daha geniştir.

319 DESART, REFORM, s. 220; SCHWARTZ, CHERNOBYL, s. 50..

320 DESART, REFORM, s. 223.

321 DESART, REFORM, s. 220.

322 Bozulan çevrenin eski hale getirilmesi (*reinstatement of impaired environment*) kavramının tanımı için bkz. NZET. md. I (g).

323 Önleyici tedbirler (*preventive measures*) kavramının tanımı için bkz. NZET. md. I (h).

6. SADECE VİYANA KONVANSİYONU'NDA AÇIKLANAN KAVRAMLAR

Bazı kavramlar Paris Konvansiyonu'nda tanımlanmayıp, sadece Viyana Konvansiyonu'nda tanımlanmaktadır.

A. KİŞİ

Kişi (*person*); Viyana Konvansiyonu'na taraf Devleti ve ona bağlı kuruluşları, şirketleri, tüzel kişiliği olsun olmasın veya Taraf Devlette kurulmuş olsun veya olmasın kamu veya özel hukuk kişilerini ifade etmektedir (VK. md. I, (1) a).

B. TARAF DEVLET VATANDAŞI

Taraf Devlet vatandaşları deyimi (*national of a Contracting Party*); Taraf Devleti ve ona bağlı kuruluşları, şirketleri, tüzel kişiliği olsun olmasın veya Taraf Devlette kurulmuş olsun veya olmasın kamu veya özel hukuk kişilerini ifade etmektedir (VK. md. I, (1) b). Bu tanım, Viyana Konvansiyonu'ndaki kişi tanımı ile BEK. md. 2 (c) hükmündeki Taraf Devlet vatandaşları tanımının aynıdır.

İlave Tazminat Konvansiyonu tesisin bulunduğu ülkeye ilk derece tazminatın üye olmayan ülkelere teşmil etmeme yetkisi de vermektedir (m. 3/II/a)³²⁴. İlave Tazminat Konvansiyonu oluşturulacak olan uluslararası fondan karşılanacak olan ikinci derece tazminatın İlave Tazminat Konvansiyonu'na üye olmayan ülkelere dağıtılmasını da yasaklamaktadır (m. 3/II/b)³²⁵.

C. YETKİLİ MAHKEMENİN HUKUKU

Yetkili mahkemenin hukuku (*Law of the competent court*) kavramı, Viyana Konvansiyonu uyarınca yetkili olan mahkemenin, kanunlar ihtilafı kuralları dahil olan hukukunu ifade eder (VK. md. I (1) e) . Aynı tanım Nükleer Zararın Ek Tazmini Konvansiyonu'nda da yapılmıştır (NZET. md. I (k)).

D. TESİS DEVLETİ

Tesis Devleti (*Installation State*), Viyana Konvansiyonu'na taraf olan ve nükleer tesisin topraklarında bulunan ya da işletilen nükleer tesisin yetkisi altında olduğu Devlettir (VK. md. I (1) d) . Aynı tanım Nükleer Zararın Ek Tazmini Konvansiyonu'nda da yapılmıştır (NZET. md. I (e)).

7. KAVRAMLARIN DEĞERLENDİRMESİ

Paris Konvansiyonu'nun md. 1 (a) hükmü, önce nükleer kaza, nükleer tesis, nükleer yakıt, radyoaktif ürün veya atıklar ve nükleer maddeleri, en son olarak da operatörü tanımlamaktadır. Viyana Konvansiyonu'nda kavramların tanımlandığı I. maddesinde, işletenden sonra nükleer yakıt, radyoaktif ürün veya atıklar, nükleer maddeler, nükleer reaktör, nükleer tesis, nükleer zarar, son olarak da nükleer kaza tanımlanmaktadır.

324 MCRAE, *Supplementary*, s. 27.

325 MCRAE, *Supplementary*, s. 28.

Bu hükümler, tümdengelim metodu kullanıldığı izlenimi verse de, bu izlenim doğru değildir. Örneğin, nükleer madde kavramı, radyoaktif ürün veya atıklar ile nükleer yakıt kavramını kapsayan bir kavram olmasına karşın, Paris Konvansiyonu'nda her ikisinden de sonra düzenlenmiştir. Söz konusu hükümlerde tanımlamaların sırası, hukuki metodoloji açısından daha doğru biçimde yapılabilirdi (radyoaktif ürün veya atıklar » nükleer yakıt » nükleer maddeler » nükleer tesis »operatör » nükleer kaza).

Doğal uranyumun nükleer yakıt olduğu Paris Konvansiyonu'nda belirtilmektedir (PK. md. 1 (a), iii). Nükleer yakıtların da (radyoaktif ürün veya atıklar ile birlikte) nükleer madde olduğu öngörülmüştür (PK. md. 1 (a), v). Bu hükümlerin mantıki sonucu, doğal uranyumun da nükleer madde olacaktır. Ancak doğal uranyumun nükleer madde sayılmayacağı Paris Konvansiyonu md. 1 (a), v hükmünde açıkça belirtilmiştir. Bunun sonucunda doğal uranyumu işleyen tesisler, Paris Konvansiyonu nükleer tesis anlamında nükleer tesis sayılamaz ve bu tesislerin işletenleri operatör sayılamaz³²⁶. Viyana Konvansiyonu'nda ise doğal veya azaltılmış uranyum nükleer yakıt kavramına zımnen girerken, bu maddeler nükleer madde tarifinden açık hükümle çıkartılmıştır (VK. md. I (1) h, i).

Konvansiyonlarda gereksiz yinelemelerin yapıldığına da rastlanmaktadır. Örneğin, PK. md. 1 (b) hükmünde hem nükleer madde hem nükleer yakıt kelimeleri kullanılmıştır. Sadece nükleer madde kavramı kullanılmış olsaydı, zaten md 1 (a) gereği nükleer madde kavramı md. 1 (b) kapsamında kalacaktı.

§ 2. SORUMLULUK

I. SORUMLULUĞUN NİTELİĞİ

Paris Konvansiyonu sadece özel hukuk sorumluluğunu düzenlemektedir (PCÉM. md. 15/I). Paris Konvansiyonu'na taraf olan devletler cezai sorumluluğu ulusal mevzuatlarınca düzenlerler. Viyana Konvansiyonu ile Nükleer Zararın Ek Tazmini Konvansiyonu da özel hukuk sorumluluğunu düzenlemektedir.

Batı Avrupa'da yasama ve yargı faaliyetleri sonucunda tehlikeli faaliyetlere girişen kişilerin bu tehlikelerden doğacak sorumluluğa katlanacaklarına ilişkin uzun zamandan beri yerleşmiş olan bir gelenek mevcuttur. Paris Konvansiyonu kapsamındaki faaliyetlerin özel tehlikeler içermektedir. Nükleer enerjiye ilişkin karmaşık teknikler göz önüne alındığında ihmalin belirlenmesi ise çok zordur. Bu yüzden mutlak sorumluluk ilkesi nükleer enerji alanına taşınmıştır. Kural olarak sorumluluk, kusurla ilgisiz olarak doğmaktadır (PK. md. 3 ve 4). Ancak bu nükleer faaliyete girişmenin veya nükleer maddeleri taşımanın başlıbaşına kusur olduğu anlamına gelmemektedir. Bununla birlikte nükleer kaza meydana geldiği zaman, nükleer tesisin işleteninin sorumluluğu mutlak³²⁷ (PCÉM. md. 14).

³²⁶Doğal ve azaltılmış uranyum işleyen ve depolayan tesisler ile söz konusu maddelerin taşımacılığının, kritik risk arzemediği ve radyasyon seviyesi az olduğu için Paris Konvansiyonu kapsamı dışında kalacağı öngörülmüştür (PCÉM. md. 9/II).

³²⁷A.B.D. dışındaki bütün ülkelerde nükleer enerji alanında sorumluluk, mutlak sorumluluktur (REYNER'S, General Principles, s. 2).

Nükleer maddelerin çalınması, atılması veya terkedilmesinden doğan nükleer kazalarda ise, söz konusu maddelerin hadisenin gerçekleşmesinden önce hangi işletenin sorumluluğunda bulunmakta (PK. md. 3 (a) ve md. 4) ise, sorumluluk ona yöneltmiştir (PCÉM. md. 21). Bunun sonucu olarak, işleten % 100 kusursuz olsa bile sorumlu olabilecektir. Viyana Konvansiyonu'nda işletenin mutlak sorumluluğu açıkça vurgulanmaktadır (VK. md. IV (1)).

II. SORUMLULAR

1. GENEL OLARAK

Paris ve Viyana Konvansiyonu uyarınca, sorumluluk tek bir kişiye yöneltilmiştir (*nükleer kazadan sadece işletenin sorumlu olması ilkesi*³²⁸). Nükleer kazadan doğan zarardan sadece nükleer tesis işleteni sorumludur (PK. md. 3 ; PCÉM. md. 15/I ve 16/I; VK. md. II (4)). Paris Konvansiyonu'nun 2004 revizyonu uyarınca, işleten Paris Konvansiyonu dışında hukuki sorumluluğu olmayacaktır (PEP (2004) md. I(G) ile değişik PK md. 6(c)(ii)).

Bu kişiler dışında kalan hiç kimsenin zarardan sorumluluğu bulunmamaktadır³²⁹ (*nükleer kazadansadece işletenin sorumlu olması ilkesi*). Ancak gerek Paris gerek Viyana Konvansiyonu tarihinden önce yürürlükte bulunan veya imzaya, katılıma veya onaya açık uluslararası taşımacılık sözleşmelerindeki sorumluluk hükümlerince başka sorumlular kararlaştırılabilir (PK. md. 6 (b) ; PCÉM. md. 16/II ; VK. md. II (5)).

Nükleer kazadan doğan sorumluluk yukarıda belirtildiği gibi sadece işletene yöneltilmiştir. Hem Paris hem de Viyana Konvansiyonu bu ilke üzerine inşa edilmiştir. İlkeyi vurgulamak için her iki Konvansiyonda işleten dışındaki kişilerin sorumluluğu bulunmadığı söylenerek, ilke vurgulanmaktadır. İşleten dışında kişilerin sorumluluğu bulunmadığı için nükleer kazadan doğan zararlara ilişkin tazminat davaları, kural olarak sadece işletene karşı açılabilir. İşletenin yerine veya işletenin sorumluluğuna ek olarak, sigortacıya veya mali garanti sağlayan diğer kişilere karşı dava, ulusal mevzuat tarafından bu hak tanınmış ise mümkün olabilecektir. (PK. md. 6 (a) ; PCÉM. md. 38 ; VK. md. II (7)).

Nükleer kaza sonucu hasara uğrayan eşya nükleer tesisin işletenine ait ise; bir kişi kendi kendini dava edemeyeceği için³³⁰, hiçbir tazminat doğmayacaktır (PCÉM. md. 40/III). İşleten nükleer kazadan doğan zararlardan dolayı Paris Konvansiyonu dışında sorumlu tutulamaz (PK. md. 6 (c), ii). Nükleer tesislerin işletenleri, nükleer kazaya zarar verme kastıyla kendileri yol açmış olsalar bile, Paris Konvansiyonu dışında bir özel hukuk sorumluluğuna muhatap olmayacaklardır (PCÉM. md. 19/I).

328 Bu ilke şöyle de ifade olunabilir : *Nükleer kazadan işleten dışında, hiç kimsenin sorumlu olmaması ilkesi*

329 Nükleer zarardan dolayı işleten dışındaki kişilerin (tedarikçilerin, inşaatçıların, ve kural olarak taşıyıcının) sorumluluğunun kaldırılmasının sebebi Devletlerin nükleer enerji alanındaki yatırımı artırmak istemeleridir (REYNER'S, *General Principles*, s. 2).

330 Tipik alacaklı ve borçlu sıfatlarının birleşmesi durumu.

Sorumluluğun tek bir kişiye yöneltilmesinin iki sebebi bulunmaktadır. Birincisi, zarara uğrayan her kişinin açmış olduğu bireysel davalarda sorumluların ortaya çıkarılması için uzun ve zorlukları olan haksız fiil hukukundandan kaynaklanan soruşturmaları engellemektir. İkinci olarakta sigorta kapasitesini yoğunlaştırabilmek için, nükleer tesisin inşasına katılan kimseleri sorumluluktan kurtarmaktır (PCÉM. md. 15). Bu yönelme sonucunda işleten dışında kalan herhangi bir kişiye (örneğin, bir nükleer tesisin planlanmasına, inşasına, modifikasyonuna, tamirine ve işletimine ilişkin olarak hizmet, materyal ya da ekipman sağlamış olan kişilere) sorumluluk yöneltilemeyecektir (PCÉM. md. 17/I). Oysa ulusal hukuklardaki adi sorumlulukta (ürün sorumluluğu denilen sorumluluğa dayanılarak), tedarikçilere sağlanan materyallerdeki veya bunların tasarımlarındaki ayıplara ilişkin olarak dava açılabilir (PCÉM. md. 17/II).

Paris Konvansiyonunu ile Viyana Konvansiyonu'nun hiçbir hükmü; nükleer kazadan doğan zarardan işletenin Paris Konvansiyonu'nun md. 3 (a) ii, 1 ve 2 ile md. 9 hükümlerine dayanarak sorumlu olmadığı haller, Viyana Konvansiyonu'nda işletenin sorumlu olmadığı haller ile zarar verme niyeti ile yapılan fiillerden ve ihmallerden kaynaklanan sorumluluğu etkileyecek biçimde yorumlanamaz (PK. md. 6 (c) i ; VK. md. IV (7) a). Bunun sonucu olarak zarar verme kastıyla nükleer kazanın ortaya çıkmasına sebep olanların ulusal mevzuat uyarınca sorumlulukları saklı tutulmaktadır (PCÉM. md. 16/I). Örneğin illiyet bağımlı kesen sebepler³³¹ olduğunda zarar kastı olmaksızın fiili veya ihmali ile nükleer kazaya sebep olan işleten dışındaki kişileri ulusal hukuk, sorumlu tutabilir (PCÉM. md. 48/IV).

Nükleer kaza nükleer madde taşınması esnasında meydana gelmişse, mağdurların iki tane dava hakkı bulunmaktadır; Paris Konvansiyonu uyarınca işletene ve taşımacılık alanındaki uluslararası anlaşmalar uyarınca taşıyana. Ancak bu başvuru, işleten ile taşıyıcı arasındaki sorumluluk anlaşmalarını etkileyemeyecektir³³² (PCÉM. md. 22/I ve 36).

Paris Konvansiyonu'na eklenen 4. madde ile taşımada doğrudan çıkarı olan nükleer işletenin sorumluluğunun devri kısıtlanmaktadır. Viyana Konvansiyonu'nda olmayan bu madde ile taşıtanların sorumluluğu daha az olan bir nükleer işleteni sorumlu olarak seçmeleri uygulamalarını önüne geçilmek istenilmektedir.³³³ Viyana Konvansiyonu'nda bu madde bulunmamaktadır.³³⁴

331 İlliyet bağımlı kesen sebepler için bkz. İkinci Bölüm, § 2, II, 3

332 Nükleer kaynaklı hadiselerin nükleer madde taşınması esnasında meydana gelmesi durumunda sorumluluk ihtimalleri için bkz. PCÉM. md. 22 ; İşletenin sorumluluğunu taşıyıcıya devredebileceği haller için bkz. PK. md. 10 (a) ve PCÉM. md. 30 ; Nükleer tesis işleteni ile taşıyıcının aynı kişi olduğu durum için bkz. PCÉM. md. 36/II ; Milletlerarası hukukta nükleer taşıma sırasında kural olarak sadece nükleer tesisin işleteni sorumludur (PELZER, Norbert: LIABILITY FOR INTERNATIONAL NUCLEAR TRANSPORT. AN OVERVIEW ; Seminar On Nuclear Law And Liability ; Ankara ; 8-9 Eylül 1999, s. 2)

333 DESART, REFORM, s. 225.

334 DESART, REFORM, s. 225.

2. NÜKLEER TESİS DIŞINDA NÜKLEER TESİSİN İŞLETENİN SORUMLULUĞU

İşletenin belirlenmesi açısından Paris ve Viyana Konvansiyonları, bazı kurallar öngörmektedir. Kural olarak, nükleer madde taşınması konusunda gönderenin sorumluluğu kabul edilmiştir (*gönderen işletenin sorumlu olması ilkesi*). Bunun sebebi ise, nükleer maddelerin paketlenmesi ve muhafazasına ilişkin sağlık ve güvenlik düzenlemelerine uygun olarak gönderenin yapmasıdır (PK. md. 4 (a), PCÉM. md. 23 ; VK. md. II (1) b ve c ile md. II (2)). Gönderenin sorumluluğu aşağıdaki hallerde sona ermektedir:

1. Alıcı nükleer tesisin işleteni yazılı açık sözleşmeye dayanarak ile nükleer kazadan sorumluluğu üzerine aldığı anda sona erer (PK. md. 4 (a) i ve (b) i, PCÉM. md. 21).
2. Böyle bir açık düzenlemenin olmaması durumunda, bir başka nükleer tesisin işleteni nükleer maddeleri hakimiyeti altına aldığı anda sona erer (PK. md. 4 (a) ii ve (b) ii, PCÉM. md. 21).
3. Nükleer maddeler taşıma araçlarındaki reaktörlerde kullanma amacıyla gönderildiğinde, söz konusu reaktörün işleteni tarafından nükleer maddeler hakimiyet altına alındığı anda sona erer (PK. md. 4 (a) iii ve (b) iii; PCÉM. md. 21).
4. Paris Konvansiyonu'na üye olmayan bir devlet topraklarına gönderilmesi için taşıma araçlarına nükleer maddelerin yüklenmesinden sonra nükleer tesis işletenin yazılı açık iradesiyle, sona erer. Böyle bir iradenin olmaması durumunda gönderilen nükleer maddeler söz konusu topraklara vardıkları zaman taşıma araçlarından boşaltıldığı anda sona erer (PK. md. 4 (a) iv ve (b) iv ; PCÉM. md. 26, 27 ve 28).

Bu durumlarda sorumluluğun sona erdiğine ilişkin ispat yükü, gönderen nükleer tesisin işleteni üzerinde bulunmaktadır (PCÉM. md. 24).

Nükleer maddelerin taşınması için esnasında kullanılan tesisler, nükleer tesis kapsamında değildir. Buna karşın bu tesisler PK. md. 1 (a) ii hükmü anlamında nükleer tesis olabilir. Bu durumlarda eğer bir taşınan nükleer maddelerin oluşturduğu nükleer kaza meydana gelirse, söz konusu tesisin işleteni sorumlu olmayacaktır (PK. md. 4 ve 5 (b) ; PCÉM. md. 29; PEP (2004) md. I(F) ile değişik PK md. 5(b)).

3. İŞLETENLERİN BİRLİKTE SORUMLULUĞU

Nükleer kazadan doğan zarar, birden fazla işletenin sorumluluğunun doğumuna yol açmakta ise, ilgili işletenler zararın tamamından müteselsilen sorumlu olacaktırlar. Burada sorumluluk her birinin sorumlu oldukları miktarların en azami olanıdır (PK. md. 5 (d) ; PCÉM. md. 20 ; VK. md. II (3) a ve b). Bahsedilen miktar Paris Konvansiyonu sisteminde 300. 000. 000 SDR.'yi geçemez (BEK. md. 4 (a)). Viyana Konvansiyonu sisteminde de md. V'deki azami sınır aşılamayacaktır (VK. md. II (3) c).

Nükleer kazadaki nükleer yakıt veya radyoaktif ürünler zararın gerçekleştiği anda birden fazla nükleer tesiste yer almakta ise bu maddelerin daha önce bulunduğu nükleer tesis işletenleri sorumlu olmazlar (PK. md. 5 (a)).

Nükleer kazadan kaynaklanan zarar o tesiste depolanan nükleer maddelerin taşınmasından dolayı ortaya çıkmışsa; söz konusu tesisin işleteni, PK. md. 4 uyarınca sorumlu bir başka kişinin bulunması durumunda sorumlu olmaz (PK. md. 5 (b)).

Nükleer kazadaki nükleer yakıt veya radyoaktif ürünler, en son hangi tesiste bulunuyorsa o tesisin işleteni, nükleer kazadan sorumludur. Bu sorumluluğu bir başka nükleer tesisin işleteni açıkça yazılı sözleşme ile üzerine alabilir (PK. md. 5 (c)).

Zarar birden fazla işletenin sorumluluğunun doğması sonucuna yol açıyorsa, bu işletenler müteselsilen sorumlu olurlar. Bu kişiler, hangisi için en üst miktar sorumluluk doğmuşsa o miktar kadar müteselsilen sorumlu olacaklardır (PK. md. 5 (d)).

III. İLLİYET BAĞININ KESİLMESİ

İşletenin mutlak sorumluluğu klasik *force majeure*, tabiat olayları veya üçüncü kişinin fiili gibi klasik illiyet bağımlı kesen sebeplere (*exoneration*) tabi değildir. Dolayısıyla sorumluluğun doğması için bunların öngörülebilir olup olmadığı veya engellenebilir engellenmeyeceği ile ilgilenilmemektedir. Nükleer kazalara ilişkin olarak potansiyel mağdurlar kendilerini korumak için önlem alma yeteneğine sahip değilken, işletenler bütün gerekli önlemleri alabilecek konumdadır (PCÉM. md. 48/I).

Silahlı çatışma gibi uluslararası karakterde olan olaylar, iç savaş ve isyan gibi siyasal karakterde olan olaylar, olağanüstü karakterde tamamıyla öngörülemez derecede ve yıkıcı (*catastrophic*) olan doğa olayları gibi bütün ulusun sorumluluğunda olan olaylar, zarara ilişkin olarak illiyet bağımlı kesebilecek olan sebeplerdir. Sayılanlar dışındaki hiçbir olay, sorumluluğa ilişkin illiyet bağımlı kesemez. Bununla birlikte ulusal mevzuat, işletenin olağanüstü karakterde ciddi doğa olayları durumunda da sorumlu olacağını kararlaştırabilir (PK. md. 9 ; PCÉM. md. 48/II ; VK. md. IV (3) a ve b).

İşleten iç savaş, ayaklanma, savaş ve silahlı çatışmanın doğrudan sonucu olan nükleer zararlardan dolayı sorumlu olmaz ((PEP (2004) md. I(J) ile değişik PK md. 9; VEP md. 6 ile eklenmiş VK md. IV(3)). İlave Tazminat Konvansiyonu terör olaylarını kapsarken ayaklanma, iç savaş ve savaş hallerini kapsamamaktadır.³³⁵

Zarara ya da nükleer kazaya kısmen ya da tamamen mağdur yol açmışsa, yetkili mahkeme ulusal hukuka bakarak böyle bir tazminat talebinin sonucuna karar verecektir (PCÉM. md. 48/III).

335 MCRAE, *Supplementary*, s. 34.

IV. TAZMİNATIN ŞEKLİ VE KAPSAMI

1. GENEL OLARAK

Nükleer kazadan dolayı tazminatın şekli ve kapsamı ile hakkaniyete uygun olarak tazminatın paylaşımı, Paris Konvansiyonu'nda ve Viyana Konvansiyonu'ndaki sınırlara uygun olarak yetkili mahkemenin ulusal hukuku tarafından belirlenir (PK. md. 11 ; PCÉM. md. 52/I ; VK. md. VII). İrat bağlanması ve irat miktarı ile mağdurun kusuru da gene aynı mevzuata tabidir (PCÉM. md. 48/III ve 52/I).

Paris Konvansiyonu sisteminde, tazminatın hakkaniyete uygun dağıtımı, yukarıda bahsedildiği gibi yetkili mahkemenin ulusal hukuku tarafından belirlenir. Bu belirleme tazminatı kişi başına veya zarara ilişkin (kişisel veya eşyaya ilişkin) (PCÉM. md. 52/II) veya tazminata kaynak olan fonlar bakımından belirli miktarda sınırlama yolu ile olabilecektir. Ancak bu belirleme mutlaka hakkaniyete uygun yapılır. Belirleme yapılırken tabiyet, ikametgah veya mesken kriterlerine göre ayırım yapılamaz³³⁶ (BEK. md. 8).

Nükleer Zararın Ek Tazmini Konvansiyonu uyarınca da tazminatın hakkaniyete uygun dağıtımı sırasında tabiyet, ikametgah veya mesken kriterlerine göre ayırım yapılamaz (NZET. md. III (2) a).

Viyana Konvansiyonu uyarınca bir nükleer kazadan dolayı zararını herhangi bir şekilde tazmin eden kişi, tazmin edilen miktar kadar Viyana Konvansiyonu'na dayanan haklarını kaybeder (VK. md. XVI). Bu ilke (*aynı nükleer kazanın bir defa tazmin edileceği ilkesi*), Paris Konvansiyonu'nda düzenlenmemiştir.

V. SORUMLULUĞUN SINIRI

Çernobil felaketi dolayısıyla Ukrayna'da felakete ilk müdahalede bulunan itfaiyecilerin maruz kaldıkları fiziksel hasarlar, çevre kasabalarındaki onbinlerce kişinin tahliye edilmesi, tarımsal üretimin radyasyona maruz kalması, radyasyona maruz kalan gıda ürünlerinin imhası, radyasyona maruz kalan geniş bölgenin tarıma elverişsiz hale gelmesi gibi zararlar ortaya çıkmıştır.³³⁷ Kanseri vakaları felaketten yıllarca sonra ortaya çıkmıştır.³³⁸ Ortaya çıkan bireysel ve toplumsal zarar neredeyse sınırsızdır.³³⁹

Haksız fiil sorumluluğu felaketleri karşılamak için oluşmamıştır. Bu yüzden yetersiz kalmaktadır.³⁴⁰ Medeni sorumluluğun sınırı “hiç kimsenin yapabileceğinden fazlası ile borçlanamayacağı” (Ultra posse nemo obligatur) ilkesi ile sınırlanmaktadır.³⁴¹ Nükleer kaza sonucu işletenin sorumluluğu büyük miktarlara

336 Aynı doğrultudaki hüküm için bkz. PK. md. 13 (e)

337 SCHWARTZ, CHERNOBYL, s. 37.

338 SCHWARTZ, CHERNOBYL, s. 60.

339 SCHWARTZ, CHERNOBYL, s. 38.

340 PELZER, HARD, s. 106.

341 PELZER, HARD, s. 106.

ulaşabilir ve işletenin bu miktarları karşılayabilecek sigorta ya da mali garantör bulması zorluklar arzemektedir. Bunlardan dolayı, işletenin sorumlu olduğu miktar sınırlandırılmıştır (PCÉM. md. 43).

Nükleer kaza sonucu işletenin sorumluluğu büyük miktarlara ulaşabilir ve işletenin bu miktarları karşılayabilecek sigorta ya da mali garantör bulması zorluklar arzemektedir. Bunlardan dolayı, işletenin sorumlu olduğu miktar sınırlandırılmıştır (PCÉM. md. 43).

Yatırımcılar tesis işletenin münhasır sorumluluğunun (channeling) ve nükleer hadisenin gerçekleştiği ülke mahkemelerin münhasır yetkisinin yokluğunda nükleer enerji projelerine katılmak için istekli olmamaktadırlar.³⁴² Yapılan ekonometrik çalışmalar ulusal ve uluslararası hukuk tarafından sorumluluk sınırlandırmasının nükleer enerji endüstrisine bir sübvansiyon olduğu ve reinsürans masraflarından kurtardığını belirtmektedir. Gene de, eğer sorumluluk sınırı kaldırılırsa ya da artırılırsa, nükleer enerji endüstrisinin rekabetçiliği bundan etkilenmeyecektir.³⁴³

1. SORUMLULUĞUN MİKTAR İTİBARI İLE SINIRI

A. SORUMLULUĞUN HESAP BİRİMİ

Viyana Konvansiyonu'na A.B.D. taraf olmamasına karşın, sorumluluk, USD biriminden doğmaktadır (VK. md. V (1)). Viyana Konvansiyonu'nda USD. kavramı, günlük belirlenen USD. değerdir. Konvansiyondaki miktarlar, 29.3.1963 tarihindeki USD.'nin altın karşılığı üzerinde hesaplanır. Bu da iyi kalitedeki altının ons'u başına 35 USD.'dir (VK. md. V (3)). Sorumlu olunan miktar, yaklaşık değer olarak ulusal para birimine çevrilir (VK. md. V (4)). Ancak bu çevrimin hangi tarihte yapılacağı Viyana Konvansiyonu'nda belirlenmemiştir.

Paris Konvansiyonu'nda sorumluluğun hesap birimi SDR.'dir³⁴⁴ (BEK. md. 3 (a); PK. md. 7 (b)). Paris Konvansiyonu uyarınca doğan tazminat, nükleer kaza tarihinde ulusal para birimine çevrilecektir. Bu çevirme, IMF. Tarafından belirlenen değerlendirme metodu uyarınca yapılır (BEK. md. 3 (g)).

Brüksel Konvansiyonu'nda hesap birimi SDR iken 2004 Tadilat Protokolü ile hesap birimi Euro'ya çevrilmiştir (BK. md. 2, 3). Nükleer Zararın Ek Tazmini Konvansiyonu'nun hesap birimi de SDR.'dir. SDR. kavramının IMF. Tarafından

342 MCRAE, *Supplementary*, s. 22.

343 FIORE, KARINE: *THE NUCLEAR LIABILITY LIMIT IN THE OECD CONVENTIONS: AN IMPLICIT SUBSIDY* (2008). Available at SSRN: <<http://ssrn.com/abstract=1086290>>, s. 16.

344 1970'lerde eski altın esasının yerini alması amacıyla IMF (International Monetary Fund) tarafından SDR (Special Drawing Right-Özel Çekme Hakkı) bir mali hesap ünitesi olarak yaratılmıştır. SDR.'nin ulusal para birimleri karşısındaki kur değeri IMF tarafından günlük olarak ilan edilmektedir (OECD : *PARIS CONVENTION ON THIRD PARTY LIABILITY IN THE FIELD OF NUCLEAR ENERGY, BRUSSELS CONVENTION SUPPLEMENTARY TO PARIS CONVENTION* ; OECD Yayını ; Paris 1989, s. 61). ; PKEP'de Protokolde zikredilen SDR. kavramının IMF tarafından tanımlanan özel çekme hakkı olduğu açıkça belirtilmiştir (BEK. md. 3 (g)).

tanımlanmış hesap birimi olduğu NZET. md. I (c) hükmünde belirtilmektedir. İlave Tazminat Konvansiyonu üye ülkenin 300 Milyon SDR miktarınca birinci derece tazminatı ve oluşturulacak olan tazminat fonundan da 300 Milyon SDR olarak toplam 600 Milyon SDR tazminat öngörmektedir.³⁴⁵

Paris Konvansiyonun 2004 revizyonu ve Viyana Konvansiyonun 1997 revizyonu uyarınca, Paris Konvansiyonu'ndaki miktarlar ulusal para birimlerine yuvarlayarak uyarlanabilir (PEP (2004) md. I(H) ile değişik PK md. 7(b)(ii); VEP md. 7(2) ile değişik VK md. V A(2)).

B. SORUMLULUĞUN MİKTARI

a. Genel Olarak

Greenpeace Örgütü'nün kıdemli danışmanları Paris ve Viyana Konvansiyonlarındaki parasal sınırların çok düşük ve keyfi olduğunu belirtmektedir.³⁴⁶

a. Paris Konvansiyonu

Paris Konvansiyonun 2004 revizyonu uyarınca, Taraf Devletler işletenin sorumluluğu minimum 700 milyon Euro ile sınırlandırılabilir (PEP (2004) md. I(H) ile değişik PK md. 7(a)). Paris Konvansiyonu'nu 1/1/1999'dan sonra imzalayan ülkeler 2004 Tadilat Konvansiyonu'nu kabul ettikleri tarihten itibaren 5 senelik geçici bir süre için işleten sorumluluğunu 350 Milyon Euro ile sınırlandırabilirler (PEP (2004) md. I(U) ile eklenmiş PK md. 21(c)).

Paris Konvansiyonu'na Ek Brüksel Konvansiyonu'nun 2004 Revizyonu uyarınca³⁴⁷, tazminat şu kaynaklardan karşılanacaktır (BEK. md. 3 (b)):

1. Birinci Tertip : Taraf devletler zararın ilk (en az) 700 Milyon Euro'luk kısmının sigorta, diğer mali güvenceler veya kamusal fonlardan (PK md. 10(c) uya-

345 MCRAE, *Supplementary*, s. 28-29.

346 Carroll, *Perspective*, s.79.

347 Paris Konvansiyonu'na Ek Brüksel Konvansiyonu'nun 2004 Revizyonu'ndan evvel tazminat şu kaynaklardan karşılanacaktı (BEK. md. 3 (b)): (1) Birinci Tertip : Zararın ilk 5. 000. 000 SDR. kısmı sigorta veya diğer mali güvencelerden ödenecektir. Bu sigorta veya mali güvenceler, sorumlu işletenin yerleştiği Taraf Devlet mevzuatına göre oluşturulacaktır (BEK. md. 3 (b) i). (2) İkinci Tertip : Zarar, 175.000. 000 SDR.'ye kadar yükselebilir. Bu takdirde zararın 5.000. 000 SDR. ile 175. 000. 000 SDR. arasındaki kısmı, sorumlu işletenin nükleer tesisinin bulunduğu Taraf Devletin oluşturacağı kamusal fonlardan karşılanacaktır (BEK. md. 3 (b) ii). Burada sorumluluğun 170. 000. 000 SDR.'si Taraf Devlete yüklenmiştir. (3) Üçüncü Tertip : Zarar, 300.000. 000 SDR.'ye kadar yükselebilir. Bu durumda zararın 175. 000. 000 SDR. ile 300.000. 000 SDR. arasındaki kısmı, Paris Konvansiyonu'na Ek Brüksel Konvansiyonu md. 12 hükmünde belirtilen formlere oluşturulacak Taraf Devletlerin fonlarından karşılanacaktır (BEK. md. 3 (b) iii). Burada sorumluluğun 125. 000. 000 SDR.'si Taraf Devletlere yüklenmiştir. Böylece zararın 295. 000. 000 SDR.'si Taraf Devlet sorumluluğundadır. Paris Konvansiyonu'na Ek Protokol'na taraf olan Devletler, zararın toplamı 175. 000. 000 SDR.'yi geçtiği veya geçme ihtimali olduğu zaman, diğer taraf Devletlere bu durumu bildirmekle yükümlüdür (BEK. md. 10 (a)). ; Paris Konvansiyonu'na taraf olan Devletlerin, Konvansiyona uygun olarak ulusal mevzuatlarında düzenledikleri nükleer kazasonucu ödenecek azamı miktarlar için bkz. Organisation for Economic Co-Operation and Development Nuclear Energy Agency Rapor No : NEA/LEG/CPPC(98)8/REV2, Tarih : 9.3.1999.

rınca) ödenmek üzere ulusal mevzuatlarını hazırlarlar. Bu sigorta veya mali güvenceler, sorumlu işletenin yerleştiği Taraf Devlet mevzuatına göre oluşturulacaktır (BEK. md. 3 (b) i).

2. İkinci Tertip : Zarar, 1,2 Milyar Euro'ya kadar yükselebilir. Bu takdirde 700 Milyon Euro ile 1,2 Milyar Euro arasındaki kısmı, sorumlu işletenin nükleer tesisinin bulunduğu Taraf Devletin oluşturacağı kamusal fonlardan karşılanacaktır (BEK. md. 3 (b) ii). Burada 700 Milyon Euro sorumluluk Taraf Devlete yüklenmiştir.
3. Üçüncü Tertip : : Zarar, 1,5 Milyar Euro'ya kadar yükselebilir.³⁴⁸ Bu durumda zararın 1,2 Milyar Euro ile 1,5 Milyar Euro arasındaki kısmı, Paris Konvansiyonu'na Ek Brüksel Konvansiyonu md. 12 hükmünde belirtilen formlere oluşturulacak Taraf Devletlerin fonlarından karşılanacaktır (BEK. md. 3 (b) iii). Burada sorumluluğun 300 Milyon Euro'luk sorumluluk Taraf Devletlere yüklenmiştir. Yetkili Mahkemeye haiz Taraf Devlet zarar ilk iki tertibi aşılıyor ise diğer taraf devletlere bildirimde bulunur (BEK. md. 10(b)).

Birinci ve üçüncü tertipteki fonlar Taraf Devletler tarafından nükleer kazadan sonra hazır hale getirilecek ve mağdurlar bu fonlara karşı taleplerini işletene karşı ileri süreceklerdir (BEK. md. 3 (d)). Birinci tertip, zararın karşılanması için yetiyorsa Taraf Devletlerin ikinci ve üçüncü tertiplerdeki fonları hazırlama yükümlülüğü bulunmamaktadır (BEK. md. 9 (c)).

Paris Konvansiyonun 2004 revizyonu uyarınca, taraf olmayan ülkeler için sorumluluk miktarı karşılıklı ilkesi uyarınca daha düşük tutulabilir (PEP (2004) md. I(H) ile değişik PK md. 7(b)(ii)).

Birden fazla Taraf Devlet bu kamusal fonları ortak oluşturmak isteyebilirler. Bu takdirde söz konusu Devletler ülkelerinde bulunan nükleer kazanın gerçekleştiği nükleer tesislerin veya sorumlu işletenlerin oranınca bu ortak fona kaynak aktarırlar (BEK. md. 4 (b)).

İşleten nükleer taşımacılık esnasında meydana gelen nükleer kazadan dolayı, taşıma esnasında transit geçilen ülke sayısı kadar değişen azami miktarlar ile sorumlu olabilir. Bu ihtimali engellemek için işleten tabii olduğu ulusal yasama organı, işletenin sorumluluğunun tesislerden kaynaklanan nükleer kazalardan doğan sorumluluk miktarınca olabileceğini öngörebilir (PK. md. 7 (b) ; PCÉM. md. 44).

Miktar itibarıyla sorumluluk, olası bir felaket zamanında bütün tazminat taleplerini karşılanmaması sonucunu doğurabilir (PCÉM. md. 61). Paris Konvansiyonu'na

³⁴⁸Paris Konvansiyonu'na Ek Protokol'na taraf olan Devletler, zararın toplamı 175. 000. 000 SDR.'yi geçtiği veya geçme ihtimali olduğu zaman, diğer taraf Devletlere bu durumu bildirmekle yükümlüdür (BEK. md. 10 (a)). ; Paris Konvansiyonu'na taraf olan Devletlerin, Konvansiyona uygun olarak ulusal mevzuatlarında düzenledikleri nükleer kazasonucu ödenecek azami miktarlar için bkz. Organisation for Economic Co-Operation and Development Nuclear Energy Agency Rapor No : NEA/LEG/CPPC(98)8/REV2, Tarih : 9.3.1999

taraf Devletler mağdurların yararlanabileceği tazminat miktarını artırmak için gerekli önlemleri alabilirler (PK. md. 15 (a)). Ancak Devletlerin alacağı önlemler³⁴⁹, Paris Konvansiyonu hükümlerini etkisiz kılmamalıdır (PK. md. 15 (b)).

b. Viyana Konvansiyonu

Viyana Konvansiyonu'nun orjinal metni uyarınca, Tesis Devleti, işletenin sorumluluğunu 5. 000. 000 USD.'dan az olmamak kaydıyla sınırlandırabilir (VK. md. V (1)). Bununla birlikte faiz ve yargılama masrafları, bu azami sınıra dahil değildir (VK. md. V (2)). 1997 Tadilat Protokolü ile bu miktarlar değiştirilmiştir. İşleten sorumluluğu nükleer hadise başına 300 Milyon SDR miktarınca kısıtlanabilir. Tesis devleti işleten sorumluluğunu 150 Milyon SDR'ye kadar kısıtlayabilir. Bu durumda, tesis devleti kısıtlanan miktar ile 300 Milyon SDR arasındaki farkı karşılayacaktır. Onbeş yıllık geçici bir süre için (Viyana Konvansiyonunu Tadil Eden Protokol yürürlüğe girdikten 15 sene sonrasına kadar) işleten sorumluluğu hadise başına 100 Milyon SDR'ye kadar kısıtlanabilir. İşleten sorumluluğu geçici süre devamınca bu miktardan daha az olarak belirlenmiş ise, tesis devleti 100 Milyon SDR'ye kadar olan miktarı karşılayacaktır (VEP md. 7(1) ile değişik VK md. V(1)).

c. Nükleer Zararın Ek Tazmini Konvansiyonu

Nükleer Zararın Ek Tazmini Konvansiyonu'na taraf olan Devletler, nükleer kazadan doğan zararın tazmini için iki şekilde hareket edebileceklerdir:

1. Tesis Devleti, nükleer kaza gerçekleşmeden önce 300. 000. 000 SDR.'yi kamusal fonlarından³⁵⁰ kullanıma uygun bir şekilde hazırlar (NZET. md. III (1) a, i).
2. Taraf Devlet, Nükleer Zararın Ek Tazmini Konvansiyonu imzaya açıldıktan sonra azami 10 yıllık bir süre için 150. 000. 000 SDR.'yi kamusal fonlarından kullanıma uygun bir şekilde hazırlar (NZET. md. III (1) a, ii).

Faiz ve yargılama masrafları, yukarıdaki miktarlara dahil değildir (NZET. md. III (4)).

d. Mahkeme Masrafları ve Faizler

İşleten, mahkeme kararı tarihine kadar olan faizlerden ve masraflardan da sorumlu bulunmaktadır. Bu faiz ve masraflar, işletenin azami sorumluluk miktarının hesaplanmasına dahil değildir (PK. md. 7 (g) ; BEK. md. 3 (f) ; PCÉM. md. 46 ; VK. md. V (2); VEP md. 7(2) ile eklenmiş VK md. V A(1)).

2. SORUMLULUĞUN ZAMAN İTİBARIYLA SINIRI

Radyasyona maruz kalınması sonucu oluşacak cismani zarar, radyasyonu ortaya çıkaran olayın gerçekleşmesinden daha sonra ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple, hukuken dava açılacak süre konusu büyük önem arz etmektedir. Sürenin belirsiz

349 Bu önlemler için bkz. PCÉM. md. 62

350 Bu kamusal fonun nasıl oluşturulacağı için bkz. NZET. md. III (1) b ile md. IV

oluşu, nükleer tesis işletenlerini ve onları sigortacıları ile mali garantörlerini mali açıdan sıkıntıya sokabileceği gibi, diğer taraftan radyasyonun etkilerini daha geç hisseden mağdurların da hiç tazminat alamaması mantıklı değildir (PCÉM. md. 47).

Geç ortaya çıkan zararlarda, zararın bir nükleer kazaya dayandığının veya dayanmadığının ispatı, da güçtür. Bu yüzden mağdurların ve nükleer tesis işletenlerinin menfaatlerini bağdaştırmak gerekmektedir (PCÉM. md. 47/II).

Nükleer kazadan doğan zararlardan dolayı 10 yıllık bir hak düşürücü süre öngörülmüştür. Bu süre içerisinde yetkili mahkemeye başvurulmadığı takdirde, tazminat talep hakkı sönmektedir. Bununla birlikte Paris Konvansiyonu'na taraf olan Devletler, ulusal mevzuatlarında bu süreyi uzatabilirler (PK. md. 8 (a); PCÉM. md. 47/III).

Nükleer maddelerin çalınması, atılması veya terkedilmesinden doğan nükleer kazalardan ise sorumluluk gene 10 yıllık bir hak düşürücü süreye bağlanmıştır. Ancak işletenin söz konusu nükleer kazadan sorumluluğu çalınma, atılma veya terk tarihinden itibaren 20 yıllık bir süreyi geçemeyecektir (PK. md. 8 (b); PCÉM. md. 47/IV).

İşletenin sorumluluğu için azami sürenin bitmesi, bu süreden önce işletene süre bitiminden önce tazminat davası açmış halen işlemleri sürmekte olan mağdurların haklarını etkilemeyecektir (PK. md. 8 (e); PCÉM. md. 47/VI).

Paris Konvansiyonu'na taraf olan Devletler zarar ve sorumlu işletenin mağdurlar tarafından öğrenildiği ve öğrenilmesi gerektiği zamandan başlayarak 2 yıldan az olmamak kaydıyla bu 10 yıllık süreyi kısaltabilirler. Ancak her halükarda işletenin sorumluluğu 10 yılı geçemeyecektir (PK. md. 8 (c)). Bu daha kısaltılmış sürenin niteliği de taraf Devletlerce belirlenir. İster mutlak hak düşümü süresi olacağı ya da ilerlemesi kesilebilen ve durdurulabilen bir süre olabileceği öngörülebilir (PCÉM. md. 47/V). Paris Konvansiyonu'nda tazminat talebine ilişkin olan süre hak düşürücü süre olmasına karşın, azaltılmış süreye zanaşımına ilişkin özellikler tanınabilmesi, kuşkusuz genel hukuk mantığına ters bir durumdur.

Bazı durumlarda yetkili mahkeme ENET tarafından belirlenmektedir. Ancak bu belirlemeye kadar belli bir süre geçecektir. Mağdurlar, ENET karar verinceye kadar mahkemeye başvuramayacaktır. Eğer ENET tarafından belirlenmesi muhtemel mahkemelerden birine veya Paris Konvansiyonu'na taraf olan Devletlere başvuru yapıldıysa hak düşürücü süre öncesi başvuru yapıldıysa mağdurların tazminat talep hakları, sona ermeyecektir (PK. md. 8 (d)):

Paris Konvansiyonu'na Ek Brüksel Konvansiyonu'nda öngörülen kamusal fonlarda yukarıda bahsedilen hak düşürücü süre boyunca zararlar için hesaplanacaktır (BEK. md. 6).

Viyana Konvansiyonu'nda hak düşürücü süreler, Paris Konvansiyonu'na paralel biçimde düzenlenmiştir (VK. md. VI).

Viyana Konvansiyonu'nun 1997 revizyonu ve Paris Konvansiyonu'nun 2004 Revizyonu uyarınca, ölüm ve kişisel zararlar için 30 yıl, diğer zararlar için 10 yılda tazminat talep etme hakkı sona erer. (PEP (2004) md. I(I) ile değişik PK md. 8(a); VEP md. 8(1) ile değişik VK md. VI(1)). Tesis devleti hukukunca sigorta veya diğer mali güvenceler daha uzun bir kapsama sağlıyor ise, bu zaman uygulanacaktır (VEP md. 8(1) ile değişik VK md. VI(1)). Ulusal mevzuat ile revize edilmiş Paris Konvansiyonu'ndan daha uzun süreler öngörülebilecektir (PEP (2004) md. I(I) ile değişik PK md. 8(b)).

Mağdurlar zararı öğrendikten sonra üç yıl içinde tazminat taleplerini ile-ri sürmek zorundadırlar (PEP (2004) md. I(I) ile değişik PK md. 8(d); VEP md. 8(3) ile değişik VK md. VI(3)). Ulusal mevzuat ile revize edilmiş Paris Konvansiyonu'ndan daha uzun süreler öngörülebilecektir (PEP (2004) md. I(I) ile değişik PK md. 8(d)).

3. SINIRSIZ SORUMLULUK

Tesis işletenin sınırsız sorumluluğu verilecek tazminatın sınırsız olduğunu gerektirmemektedir. Tesis işletenin sigorta veya malvarlığı bulunmamakta ise tazminat çok kısıtlı kalmaktadır.³⁵¹ Amerikan Anayasa Mahkemesine göre eğer işletenlerin malvarlığı bir şekilde tükenmiş ise sınırsız sorumluluk ilkesinin varlığı hukuken mağdurlara çare olmayacaktır.³⁵² Örneğin, Tokai-Mura kazasında JCO'nun malvarlığı tazminat taleplerini karşılamaya yetmemekteydi. JCO'nun holding şirketi Sumitomo Metal Madencilik Şirketinin katkısı ile tazminat talepleri ancak karşılanabilmiştir.³⁵³

Özel sektör işletmecilerin sorumluluğunu kısıtlayan yasaların olmayışı baskaca riskler de yaratmaktadır. ABD Anayasa mahkemesinin belirttiği gibi özel sektörün sorumluluğunu kısıtlayan yasalar olmayınca Devlet bizatihi nükleer enerji sektörüne girebilir ve devletin işlettiği santrallerde de aynı riskler söz konusudur.³⁵⁴ Devletin hem işletmecilik hem denetim yapması nükleer alanda Çernobil boyutunda facialar doğurabilir.

4. DÜŞÜK RİSK GRUPLARI

Paris Konvansiyonu md. 7 uyarınca işleten sorumluluğu düşük risk taşıma işleri için 2/3 oranında düşürülebilir.³⁵⁵ Paris Konvansiyonun 2004 revizyonu uyarınca düşük riskli tesisler için sorumluluk miktarı 70 milyon Euro ile sınırlandırılacaktır (PEP (2004) md. I(H) ile değişik PK md. 7(b)(i)). Türkiye Cumhuriyeti düşük risk grubundaki nükleer maddeleri Paris Sözleşmesi'nin uygulama alanı

351 MCRAE, Supplementary, s. 28 (DN: İlave Tazminat Konvansiyonu, Resmi Açıklayıcı Metin, md. 2.4.3.).

352 438 U. S. 89, 90 (1978) (Hearings on H.R. 8631 before Joint Committee on Atomic Energy, 94th Cong., 1st Sess., 69 (1975)).

353 OECD NEA, Tokai-Mura, s. 5

354 438 U. S. 77 (1978).

355 DESART, REFORM, s. 226.

dışına çıkarmıştır.³⁵⁶

Düşük riskli tesisler için Tesis Devleti en az 5 Milyon SDR sorumluluk miktarı öngörecek ve bu miktar ile normal nükleer tesis sorumluluk miktarı arasındaki farkı devlet hazinesinden karşılayacaktır (VEP md. 7(1) ile değişik VK md. V(2)).

Düşük risk taşıyan nükleer reaktörler için işletenin sorumluluğunun kısıtlanması ilkesi kaldırılmaktadır. araştırma reaktörlerine “düşük risk” adı verilerek nükleer enerji reaktörlerinin yüksek risk taşıdığı zımnen kabul edilmektedir. Yüksek risk taşıyan reaktörlerin işletiminin hukuki sorumluluğu kısıtlanırken düşük risk taşıyan reaktör işletiminden sorumluluk genel sorumluluk ilkelerine bırakılmaktadır.

VI. SORUMLULUĞUN RÜCU

İşletenin ödemiş olduğu tazminatla ilgili olarak rücu hakkı bulunabilir. İşletenin rücu hakkı Paris ve Viyana Konvansiyonu sisteminde kaldırılmıştır. Ancak buna ilişkin olarak iki adet istisna bulunmaktadır.

Nükleer kazada zarar verme kastıyla bir fiil de ya da ihmal de bulunan kişinin sorumluluğu Konvansiyonlarda özel olarak düzenlenmiştir. İşleten bu kişilere karşı rücu hakkına sahiptir (PK. md. 6 (f) i ; VK. md. X). Bununla birlikte bu rücu hakkı da sınırlandırılmıştır. İşleten, bu gibi kişilerin işverenine rücu talebi ile yönelemeyecektir. Bu konuda *respondeat superior* ilkesi³⁵⁷ de kaldırılmıştır (PCÉM. md. 19/I).

İşleten, sorumluluğunu (kendisi sorumlu olduğu miktar kadar) yazılı sözleşme ile devralanlara (sigortacı veya diğer mali garantörler) karşı da rücu hakkı bulunmaktadır (PK. md. 6 (f) ii ; PCÉM. md. 19/II ; VK. md. X).

Paris Konvansiyonu, müteselsilen sorumlu olan işletenlerin rücu haklarını ulusal sorumluluk hukukları düzenlemesine bırakmaktadır (PCÉM. md. 20).

Paris Konvansiyonu sisteminde nükleer tesislerin tedarikçilerinin sorumlulukları kaldırılmıştır (PCÉM. md. 17/I, II). İşletenin tedarikçilere³⁵⁸ muhtemel rücu talepleri (ya da işletenin rücu hakkının devredilmiş olduğu sigortacı veya mali ga-

356 Düşük Risk Grubuna Giren Nükleer Maddelerin Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Kişi Sorumluluğuna İlişkin 29 Temmuz 1960 Tarihli ve Paris Sözleşmesi'nin Uygulama Alanı Dışına Çıkarılması Hakkında Karar (**Bakanlar Kurulu Kararı, Karar Sayısı : 2008/13515**; R.G., Sayı : 26873, 11 Mayıs 2008). Karar uyarınca “[n]ükleer Enerji Ajansı Yönetim Kurulunun Paris’te düzenlenen 18-19 Ekim 2007 tarihli toplantısında alınan karar gereğince, düşük risk grubuna giren nükleer maddelerin 28 Ocak 1964 tarihli Ek Protokol ve 16 Kasım 1982 tarihli Protokol ile tadil edilmiş olan Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Kişi Sorumluluğuna İlişkin 29 Temmuz 1960 tarihli Paris Sözleşmesi’nin uygulama alanı dışına çıkarılması; Dışişleri Bakanlığının 25/3/2008 tarihli ve HUMŞ/493 sayılı yazısı üzerine, 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Kanununun 3 üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulu’na 4/4/2008 tarihinde kararlaştırılmıştır.”

357 “Efendisi cevap versin” ilkesi. Vekalet hukukunda vekilin iş yapması sırasında doğan hak ve borçlardan müvekkilin sorumlu olmasını anlatan ilkedir. <http://www.toolkit.cch.com/text/P04_7335.asp> (23.05.2002)

358 Bir nükleer tesisin planlanmasına, inşasına, modifikasyonuna, tamirine ve işletimine ilişkin olarak hizmet, materyal ya da ekipman sağlamış olan kişiler.

rantörün talepleri) de engellenmiştir. Böylece, tedarikçilerin de işletenle aynı risk altında kalarak kendilerini sigorta ettirme zorunluluğu ortadan kaldırılmıştır. Aksi durumda aynı konu üzerinde çifte sigorta durumunun ortaya çıkacağı ve bunun da muhtemel mağdurların yararına olmayacağı belirtilmektedir (PCÉM. md. 18).

Nükleer kaza sonucu tesis çalışanları iş kazasına uğramış veya mesleki hastalığa uğramış olabilir. Pek çok ülkede iş kazaları ve mesleki hastalıklar sosyal güvenlik, sağlık sigortası veya değişik adlarda tazmin edilmektedir. Nükleer tesis çalışanlarının kişisel zararlarını tazmin eden söz konusu sosyal güvenlik sistemleri, nükleer tesis işletene bu miktarı rücu edebileceklerdir. Ancak bu rücu, işletenin sorumlu olduğu azami miktarı geçemeyecektir (PCÉM. md. 42 ; VK. md. IX).

Konvansiyon tarihinden önce yürürlükte bulunan veya imzaya, katılıma veya onaya açık uluslararası taşımacılık sözleşmelerindeki veya Paris Konvansiyonu'na taraf olmayan Devlet mevzuatındaki sorumluluk hükümlerince tazminat ödeyen kişiler, ödemiş oldukları miktar kadar tazminatı alan kişilerin Paris ve Viyana Konvansiyonu kapsamındaki haklarını devralırlar (PK. md. 6 (d) ; VK. md. IX (2) a).

VII. NÜKLEER SİGORTA

Devletler işletenlere asgari hukuki sorumluluk miktarlarını karşılamak için sigorta veya benzeri mali güvence zorunluluğu getirebilir (PEP (2004) md. 1(K) ile değişik PK md. 10(a)).

Sigorta şirketleri sınırsız sorumluluk sigortası yapmamaktadırlar. Paris Konvansiyonu'nun 10/b maddesi İsviçre ve Almanya gibi işleten sorumluluğunun kısıtlanmadığı ülkeler için değiştirilmiştir. Paris Konvansiyonu'na üye ülkeler asgari bir sorumluluk sınırını belirleyecek böylece sorumluluğu kısıtlanmamış işletenler sigorta yaptırabileceklerdir.³⁵⁹

VII. YARGISAL KORUMA

Nükleer zararlara ilişkin uluslararası alanda kural olarak tek bir sorumlu öngörüldüğü için, tazminatın belirlenmesi içinde tek bir yargısal yola ihtiyaç vardır. Aynı nükleer kazadan dolayı değişik ülke mahkemelerinde sorumluluk davaları açılması, tazminatları çözümsüzlüğe iter (PCÉM. md. 54/I).

Kural olarak, nükleer kazanın topraklarında meydana geldiği Paris ve Viyana Konvansiyonu'na taraf Devlet mahkemesi yetkilidir (PK. md. 13 (a) ; PCÉM. md. 54/II ; VK. md. XI (1)). Taraf Devletin hangi mahkemesinin yetkili olacağı konusunda ise ulusal mevzuata bakılır³⁶⁰.

359 DESART, REFORM, s. 227.

360 Ancak Taraf Devletler, Paris Konvansiyonu'na Ek Protokol md. 3'de belirlenen fonları esas alarak, mağdurların talepleri için uygulanacak ayrı yargısal usuller belirleyemezler (BEK. md. 9 (b)). Bunun sonucunda Taraf Devlet zarardan ilk tertip sorumluluk için adli yargı yolu, ikinci ve üçüncü tertipler için idari yargı yoluna başvurulması gibi ayrımları ulusal mevzuatlarında öngöremeyeceklerdir.

Paris Konvansiyonu ile nükleer kazalara tek bir mahkemenin bakması ilkesi benimsenmiştir (PEP (2004) md. I(M) ile değişik PK md. 13(h)) (*yargıda teklik ilkesi*). Bu ilke ise yetkili mahkeme kararı sonucu oluşan kesin hüküm Konvansiyona taraf diğer Devletlerde tekrar incelenmeksizin icra edilmesi ihtiyacından çıkmaktadır (PCÉM. md. 58/I).

Bazen nükleer kazanın nerede gerçekleştiği kesin olarak belirlenemeyebilir. Bu nükleer kazanın açık denizlerde veya taşıma sırasında radyasyon yayılması şeklinde olabilir. Böyle durumlarda yetkili mahkeme sorumlu işletenin tesisinin bulunduğu yer mahkemesidir (PK. md. 13 (b) ; VK. md. XI (2)). Bu çözüm tarzı mağdurlar açısından uzaklık gibi zorluklar arz etmektedir. Ancak değişik mahkemelere başvurabilme olanağı yargıda teklik ilkesini zedeleyeceği için bu çözüm tarzı benimsenmiştir (PCÉM. md. 55).

Nükleer kaza kısmen Paris Konvansiyonu'na taraf ülkelerden birinin topraklarında, kısmen bir diğer taraf ülkenin topraklarında gerçekleşmiş ise, yetkili mahkeme taraf ülke mahkemesidir (PEP (2004) md. I(M) ile değişik PK md. 13(f)(i); cf. PK. md. 13 (c) i ; PCÉM. md. 56/II). Viyana Konvansiyonu'nda da aynı ilke düzenlenmiştir (VK. md. XI (3)).

Nükleer kaynaklı hadisenin nerede gerçekleştiği konusunda bir şüphe olması durumunda ya da Paris Konvansiyonu'na taraf birden fazla Devletin mahkemesi yetkili ise; ENET.³⁶¹ (*European Nuclear Energy Tribunal*), en yakın ülke mahkemelerini yetkili mahkeme olarak belirler PK. md. 13 (c) ii ; PCÉM. md. 47/VII ve 56/III). Viyana Konvansiyonu'nda ihtilaf durumunda yetkili mahkemeyi belirleyecek merci öngörülmemiştir.

Yetkili mahkeme işleten karşı bütün hukuk davalarına bakmaya yetkilidir. Yetkili mahkeme, işletene karşı mağdurların doğrudan açtığı tazminat davalarına, taşımacılık alanındaki uluslararası anlaşmalara dayanan davalara ve Paris Konvansiyonu'na taraf olmayan Devlet mevzuatına dayanan davalara bakabilir. PK. md. 6 (f) hükmünde düzenlenen işletenin rücu hakkına ilişkin davalar ve müteselsil sorumluluk sonucu işletenin başka işletene karşı rücu davaları ulusal mevzuata göre bakılır (PCÉM. md. 57).

Paris Konvansiyonu uyarınca yetkili olan mahkemenin vermiş olduğu kesin hükümler, PK. md. 13 (b) uyarınca Konvansiyona taraf olan diğer ülkelerde icra edilebilir. Bununla birlikte söz konusu hüküm ulusal mevzuata göre bakılacak olan davaları kapsamamaktadır (PCÉM. md. 58/II). Yetkili mahkemenin hükümleri esastan incelenemez (PEP (2004) md. I(M) ile değişik PK md. 13(i)). Viyana Konvansiyonu da yetkili mahkeme kararlarının diğer taraf Devletlerde şu istisna-

361 ENET., PKEP'e taraf olan Devletler talep ettiği takdirde, sözü edilen Protokolün yorumu veya uygulanmasına ilişkin ihtilafları çözme yetkisine sahiptir (BEK. md. 17).

lar dışında icra edilebilmesini öngörmüştür (VK. md. XII (1))³⁶²:

1. Hükümün hile ile oluştuğu haller,
2. Aleyhine hüküm verilen kişiye adil savunma hakkı verilmemiş olması,
3. Verilen hükümün taraf Devletin kamusal politikasına aykırı olması

Bu tarz istisnalar, Paris Konvansiyonu sisteminde bulunmamaktadır.

Paris ve Viyana Konvansiyonu'na taraf olan Devletlerden birisi, Konvansiyon hükümlerine dayanılarak dava edilirse, söz konusu Devlet, yetkili mahkemede egemenlikten kaynaklanan yargısal bağımsızlığı (sovereign immunity) ileri süremez (PK. md. 13 (e) ; PCÉM. md. 59 ; VK. md. XIV; (PEP (2004) md. I(M) ile değişik PK md. 13(j)).

Tesis Devletinden başka bir taraf ülke mahkemesi yetkili ise, Tesis Devleti yetkili mahkeme ülkesine ödediği bedeller için tazmin eder. Bu durumda yetkili mahkeme ülkesi, Tesis Devletinin uzlaşmalar yapabilmeler dahil olarak yargısal sürece katılmasını sağlamak zorundadır (VEP md. 7(2) ile eklenmiş VK md. V C).

Viyana Konvansiyonu'nun 1997 revizyonu ve Paris Konvansiyonu'nun 2004 Revizyonu uyarınca, taraf olan ülkeler mağdurların tazminat taleplerinin tek tek getirilmesini önlemek için bir prosedür öngörmek zorundadırlar (VEP md. 7(2) ile eklenmiş VK md. V B; PEP (2004) md. I(H) ile değişik PK md. 7(j)).

Yetkili mahkeme ülkesi, taraf ülkelerin hak sahibi vatandaşları ve meskunları adına ile bütün hak sahiplerinin taleplerini ileri sürebilmesini sağlayacaktır (PEP (2004) md. I(M) ile değişik PK md. 13(g); VEP md. 13 ile eklenmiş VK md. XI A).

Ulusal mevzuat aksini öngörmedikçe, zamanında taleplerini ileri sürmüş hak sahipleri, taleplerini kesin hüküm verilene kadar değiştirebilirler (PEP (2004) md. I(I) ile değişik PK md. 8(f)).

Uluslararası konvansiyonlar ayrımcılık yapılmasını da yasaklamaktadırlar. Yetkili mahkeme Paris Konvansiyonu hükümlerini bütün konularda (esasa ve usule ilişkin) milliyet ve ikametgah ayrımı yapmaksızın uygulamakla yükümlüdür (PK. md. 13 (e) ; PCÉM. md. 60 ; VK. md. XIII). Viyana Konvansiyonu ve Konvansiyonun atf yaptığı ulusal mevzuat, tabiyet, ikametgah veya mesken gibi kriterler göz önüne alınmaksızın uygulanır (VK. md. XIII).

SONUÇ

Milletlerarası rejimde, nükleer kazadan dolayı hukuki sorumluluk nükleer tesis işletenine yüklenmiş ve Konvansiyonlara taraf ülkeler ulusal hukuklarındaki işleten haricindeki kişilerin sorumlulukları kural olarak ortadan kaldırılmıştır. Tü-

³⁶² Bu çok muğlak bir ölçüt olan "Hükümün adaletin temel ilkelerine aykırı olması" VEP md. 14 ile Viyana Konvansiyonu'ndan çıkartılmıştır.

ketici hukuku kaynaklı sorumluluk, nükleer kaza halinde artık yoktur. Bunun sonucunda çoğu sanayileşmiş ülkelerdeki reaktör üreticilerinin, üretimdeki ayıplar sonucu meydana gelecek nükleer kazalardan sorumluluğu kalmamıştır. Konvansiyonlar rejiminde, nükleer kaza halinde işletenin iş hukukundaki yükümlülükleri de kaldırılmıştır.

İşletenin sorumluluğu da belirli bir miktarla ve zamanla sınırlandırılmıştır. Nükleer tesis işletenlerinin sorumluluğu Konvansiyonlarda öngörülen rejimlerdeki azami miktarı aşamayacaktır. Konvansiyonlara taraf olan Devletler ise kamusal fonlarla ek tazminat fonu öngörebileceklerdir. Bu da vergi mükelleflerinin olağanüstü miktara ulaşan zararını gene vergi mükelleflerine ödetmek demektir.

Nükleer tesis işletiminde büyük risk olduğu gerçektir. Ancak bir işletenin iş kazası riskini hele böylesine tehlikeli bir faaliyette sıfırlamak işletmecilik açısından nükleer enerji kadar doğrudur? Yüksek getiri bekleyen bir işletmecinin sıfır riske katlanması, ekonomi kurallarına ve işletmecilik prensiplerine uymamaktadır. Nükleer kaynaklı risk, Konvansiyonlar sisteminde Devlete devredilmiştir. Ancak bunun da bir zorunluluk olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Eğer Konvansiyonlar olmasaydı, hiçbir yatırımcı, böylesine büyük bir riske katlanmazdı. Bu sebeple Paris ve Viyana Konvansiyonlarının birer nükleer sektörde yatırım teşvik sözleşmeleri olduğu fikrindeyiz.

Büyük bir nükleer kazada, Konvansiyonlar sisteminde hesaplanan tazminatlar, zarara oranla çok küçük kalabilecektir. ABD'nin 104 nükleer enerji tesisi bulunmaktadır. Bu yüzden nükleer kazalardan tazminatlar havuz sisteminde toplulaştırılarak mali açıdan daha da büyümektedir. Küçük ülkeler bu kadar çok sayıda tesise sahip olmadıkları için ülke içinde tazminat havuzu oluşturamazlar. Bu yüzden uluslararası bir tazminat havuzunun bulunması olası felaket esnasında daha büyük tazminatların mevcut olmasına sebep olacaktır. Oluşturulacak uluslararası havuz nezdinde uluslararası yargı organı kurulması şimdiki sisteme göre daha faydalı olacaktır. Öncelikle, felaket esnasında uluslararası uzman bir mahkeme bulunmalıdır. Bu mahkeme, tesis devleti mahkemesine göre daha bağımsız karar verebilecektir. Bu sisteme ulaşılan kadar Konvansiyonlar sisteminde aşağıdaki yeniliklerin yapılması daha uygun olacaktır:

1. Tazminat dağıtım hesaplarının kesin kapatılması, işletenin sorumluluğuna ilişkin hak düşürücü süre sona erinceye kadar bekletilmelidir.
2. Nükleer zarara ilişkin ulusal hukuk mahkemelerinden birisi özel olarak yetkilendirilerek uzmanlaşmaya gidilmelidir. Yargılama kısa ve basit usulde olmalıdır.
3. Mağdurla ispat yönünden ulusal usul hukukunda kolaylık sağlanmalıdır. Radyasyona maruz kalmış mağdurlara ispat yüklenmemelidir.
4. Yargılama sonunda zararın toplam büyüklüğü belirlenmelidir.

5. Özellikle kişisel zararlarda hak düşürücü süre sonuna kadar beklemek mağdurların zararını artıracığından, mağdurlara ulusal afet yönetimi tarafından avans mahiyetinde ödeme yapılmalıdır. Mağdurların tedavi giderleri öncelikle ödenmelidir.
6. Hukuksal yargılama sonucunda bireylerin teker teker uğradıkları kişisel ve eşyaya ilişkin zararlar kesin hükme bağlandıktan sonra, afet yönetimi ödemiş olduğu miktarları işletenin ödeyeceği fondan almalıdır.
7. İşletenin mağdurlara ödeyeceği miktar, mağdurlara yasama işlemi ile veya ulusal hukuk temyiz mahkemeleri İçtihat Birleştirme Kararı ile dağıtılmalıdır. Bu dağıtıma ilişkin kararda mağdurlara yapılacak olan ödeme oranları karara bağlanmalıdır. Kişisel zararların ödenmesinde öncelik tanınmalıdır.
8. Nükleer tesislerin haricinde radyasyon ölçümü ve denetlenmesi bağımsız kuruluşlarca gerçekleştirilmelidir.

KAYNAKÇA

MAKALE VE BİLDİRİLER

- **ALAT, Ali** : TÜRKİYE’DE NÜKLEER ALANDA KURUMSAL VE DÜZENLEYİCİ ÇERÇEVE ; Seminar On Nuclear Law And Liability ; Ankara ; 8-9 Eylül 1999
- **BENSADOUN, Maurice** : DEVELOPMENT OF NUCLEAR LAW AND REGULATIONS IN FRANCE ; Seminar On Nuclear Law And Liability ; Ankara ; 8-9 Eylül 1999 (BENSADOUN, France)
- **BENSADOUN, Maurice** : IMPLEMENTATION OF THE NUCLEAR LIABILITY REGIME INTO FRENCH LAW ; Seminar On Nuclear Law And Liability ; Ankara ; 8-9 Eylül 1999 (BENSADOUN, Implementation)
- **BOULANENKOV, Vladimir** : STRENGTHENING THE INTERNATIONAL REGIME OF LIABILITY FOR NUCLEAR DAMAGE ; Seminar On Nuclear Law And Liability ; Ankara ; 8-9 Eylül 1999
- **BROWN, Omer F.** : NUCLEAR LIABILITY: A CONTINUING IMPEDIMENT TO NUCLEAR COMMERCE ; Uranium Institute ; 24. Yıllık Uluslararası Sempozyumu – 1999 ; <<http://www.world-nuclear.org/sym/1999/brown.htm>> (22.5.2002).
- **BROWN, Peter/MCCAULEY, David** : A NEW GLOBAL REGIME OF CIVIL NUCLEAR LIABILITY, CANADIAN MEMBERSHIP IN THE INTERNATIONAL CONVENTIONS; Seminar On Nuclear Law And Liability ; Ankara ; 8-9 Eylül 1999
- **CARROLL, Simon**: PERSPECTIVE ON THE PROS AND CONS OF A POOLING-TYPE APPROACH TO NUCLEAR THIRD PARTY LIABILITY, 81 OECD Nuclear Law Bulletin 75 (2008) (Carroll, Perspective).

- **DESART, R. Dussart:** THE REFORM OF THE PARIS CONVENTION ON THIRD PARTY LIABILITY IN THE FIELD OF NUCLEAR ENERGY AND OF THE BRUSSELS SUPPLEMENTARY CONVENTION - AN OVERVIEW OF THE MAIN FEATURES OF THE MODERNISATION OF THE TWO CONVENTIONS, INTERNATIONAL NUCLEAR LAW IN THE POST-CHERNOBYL PERIOD s. 215 (Organization Economic Cooperation and Development - Nuclear Energy Agency (OECD-NEA) & International Atomic Energy Agency (IAEA) Yayını; 2006) (DESART, REFORM).
- **EKENER, Haşım** : NÜKLEER ENERJİ REAKTÖRLERİ MALİ MESULİYET SİGORTASI ; Seminar On Nuclear Law And Liability ; Ankara ; 8-9 Eylül 1999
- **HİNTEREGGER, Monika** : THE NEW AUSTRIAN ACT ON THIRD PARTY LIABILITY FOR NUCLEAR DAMAGE, 35 Denv. J. Int'l L. & Pol'y 193 (Winter, 2006) [İlk basım için bkz. Monika Hinteregger, The New Austrian Act on Third Party Liability for Nuclear Damage, Nuclear Law Bulletin: December No. 62 Volume 1998 Issue 2, © OECD 1998].
- **GÜNEYSU, Gülin:** NÜKLEER REAKTÖRLERİN YOL AÇTIĞI ZARARLARDAN DOĞAN HUKUKİ SORUMLULUK, AÜHFD, C. 41, s. 207 (1989-1990).
- **KREMEN, David** : NUCLEAR LIABILITY REGIME IN THE U.S.A. ; Seminar On Nuclear Law And Liability ; Ankara ; 8-9 Eylül 1999
- **KURHAN, Fatih** : CURRENT STATUS OF NUCLEAR LIABILITY IN TURKEY ; Seminar On Nuclear Law And Liability ; Ankara ; 8-9 Eylül 1999.
- **LÉGER, Marc; GRAMMATICO, Laetitia:** NUCLEAR TRANSPARENCY AND SAFETY ACT: WHAT CHANGES FOR FRENCH NUCLEAR LAW, 77 OECD Nuclear Law Bulletin 8 (2006)
- **MCRAE, Ben:** THE CONVENTION ON SUPPLEMENTARY COMPENSATION FOR NUCLEAR DAMAGE: CATALYST FOR A GLOBAL NUCLEAR LIABILITY REGIME, 79 OECD Nuclear Law Bulletin 18 (2007) (MCRAE, Supplementary).
- **PALABIYIK, H. & YAVAŞ, H.:** BAŞLAMAYAN SENFONİ: TÜRKİYE'NİN NÜKLEER SANTRAL SERÜVENİNİN ÜZERİNE, *Yönetim Bilimleri Dergisi* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Cilt 4, Sayı 2, 17-25 (2006).
- **PELZER, Norbert** : BASIC PRINCIPLES FOR THE DEVELOPMENT OF NUCLEAR LEGISLATION AND EXPERIENCE IN VARIOUS OECD COUNTRIES, THE CASE OF GERMANY ; Seminar On Nuclear Law And Liability ; Ankara ; 8-9 Eylül 1999 (PELZER, Germany)
- **PELZER, Norbert** : STRUCTURE OF THE CURRENT INTERNATIONAL REGIME AND BASIC PRINCIPLES ; Seminar On Nuclear Law And Liability ; Ankara ; 8-9 Eylül 1999 (PELZER, International Regime)
- **REITSMA, Sebastian** : NUCLEAR INSURENCE POOLS, WORLDWI-

DE PRACTICE AND DEVELOPMENT ; Seminar On Nuclear Law And Liability ; Ankara ; 8-9 Eylül 1999

- **PELZER, Norbert** : LEARNING THE HARD WAY: DID THE LESSONS TAUGHT BY THE CHERNOBYL NUCLEAR ACCIDENT CONTRIBUTE TO IMPROVING NUCLEAR LAW, INTERNATIONAL NUCLEAR LAW IN THE POST-CHERNOBYL PERIOD s. 73 (Nuclear Energy Agency (NEA) & International Atomic Energy Agency (IAEA) Yayını; 2006) (PELZER, HARD).
- **REYNERS, Patrick** : GENERAL PRINCIPLES GOVERNING LIABILITY FOR NUCLEAR DAMAGE ; Seminar On Nuclear Law And Liability ; Ankara ; 8-9 Eylül 1999 (REYNERS, General Principles)
- **REYNERS, Patrick** : MODERNISATION OF THE CIVIL LIABILITY REGIME FOR NUCLEAR DAMAGE, AMENDMENT OF THE VIENNA CONVENTION AND ADOPTION OF THE NEW CONVENTION ON SUPPLEMENTARY COMPENSATION; Seminar On Nuclear Law And Liability ; Ankara ; 8-9 Eylül 1999 (REYNERS, Modernisation).
- **TAKADA, JUN** : NUCLEAR HAZARDS IN THE WORLD: FIELD STUDIES ON AFFECTED POPULATIONS AND ENVIRONMENTS (2005).
- **TETLEY, Mark**: REVISED PARIS AND VIENNA NUCLEAR LIABILITY CONVENTIONS – CHALLENGES FOR INSURERS, 78 OECD Nuclear Law Bulletin 27 (2006) (TETLEY, CHALLENGES).
- **YAMAMURA, Tsukasa** : NUCLEAR LEGISLATION IN JAPAN ; Seminar On Nuclear Law And Liability ; Ankara ; 8-9 Eylül 1999

RAPORLAR

- American Nuclear Insurers, ANI Increases Domestic Liability Insurance Limit (1 Ocak 2010) <<http://www.nuclearinsurance.com/Media%20Center.html#Limit>> (ANI, Increase).
- **Organisation for Economic Co-Operation and Development Nuclear Energy Agency / Note by the Korean Delegation** : RECENT DEVELOPMENTS IN NUCLEAR LEGISLATION OF REPUBLIC OF KOREA (AMENDING PROCESS OF NUCLEAR LIABILITY REGIME) ; Rapor No : Room Document 3 , Tarih : 19.10.2000
- **U.S. Department of Energy, Energy Information Administration** : FEDE-RAL ENERGY SUBSIDIES : DIRECT AND INDIRECT INTERVENTIONS IN ENERGY MARKETS ; Rapor no : SR/EMEU/92-02 ; Washington D.C. 1992.
- OECD NEA, PRIORITY RULES ON COMPENSATION FOR NUCLEAR DAMAGE IN NATIONAL LEGISLATION (As of December 2009) available at: <<http://www.nea.fr/law/TABLE%20-%20Priority%20rules%2015%2012%2009.pdf>>

- OECD NEA: REGULATORY AND INSTITUTIONAL FRAMEWORK FOR NUCLEAR ACTIVITIES: AUSTRIA, *in* Nuclear Legislation in OECD Countries (2003) (OECD, Austria).
- OECD NEA: REGULATORY AND INSTITUTIONAL FRAMEWORK FOR NUCLEAR ACTIVITIES: CANADA, *in* Nuclear Legislation in OECD Countries (2003) (OECD, CANADA).
- OECD NEA: REGULATORY AND INSTITUTIONAL FRAMEWORK FOR NUCLEAR ACTIVITIES: FRANCE, *in* Nuclear Legislation in OECD Countries (2003) (OECD, France).
- OECD NEA: REGULATORY AND INSTITUTIONAL FRAMEWORK FOR NUCLEAR ACTIVITIES: GERMANY, *in* Nuclear Legislation in OECD Countries (2009) (OECD, Germany).
- OECD NEA: REGULATORY AND INSTITUTIONAL FRAMEWORK FOR NUCLEAR ACTIVITIES: JAPAN, *in* Nuclear Legislation in OECD Countries (2008) (OECD, Japan).
- OECD NEA: REGULATORY AND INSTITUTIONAL FRAMEWORK FOR NUCLEAR ACTIVITIES: SWITZERLAND, *in* Nuclear Legislation in OECD Countries (2009) (OECD, Switzerland).
- OECD NEA: REGULATORY AND INSTITUTIONAL FRAMEWORK FOR NUCLEAR ACTIVITIES: SWEDEN, *in* Nuclear Legislation in OECD Countries (2008) (OECD, Sweden).
- OECD NEA: REGULATORY AND INSTITUTIONAL FRAMEWORK FOR NUCLEAR ACTIVITIES: UNITED KINGDOM, *in* Nuclear Legislation in OECD Countries (2003) (OECD, U.K.).
- OECD NEA: REGULATORY AND INSTITUTIONAL FRAMEWORK FOR NUCLEAR ACTIVITIES: UNITED STATES, *in* Nuclear Legislation in OECD Countries (2008) (OECD, U.S.).
- OECD NEA: REGULATORY AND INSTITUTIONAL FRAMEWORK FOR NUCLEAR ACTIVITIES: TURKEY, *in* Nuclear Legislation in OECD Countries (2008) (OECD, Turkey).
- OECD Nuclear Energy Agency: TOKAI-MURA ACCIDENT, JAPAN THIRD PARTY LIABILITY AND COMPENSATION ASPECTS (22 Haziran 2010) <<http://www.nea.fr/law/nlb/Nlb-66/013-022.pdf>> (OECD NEA, Tokai-Mura)
- United States Nuclear Regulatory Commission, Fact Sheet on Nuclear Insurance and Disaster Relief Funds, (Şubat 2008) < <http://www.nrc.gov/reading-rm/doc-collections/fact-sheets/funds-fs.html>> (U.S. NRC, Fact)

MONOGRAFİLER

- AYDOĞDU, Murat: SİVİL AMAÇLI NÜKLEER SANTRAL İŞLETENİN VE NÜKLEER MADDE TAŞIYANIN HUKUKİ SORUMLULUĞU (Adalet Yayinevi; Ankara, 2009) (AYDOĞDU, Nükleer)
- **Organisation for Economic Co-Operation and Development: PARIS CONVENTION ON THIRD PARTY LIABILITY IN THE FIELD OF NUCLEAR ENERGY, BRUSSELS CONVENTION SUPPLEMENTARY TO PARIS CONVENTION** ; OECD Yayını ; Paris 1989
- **Organisation for Economic Co-Operation and Development Nuclear Energy Agency : PARIS CONVENTION, DECISIONS, RECOMMENDATIONS, INTERPRETATIONS** ; NEA (OECD)Yayını ; Paris 1990

KISALTMALAR

- A.B.D.** : Amerika Birleşik Devletleri
- AECA.** : Kanada Atom Enerjisinin Denetimi Yasası
- AECB.** : Kanada Atom Enerjisi Denetleme Kurulu
- AEY.** : Alman Atom Enerjisi Yasası
- AİT.** : Anlaşmanın İmza Tarihi
- BEK.** : Paris Konvansiyonu'na Ek Brüksel Konvansiyonu
- BGB.** : Alman Medeni Kanunu
- BK** : Türk Borçlar Yasası
- EPDK** : Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu
- ENO.** : Olağanüstü Nükleer Kaza
- KT.** : Kabul Tarihi
- IAEA.** : Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı
- İBK.** : İsviçre Borçlar Kanunu
- İNHSK** : İsviçre Nükleer Hukuki Sorumluluk Yasası
- md.** : Madde
- MP.** : Paris Konvansiyonu ve Viyana Konvansiyonu'nun Uygulanmasına İlişkin Müşterek Protokol
- MTA.** : Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü
- NEAHSKT.** : Nükleer Enerji Alanında Hukuki Sorumluluk Kanunu Öntasarısı
- NLA.** : Kanada Nükleer Sorumluluk Yasası

NRC.	: A.B.D. Nükleer Düzenleme Komisyonu
NZET.	: Nükleer Zararın Ek Tazmini Konvansiyonu
NZSY.	: Japon Nükleer Zararlardan Sorumluluk Yasası
USD.	: A.B.D. Doları
PAA.	: Price Anderson Yasası
PCÉM	: Paris Convention Exposé des Motifs
PEP.	: Paris Konvansiyonu'nu Tadil Eden Protokol
PK.	: Paris Konvansiyonu
S.	: Sayı
SDR.	: Özel Çekme Hakkı
SPDS.	: Standart Ertelenmiş Prim Sistemi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TAEK.	: Türkiye Atom Enerjisi Kurumu
TAEKK.	: Türkiye Atom Enerjisi Kurumu Kanunu
TEİAŞ	: Türkiye Elektrik İletim Anonim Şirketi
TETAŞ	: Türkiye Elektrik Ticaret ve Taahhüt Anonim Şirketi
TMI.	: Three Mile Island
vd.	: ve devamı
YT.	: Yürürlük Tarihi
VEP.	: Viyana Konvansiyonu'nu Tadil Eden Protokol
VK.	: Viyana Konvansiyonu